

ועדת יהדות והלכה

וחי בהם

כללים הלכתיים לאיש צוות מד"א

לשבת, למועדי ישראל ולימות השבוע

עם מקורות הלכתיים

קובץ זה יעודכן באופן שוטף בליינ
ע"פ שינויים במערכות השונות
הטכנולוגיות והרפואיות

ירושלים ה'תשע"ט

חברי ועדת יהדות והלכה :

הרה"ג שמואל אליהו שליט"א

הרב פרופ' אברהם שטינברג

הרב פרופ' יגאל שפרן

הרב יוסי בן שחר (מרכז)

עריכה : יוסי בן שחר

מהדורה פנימית

כל הזכויות שמורות

ה'תשע"ט © 2018

לארגון מגן דוד אדום בישראל, ה'תשע"ט

יגאל אלון 60, תל אביב

מסת"ב - - - -

ניתן לפנות אלינו :

ועדת יהדות והלכה

טל. 052-4643936

דואר אלקטרוני ravmda@mda.org.il

באתר מד"א : <https://www.mdais.org/about/judaism>

תוכן

6.....	דברי פתיחה
7.....	מבוא
7.....	חובת הצלה
9.....	סוגי חולים (הגדרות)
10.....	שבת ומועד - כללים
11.....	מיעוט איסורים וחומרתם כשניתן
11.....	מקרים מיוחדים
12.....	תשתיות
12.....	שערים ודלתות
12.....	מחשבים
12.....	רכבים
13.....	פינת מטבח
13.....	צניעות
14.....	סדרי שבת ומועד
14.....	הכנות לשבת וחג
14.....	הכנת אמבולנסים :
15.....	ציוד אישי
15.....	הכנת המוקד
15.....	הכנת התחנה
15.....	כונן – הכנות לשבת
16.....	התפעול בשבת ובחג
16.....	לקראת משמרת
16.....	אנשי צוות משמרת
17.....	כניסת מוקדן למשמרת
17.....	קבלת קריאה - מוקד
17.....	מקרי פיקוח נפש
17.....	מקרה שאינו פיקוח נפש
18.....	קבלת קריאה וטיפול במקרה – צוות אמבולנס
18.....	בקבלת קריאה ונסיעה למקום ארוע
19.....	בהגעה למקום
19.....	פינוי

21	סירוב פינוי וקריאת שוא
21	מקרה פטירה
21	סיום מקרה [צוות אמבולנס]
22	סיום משמרת
22	תקלות שאירעו בשבת (במוקד, ברכבים)
23	השלמת ציוד ותידלוק
24	אבטחת אירועים
25	מקרה פטירה
26	שער התנהלות בתחנה
27	הנהגה ישרה וצניעות
27	פעילות שוטפת
27	קורסים
28	כשרות
28	פינות מטבח בתחנות ונה"זים
28	אספקת מזון
28	מתקני מכירת מזון ומשקאות
29	מצבי חירום מיוחדים
29	הוראות לימי לחימה
32	כווננים בשבת
32	כללי
32	תורנות
32	דחיפות ותגובה
32	בחירת רכב הכוננות – רכבים חשמליים
32	הכנות הכונן לשבת
32	א. הכנת הרכב:
34	ב. הכנת ציוד קשר
34	מכשירי תקשורת (קריאה/איתור)
34	נשיאת מכשירים בשבת ומועד – תורן ושאינו תורן
34	ניתוק מטעינה בעת קריאה
35	שינוי מצב מרטט לצלצול וחזרה
35	סוג מכשיר והתאמתו
35	עדיפויות שימוש
35	קריאה ותגובת הכונן

37	דיווחים ממקום הארוע
39	סיום מקרה
39	שמירת כוונות
42	הקדמה להלכות המועדים
45	פסח
48	סדר בקיצור לשעת חרום
49	ראש השנה
52	יום כיפור
55	סוכות
57	חנוכה
59	פורים
62	ד' תעניות
64	תשעה באב
67	עיונים
67	הערות הלכתיות וטכניות, סוגיות ומקורות
78	דיני הפסק ושהייה בתפילה ובהנחת תפילין
85	דיני הפסקה בשעת הקידוש והסעודה
88	מכתבו של הרב הראשון לציון, הרב יצחק יוסף שליט"א
91	רופא שנסע בשבת –
91	האם יכול לחזור למקומו

דברי פתיחה

אינה דומה פסיקה הנפסקת לאדם בודד, לפסיקה בענייני ציבור. אינה דומה פסיקה לכוון המקבל קריאה נקודתית, לפסיקה למערכת הצריכה לתת מענה לציבור כולו. (ראה לקמן "עיונים" א, עמ' 67).

בבואנו לקבוע כללים הלכתיים לעבודת מערך הרפואה המיידית בבית החולה ובמקומות ציבוריים, מצאנו לנכון לתת מענה שיהיה ניזון מהפסיקה המקובלת בחוגים רחבים ככל שניתן.

הכללים דלקמן נקבעו לאחר התייעצות עם רבנים פוסקים מחוגים שונים, ולאחר שהשאלות והנתונים הוצגו בפניהם בהרחבה. ההנחיות ההלכתיות בקובץ זה נכתבו אחרי ההתייעצות עם הרבנים הגאונים, וכפי שנתלבנו בוועדת ההלכה – הרב שמואל אליהו שליט"א, הרב פרופ' אברהם שטינברג שליט"א והרב פרופ' יגאל שפרן שליט"א.

מכתבו של **הראשל"צ, הרב יצחק יוסף שליט"א**, מובא בסוף חוברת זו. דבריו והערותיו של **הרב הראשי, הרב דוד לאו שליט"א**, שולבו במקומות המתאימים, סימן מתוך ספרו "משכיל לדוד", העוסק בחזרת רופא למקומו בשבת, מובא בסוף החוברת.

ליקוט הדעות ושזירתן למסכת אחת של כללים מעשיים, מחייבים מלאכת מחשבת מורכבת, ואנו תפילה לבורא עולם שנוכה לסייעתא דשמיא, ומלאכה זו תצלח בידינו, ותהיה לתועלת ולפאר דרכה של תורה.

יהי רצון שלא נזדקק לכל אלה, ורופא חולים יזכה את עמו ישראל בחיים של ברכה ושלווה, חיים של בריאות ושלווה.

* * *

מהדורה זו המוגשת כאן, מתפרסמת לאחר צבירת הנסיון בשטח, ותוך בחינה של העולה מההפעלה המעשית. כדרכה של מערכת פעילה ומתפתחת, יתקיים עיון תמידי ובחינה מעשית של ההליכים שבהם הדבר נדרש.

נשמח לקבל הערות והארות.

יוסי בן שחר
מרכז תחום יהדות והלכה

ד"ר אלי יפה
סמנכ"ל קהילה

מבוא

חובת הצלה

החיוב להציל נפשות הוא מהדברים החמורים ביותר ביהדות.

כל המאבד נפש אחת מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא (תלמוד בבלי סנהדרין לו ע"א; ירושלמי סנהדרין ד, ט; רמב"ם סנהדרין פי"ב ה"ג).

"לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט טז). לפיכך חייב כל אדם לעשות כל מה שבידו כדי להציל נפש הנתונה בסכנה, ואפילו בספק סכנה.

וזהו שנאמר "וחי בהם" (ויקרא יח ה; יחזקאל כ יא), ולא שימות בהם (יומא פה ב), הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו האפיקורסים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהם הכתוב אומר "גם אני נתתי לכם חוקים לא טובים, ומשפטים לא יחיו בהם"

(רמב"ם הלכות שבת ב ג).

כל מי שיש לו מחלה של סכנה, או ספק סכנה, ואפילו ספק רחוק, מצווה לחלל עליו את השבת, והזריז הרי זה משובח... השואל הרי זה שופך דמים, והנשאל הרי זה מגונה, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה, והמהסס לחלל שבת לצורך הצלת אדם, הרי הוא שופך דמים

(ע"פ שו"ע או"ח שכח).

חובת ההצלה קיימת גם כאשר מדובר בהארכת חיים לזמן קצר ("חיי שעה")¹.

חובה זו דוחה את מרבית המצוות, ובכללם איסורי שבת ומועד.² עם זאת, יש לעשות הכל על מנת לצמצם באיסורים ככל האפשר.³

1. שו"ע או"ח שכט, ד. וראה ביה"ל שם ד"ה 'אלא', שדין זה נכון גם בגוסס, וגם בקטן או חרש ושוטה, אף שלא יגיעו לכלל קיום מצוות. ראה לקמן ב"עיונים" ב עמ' 26.

2. ראה לקמן ב"עיונים" ד, עמ' 28.

3. ביאור הלכה רעה, א, ד"ה "מותר", וכן מתבאר ממנחות סד, א, ירושלמי עירובין י, ב. וראה עוד לקמן בעיונים ג, עמ' 27.

חובת ההצלה קיימת בכל מקרה של סכנה, הן סכנה הנובעת ממחלה, והן סכנה הנובעת מגורם אחר.

חובת ההצלה קיימת הן במקרה של סכנה ודאית והן במקרה של ספק פיקוח נפש,⁴ ואפילו ספק רחוק.⁵ לפיכך אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב,⁶ שהרי אמרה התורה 'וחי בהם', שלא יוכל לבוא בשום עניין לידי מיתת ישראל על ידי שמירת מצוות.⁷

ספק פיקוח נפש אינו סתם ספק השקול, אלא אפילו ספק ספיקא וספק רחוק דוחה את כל האיסורים, ואפילו שלושה ספקות יחד.⁸ הבא להציל, אינו חייב לסכן את עצמו [מעבר לסיכון סביר ומקובל] כדי להציל את חברו.⁹

כללים אלו מסתעפים לפרטים רבים, וראוי לאדם – ובמיוחד לעוסקים תדיר בהצלה – ללמוד את פרטי הדברים ולהיות בקי בהם, כדי לדעת ליישם בעת הצורך בדרך הנכונה ובמהירות הנדרשת.¹⁰

גם כאשר אין מדובר בפיקוח נפש אלא במחלה, יש חובה להשתדל לרפא את החולה, והרי זה כעין "השבת אבדה", להשיב לאדם את גופו שלו.¹¹

4. יומא פג א-פד ב; ערכין ז ב; רמב"ם שבת ב א; טושו"ע או"ח שכח ג. וראה עוד בילקוט יוסף ח"ד שבת (ד) סי' שכח אות ה.

5. ראה שו"ת בית יעקב קטו. וראה עוד: ראה שו"ת הגרי"א הרצוג חאו"ח ח"א סי' נח; שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ס, ושם ח"ה סי' קעד.

6. יומא פד ב-פה א; כתובות טו ב.

7. תוס' יומא פה א ד"ה ולפקח; ר"ש מכשירין ב ז. וראה ח'י החת"ס סופ"ק כתובות; שו"ת בית יעקב סי' קטו; ביה"ל סי' שכח ס"ד סוד"ה כל ומ"ב שם סקי"ז; דעת תורה שכח ד סוד"ה מכה.

8. ראה שו"ת הגרי"א הרצוג חאו"ח ח"א סי' נח; שו"ת שבט הלוי ח"א סי' ס, ושם ח"ה סי' קעד.

9. משנה ברורה שכח ס"ק יט. אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה, ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך [פתחי תשובה חו"מ סי' תכ"ו]. ראה לקמן בנספחים ה, עמ' 29.

10. ראה ערוך השולחן ריש סי' שכח.

11. ראה הרחבה בנספחים ו, עמ' 30.

סוגי חולים (הגדרות)

חולה שיש בו סכנה – אדם שמחלתו מסוכנת, ואם לא יטופל – עלול למות. בין אם עלול למות באופן מיידי, ובין אם ימות בתהליך מתמשך. כגון: פגיעה באבר פנימי (לב, ראות, כבד וכו'), איבוד הכרה, פגיעה בכלי דם, זיהום, הרעלה, וכל כיוצא באלו. [כל אלו בבחינת מסוכן, גם אם כרגע נראה כאילו אינו מסוכן].¹²

חולה שאין בו סכנה, אבל יש סכנת איבר – כאשר קיימת סכנה שאבר מאברי האדם יפסיק לתפקד כראוי (בקביעות) אם לא יטופל לאלתר. [פגיעה בעין נחשבת כפגיעה פנימית ונחשב כמסוכן]. יש לדעת כי במקרים רבים סכנת איבר מהווה פיקוח נפש.¹³

חולה שאין בו סכנה – אדם שנפל למשכב וכואב עליו כל גופו, אבל אינו בסכנת חיים לדעת אדם בעל סמכות רפואית¹⁴ [וכן חולה כרוני שעלול ליפול למשכב אם לא יטופל].

סובל ממיוחדים – אדם שלא נפל למשכב, אבל סובל מכאב עד שכל גופו נחלש.¹⁵

12. ראה צ"ץ אליעזר ח, טו באריכות רבה. ככלל, מחלה העשויה להתפתח לידי סכנה אינה בכלל פיקוח נפש להתיר איסורי תורה [ר' ירוחם בב"י שכן], אם המחלה בעצמה היא מסוכנת, אף שזאת אין היא בדרגה של סכנה, הרי זה גדר פיקוח נפש, אם יש חשש שהיא עצמה תתגבר לדרגה של סכנה [שבת מיהודה ח"א בהע' נוספות לפרקים ח-י], היינו הרודף (כגון המחלה) כבר נמצא בגוף האדם, ולכן הרי זה בכלל פיקוח נפש, אולם אין נחשב כרודף אלא אם כן מצבו של החולה הולך ורע, אבל אם אין שינוי במצבו, כי אז נעשה כאילו פסקה הרדיפה לאותה שבת [הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בס' שמירת שבת כהלכתה פל"ב הע' ב]; אך בשו"ת בנין ציון ח"א סי' קלז כתב שאף אם הדבר שיוכל להביא את הסכנה כבר נמצא בפניו, אין זה גדר פיקוח נפש אם דרגת הסכנה גופא איננה בגדר כזה.

13. ראה צ"ץ אליעזר ח"א סי' טו פ"ט, וכן הביא בנשמת אברהם בשם הגרש"ז אויערבאך.

14. מרבית המקרים של אדם שנפל למשכב מחמת כאב, מלווים בכאב פנימי, המוגדר כפיקוח נפש. איש צוות אינו בעל סמכות ובעל יכולת לאבחן חולי כזה כמקרה שאינו פיקוח נפש, ובד"כ יוגדר לפחות כספק פיקוח נפש, יטופל באופן מלא.

15. שו"ע או"ח סי' שכ סע' ז. שש"כ פרק לד.

שבת ומועד - כללים

ע"פ ההלכה אין לעשות מלאכה בשבת. המלאכות האסורות בשבת מתפרטות לסוגים שונים, מהן מלאכות האסורות מן התורה ("מלאכות דאורייתא"), מהן האסורות מדברי חכמים ("מלאכות דרבנן").

יש מלאכות שאיסורן מן התורה, אולם עשייתן בדרך מסוימת תהיה אסורה רק מדרבנן. מהן שתהיינה מותרות רק לצורך פיקוח נפש, ומהן שתהיינה מותרות גם לצורך טיפול בחולים שאין בהם סכנה.

עשיית מלאכה דאורייתא בדרך השונה מדרך עשייתה הרגילה ("שינוי"), אינה אסורה מן התורה, אך אסורה מדרבנן.

בכל מקרה של ספק, נקוט בדינו הכלל: ספק פיקוח נפש – הרי הוא כפיקוח נפש ודאי.

אין כאן המקום לפרט, ואדם צריך ללמוד היטב את כללי המלאכות והפעולות השונות, כדי לדעת את המותר והאסור בעת הצורך.

**המהסס לחלל שבת לצורך הצלת אדם,
הרי הוא שופך דמים.**

כאמור לעיל, פיקוח נפש דוחה את איסורי השבת (כמו גם את מרבית איסורי התורה), אולם שונים הכללים בענייני שבת ומועד בין סוגי החולים השונים המפורטים לעיל.

כאשר יש בפנינו חולה שיש בו סכנה (או ספק סכנה), יש לעשות את כל הנדרש כדי להצילו, ובכלל זה כל מלאכה דאורייתא.

במקרה של סכנת אבר (ואין חשש פיקוח נפש), מותרת עשיית מלאכה דרבנן, אך אין לעשות מלאכה דאורייתא. וכן מותרת עשיית מלאכה דאורייתא ע"י אינו יהודי. כאמור לעיל, מקרים רבים של סכנת איבר הם גם פיקוח נפש.

כאשר יש חולה (שנפל למשכב) ואין חשש סכנה, אין לעשות מלאכה, אולם מותרת עשיית מלאכות דרבנן¹⁶ בשינוי (עשייה שלא בדרך הרגילה). וכמו כן מותר לומר למי שאינו יהודי לעשות עבורו מלאכה (ואף מלאכה דאורייתא).

אדם הסובל ממיחושים, אבל לא נפל למשכב אלא מתהלך כרגיל, אין לעשות מלאכה כלשהי לצורכו, גם לא ע"י שינוי. אולם אם יש חשש להדרדרות מצבו עד כדי חולי, יש להתיר מלאכה ע"י אינו יהודי.

כללים אלו נכונים הן לגבי שבת, הן לגבי יום כיפור, והן לגבי שאר המועדים.

מיעוט איסורים וחומרתם כשניתן

אע"פ שפיקוח נפש דוחה את האיסורים, אבל ככל שניתן, יש למעט באיסורים, וכן להוריד את חומרת האיסור. לכן יש להעדיף מלאכות דרבנן ע"פ מלאכות דאורייתא, כשהדבר אפשרי, לעשות פעולות בשינוי, וכד'. כל זאת – בלי לפגוע בטיפול הנדרש לחולה.

וכמו כן, יש להכין מראש כל מה שניתן, כדי למעט בעשיית מלאכות במהלך השבת.

מקרים מיוחדים

בכל מקרה של שאלה או ספק, ניתן לשאול את הרב המקומי,¹⁷ ויחד עם זאת יש להעלות את השאלה אל הממונה על תחום היהדות וההלכה במד"א, כדי לכלול את ההנחיה המתאימה לכלל הצוותים.

16. יש המתירים גם מלאכה דאורייתא בשינוי, והמקל יש לו על מי לסמוך. ראה שש"כ פל"ג סע' ב.

17. אין לעכב טיפול כדי לשאול. הטיפול צריך להינתן לפי הנתונים שבפני איש הצוות במקום.

תשתיות

שערים ודלתות

במקום שיש כניסה למבנה דרך דלת הנפתחת באמצעי מכני¹⁸ או באמצעי אלקטרוני/חשמלי המותאם לשימוש בשבת, יש להשתמש בכניסה זו.

מחשבים

כאשר יש במוקד מקלדות ועכברים המותאמים לשימוש בשבת, יש להשתמש בהן, כל עוד הדבר אפשרי מבחינה מבצעית.¹⁹ במוקדים קיימות מקלדות-שבת המבוססות על עקרון הגברת זרם.²⁰ השימוש בטאבלטים יהיה לצורך דיווח רפואי בלבד. על כפתור "הדפסה" יש להקיש בשינוי.²¹

מכשירי התקשורת האישית והקבוצתית [המירס ומחליפיו] והביפרים שברשות הכוננים יש להפעיל לפני שבת את "מצב שבת" ככל שהוא קיים.

רכבים

בשבת יש להעדיף שימוש האמבולנסים המצוידים בנורות לד,²² הן לתאורה פנימית והן לפנסים חיצוניים לסוגיהם, ככל שהדבר ניתן מבחינה מבצעית.

18. מנעול קוד עם לחצנים מכניים, רבו המתירים על האוסרים, ופוק חזי מאי עמא דבר. עי' שמירת שבת כהלכתה (מהד' חדשה פרק כג סע' סג) שהתיר, ומקורותיו שם. יסודי ישורון ח"ה דף פט (שהתיר בשופי ודחה דעה שבעל נפש יחמיר, כי אין כל חשש ולכן אין מקום להחמיר); שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' מח (שהתיר ודחה דעת המפקקים); שו"ת ציץ אליעזר חי"ג סי' מד (שהביא רשימה ארוכה של פוסקים בנידון, והתיר בשופי וללא פקפוק ודחה דעות המחמירים והמפקקים). אמנם בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קנ היסס ופקפק. ועי' קול צופי"ר מהרב אליהו, שאסר השימוש במנעול כזה משום "תוקע". והחוששים לדעתו, יוכלו ללחוץ על הלחצנים בשינוי, כדי לא להיכנס לספק דאורייתא.

19. מקלדות שבת נדרשות להיות באיכות מעולה, המאפשרות הקלדה רציפה ומהירה תוך כדי שיחת חירום וכד'. קיימות בשוק מקלדות המותאמות לרישומים "נינוחים", שנועדו לתיעוד ורישום שאינו נעשה תוך כדי מצב חירום. מקלדות אלה אינן מתאימות למוקדי מד"א.

20. ראה להלן עיונים [ח], בעניין הגברת זרם, עמ' 33.

21. הדפסה היא מלאכה דאורייתא; גם כאשר היא נעשית באמצעות פקס. הקשה בשינוי – מורידה את רמת האיסור לאיסור דרבנן, וכשהדבר אפשרי – יש לעשות כן גם כאשר מדובר בחולה שיש בו סכנה.

ככל שניתן, ובהתאם לכשירות המבצעית, יופעלו בשבתות וביום כיפור רכבים חשמליים ולא רכבים המופעלים ע"י דלק.²³

פינת מטבח

בפינת המטבח בתחנות יש לייחד כיורים וכלים נפרדים לבשרי וחלבי, תוך סימון בולט.

התחנות יצוידו במיחמי שבת.

יש לוודא אפשרות של פתיחת המקרר ללא הפעלת תאורה פנימית. לצורך שתייה, יש להשתמש במכשירי "בר מים" המאושרים לשימוש בשבת, הן למים החמים והן למים הקרים, ככל שהם קיימים.

צניעות

בכל מקום שהות (תחנות, נה"זים) יש חדרי מנוחה נפרדים לחלוטין לגברים ולנשים, ויש להקפיד על השימוש המיועד. יש איסור מוחלט לכניסת גברים לחדרי נשים ולהיפך.

במרחבים המשותפים, וכן בכניסות לחדרי המנוחה, יהיה כיסוי של מצלמות הניתנות לצפייה מיידית במוקדים. כל עוד אין כיסוי כזה, יש להקפיד שלא להיכנס למצב של ייחוד.

22. בעניין נורות להט ונורות לד, ראה להלן, עיונים [ח], עמ' 34.

23. ראה להלן בעיונים [ח], בנושא רכב רגיל וחשמלי, עמ' 34.

סדרי שבת ומועד

ככלל, מערכת מד"א, תיתן את המענה המבצעי הנדרש, על פי תנאי המקום והמענה הנצרך לאוכלוסיה באזור. יחד עם זאת, בשבתות ובחגים לא מתבצעות פעולות מנהלתיות וארגוניות, הן על ידי אנשי המינהלה לסוגיהם, והן על ידי הצוותים בשטח.

הכללים הבאים באים להגדיר את סדרי ההכנות לשבת ואת הפעילות בשבתות ובמועדים עצמם.

הכנות לשבת וחג

בכל תחנה (או נה"ז וכו') יש למנות אדם אשר באחריותו תבוצענה ההכנות דלהלן באופן שוטף.

הכנת אמבולנסים:

יש להכין את האמבולנסים למשימותיהם לפני שבת/חג, לא יאוחר משעה 12:00 בערב שבת/חג. יש לבדוק את האמבולנסים המיועדים לפעילות בשבת, ואת כלל הניידות לטיפול נמרץ בתחנה.

אין לבדוק אמבולנסים בשבת (בדיקות שכוללות מלאכה, כגון הדלקה וכיבוי, בדיקת מנוע וכד'), למעט מקרים של חשש תקלה באמבולנס החיוני למשמרת או כוננות מיידית.

בבדיקת ערב שבת/חג, מלבד הבדיקה הרגילה (ע"פ טופס בדיקת אמבולנס), יש לבצע את הפעולות הבאות:

כיבוי אורות פנימיים לאמבולנסים המיועדים למשמרות יום. כיבוי אור דלת אחורית. הכנת מצב המזגן בהתאם לצורך הצפוי.

יש לבצע בדיקת קשר.

יש לוודא מיכל דלק מלא, מים שמן, תקינות מגבים, רולר, סירנה, תקינות מיחשוב בנט"ן ובלבן.

בנט"ן: דגש על בדיקת סוללות טעונות, לרינגוסקופ תקין, גלוקומטר.

לאחר הכנת האמבולנס, יש להצמיד למפתחות האמבולנס סימון שרכב זה נבדק לשבת. [עם תחילת שימוש ברכב – יופרד הסימון מהמפתחות].

ציוד אישי

איש צוות יוודא לפני שבת שציודו האישי תקין – ביפר (החלפת סוללה), טלפון סלולרי טעון, מירס טעון.

הכנת המוקד

בתחילת משמרת ערב יוכן המוקד לקראת שבת:

בדיקת מערכות המיחשוב והתקשורת במוקד (בדיקת קשר רשת מציל וכו').
בדיקה יומית נוספת תבוצע לאחר צאת השבת.
חיבור מקלדות שבת ועכברי שבת.

הכנת התחנה

בערב שבת, בתחילת משמרת ערב, יש להפעיל את שעון השבת לתאורה, ואת שעון שבת של המזגנים.
יש לוודא שהדפיברילטורים ומכשירי הקשר הנישאים טעונים, והמטענים מחוברים לחשמל.
לקראת שבת ימולאו ויחוממו מיחמי השבת במטבח התחנה.

כונן – הכנות לשבת

הכנת הרכב: תדלוק, חניה ליציאה מהירה, מפתחות (זמינים ומופרדים ממוקצה), כיבוי אורות פנימיים (כולל תא מטען, אם הציוד מונח שם²⁴), הדלקת אורות חיצוניים (שיידלקו יחד עם פתיחת מתג ההצתה), הוצאת מטען מיותר. בדיקת מצב מתגים להפעלה עם התנעת הרכב (מזגן...)
בדיקת הציוד הרפואי והשלמת הנדרש (חמצן, אגדים וכו').
הכנת ציוד קשר: ביפר (החלפת סוללה), טעינת מירס, טעינת טלפון סלולרי.
ראה הרחבה להלן בפרק הכוננים, עמ' 29.

24. אם פתיחת תא המטען היא ע"י מנגנון חשמלי, יש להעביר את הציוד לתוך הרכב.

התפעול בשבת ובחג

לקראת משמרת

אנשי צוות משמרת

לכתחילה יש לתכנן את משמרות השבת כך שאפשר יהיה להתפלל בציבור לפני/אחרי המשמרת.²⁵

הגעה למשמרת:

מי שנמצא במרחק הליכה סביר, יגיע רגלית.²⁶ מי שנזקק להסעה כדי להגיע למשמרת, יגיע באמצעות נסיעת שירות ע"י נהג שאינו יהודי.

קריאה מיוחדת (מחוץ למשמרת):

כונן, רופא או פראמדיק המוזעק לטיפול במקרה חרום, יגיע למקום הנדרש בדרך המהירה ביותר, ואפילו ברכבו הפרטי, לפי הצורך.

כניסת עובדים/מתנדבים תהיה דרך פתחים בעלי נעילה מכנית שאינה כרוכה בעשיית מלאכה. במקום שאין פתח כזה, תהיה הכניסה דרך דלתות הנפתחות באמצעות מנגנון אלקטרוני מותאם-שבת. אין העברת כרטיס נוכחות בשבת/חג.

בתחנה שיש בה מוקד, איש הצוות יודיע במוקד (פיזית) על הגעתו ותחילת משמרת.

בתחנה שאין בה מוקד, ידווח איש הצוות על הגעתו באמצעות שיבוץ עצמי ממוחשב (טאבלט).

הגעה למשמרת תהיה עם כל הציוד האישי הנדרש (ביפר, טלפון סלולרי, מכשיר קשר אישי וכד').

25. לדוגמה: עובד משמרת ערב יתפלל מנחה גדולה קודם המשמרת. עובד משמרת בוקר יתפלל לפני תחילת המשמרת, ואם יש צורך – יש לאחר תחילת המשמרת, וכד'.

הנחיה זו נכונה גם בימות החול, אבל תפילת השבת הארוכה מצריכה התארגנות יותר מורכבת.

26. ההגדרה כאן איננה ע"פ מרחק או זמן מוחלטים, אלא בהתאם לכל אדם. על איש משמרת להגיע באופן שעם תחילת המשמרת הוא יהיה כשיר ובכוחותיו המלאים לצורך מילוי תפקידו.

אמבולנס שהוכן בערב שבת ולא היה בשימוש כלל [דהיינו שהסימון "נבדק לשבת" צמוד למפתחות], אין צורך לבדוק את האמבולנס בתחילת המשמרת בשבת.

רכב שיועד לפעילות בשבת אבל אינו מסומן "נבדק לשבת" (שכנראה היה בשימוש כלשהו, או שמסיבה כלשהי לא נבדק), בתחילת המשמרת יודא הנהג או פראמדיק בנט"ן את הימצאות ציוד החייאה, חמצן, והימצאות הציוד הנדרש ברכב.

כניסת מוקדן למשמרת

המוקד פעיל ברצף, ולכן אין צורך לבדוק את מערכות המוקד.

קבלת קריאה - מוקד

כל טלפון המתקבל במוקד, יש להתייחס אליו באופן ראשוני כמקרה של פיקוח נפש.

מקרי פיקוח נפש

מקרה המוגדר כמקרה דחוף/נט"ן – יש לפעול כרגיל.

גם מקרים שאינם בהגדרת "דחוף", עלולים להיות מקרי פיקוח נפש, ויש להתייחס אליהם בחומרה המתאימה.

במקרים אלו יוזנקו הצוותים במהירות בכל האמצעים הקיימים, תורן המוקד יתן את ההנחיות הטלפוניות למודיע כנדרש, ויעקוב אחר פעילות האמבולנס כמקובל.

במקרים אלו תורן המוקד יפעיל את הכוננים בכל האמצעים העומדים לרשותו.

מקרה שאינו פיקוח נפש

[העברה, החזרה וכד']

במידת האפשר תידחה הנסיעה למוצאי שבת. במקרים שאין אפשרות כזו, תבוצע הנסיעה על ידי אינו יהודי.

הקריאה לאינו יהודי תיעשה באמצעות המערכת הממוחשבת, וכן אישור העובד על קבלת הקריאה.

הזנקת כוונ תיעשה במקרי פיקוח נפש בלבד, ובמקום שעזרתו נדרשת.

רישום במוקד: ככל שניתן, הרישום יעשה באמצעות המחשב הפועל במתכונת שבת [מקלדת ועכבר שבת].

קבלת קריאה וטיפול במקרה – צוות אמבולנס

בקבלת קריאה ונסיעה למקום ארוע

פתיחת הרכב באמצעות מפתח מכני, ככל שניתן, וללא עיכוב היציאה.

צוות האמבולנס יעלה ללא דיחוי על האמבולנס, וידווח יציאה באמצעות הקשר. סימון יציאה בטאבלט יבוצע על ידי תורן המוקד.

אם יש צורך בקבלת פרטים נוספים, יש ליצור קשר עם המוקד באמצעי הקשר הזמין. במכשירים שאינם מותאמים לשבת, תיעשה ההפעלה בשינוי אם ניתן לעשות זאת ללא עיכוב.

שינוי מתגים: אם נדרש שינוי במצב המתגים השונים [מזגן, תאורה, מהבהבים...], יש לעשות זאת לפני הפעלת מתג ההצתה, אך ללא עיכוב היציאה. אם נדרש שינוי-מצב לאחר הפעלת מתג ההצתה, יש לעשות זאת בשינוי.

נסיעה למקרה פקו"נ שאינה דחופה – מה שניתן ייעשה בשינוי (יש להקפיד על בטיחות, אין לשנות בפעולות הנהיגה עצמה!)

בנסיעה שאינה דחופה – יש לכבות את הרולרים לפני פתיחת מתג ההצתה.

נסיעה דחופה אל מקרה פקו"נ – יסע כרגיל. פעולות שניתן לעשות בשינוי – ללא עיכוב, וללא פגיעה בבטיחות! – יעשה בשינוי.

כיבוי סירנה – כשאין צורך בסירנה להמשך הנסיעה, יהיה מותר לכבותה בשינוי במקום שזה מפריע לציבור (וכן כאשר מפריע לצוות, או לחולה, או גורם לחולה לחץ וחרדה).

שימוש בתכנת ניווט – מותר בכל מקרה שבו השימוש נחוץ כדי לאפשר הגעה מהירה.

בהגעה למקום

אין לדווח בקשר על הגעה למקום, אבל יש לסמן זאת בטאבלט. בהגעה למקום, יש לכבות את המנוע ולנעול את האמבולנס (בשינוי), למעט מקרים שבהם ניתן להשאיר שמירה באמבולנס (ללא הורדת רמת הטיפול בחולה). אין להשאיר אמבולנס מונע ללא נהג מורשה. יש להגיע אל החולה במהירות האפשרית, גם אם יש צורך להשתמש במעלית לשם כך. גם במקום שיש מעלית שבת, ולצידה מעלית רגילה, יש להשתמש במעלית הרגילה אם היא מהירה יותר. במידת הצורך יש להזעיק נט"ן ללא עיכוב, בכל דרך זמינה, תוך מתן עדיפות בהתאם לעדיפויות השימוש בשבת, אך ללא עיכוב בהזעקת הנט"ן. חולה שיש בו סכנה, מטפל כדרכו ככל שנדרש. חולה אשר בוודאות אין בו סכנה (כגון שיש רופא מזדמן שהחליט כך, או שמדובר בפציעה חיצונית קלילה), לא יפונה החולה על ידי האמבולנס. במידת הצורך, יפונה החולה על ידי נהג שאינו יהודי.

פינוי

במקרה של פינוי חולה לבית חולים, בתחילת הפינוי יש להודיע (בקשר) את יעד הפינוי, ולכלול בהודעה פרטים מיוחדים נדרשים.

דיווחים בעלי חשיבות ודחיפות מיוחדים, כגון הכנת צוות מיוחד שימתין במיון, יש להעביר הודעה טלפונית לחדר המיון, או באמצעות המוקד, ולא לסמוך על העברת הנתונים במערכת הממוחשבת, יש לפעול לפי הנוהל הרגיל באותה עת.

הגעה לבית חולים – אין לדווח בקשר, אלא לסמן בטאבלט. טופס חולה נפגע (נט"ן ולבן) ימולא בטאבלט. יש למלא את הפרטים הרפואיים, ולדלק על פרטים מינהליים.²⁷ במקרה של צורך בהדפסה פיזית,

27. כגון תשלום וכיו"ב. אם ההמערכת אינה נותנת להתקדם אלא אם מסמנים גם פרטים מינהליים כלשהם, יש לסמנם במינימום הנדרש, כדי לאפשר את מסירת הדו"ח הרפואי. אולם בניית המערכת צריכה לתת [לפחות בשבתות] את האפשרות לדלג על פרטים מינהליים.

יש ללחוץ על כפתור ההדפסה בשינוי.²⁸ במקום שבו יש אפשרות העברה אלקטרונית ישירות למיון – יש לעשות כך, ללא הדפסה.

כיבוי מנוע בהגעה לבית החולים – אם ניתן להשאיר נהג מורשה, והאמבולנס אינו מפריע לתנועת אמבולנסים/חולים אחרים, יש להשאירו מותנע עם שמירה. אחרת – יש לכבותו בשינוי.

בחירת יעד הפינוי. יש לפנות את החולה ליעד הקרוב ביותר שבו החולה יקבל את הטיפול הראוי והמתאים למצבו.

חולה המבקש להתפנות ליעד רחוק יותר, ואין מניעה רפואית לכך, ניתן לפנות ליעד הרחוק יותר אם הסיבה לכך היא רפואית,²⁹ אך לא במקרה שהסיבה היא כספית או נוחות משפחתית וכד'.

וכן הדין לגבי יולדת המבקשת להתפנות למקום מרוחק.³⁰

מסמכים מלווים. מותר, ואף חובה, לקחת עם החולה את מסמכיו הרפואיים.³¹

ציורף מלווה. בפינוי חולה לבית חולים, מותר לצרף מלווה.³²

28. אין לסמוך על דיווח בע"פ לצוות חדר המיון, הן משום שדברים עלולים להישמט בעצם הדיווח, פרטים עלולים להישכח, משמרות מתחלפות, ועוד.

29. כגון שתיקו הרפואי המלא נמצא שם, או אם הוא מטופל שם באופן קבוע, או שביעד המרוחק יותר נמצא רופא מומחה יותר לתחום המדובר, וכיו"ב.

גם יישוב דעת החולה נחשב לסיבה רפואית, כאשר יישוב דעת זה משפיע על השקט הנפשי של החולה ובהעדר שקט נפשי זה עלול החולה להיכנס לדיכאון או חרדה, ולכך יש השפעה על סיכוייו להתרפא. עי' "שמירת שבת כהלכתה" פל"ב סע' כה-כו, ועוד.

30. ראה "שמירת שבת כהלכתה" פל"ו סע' ח.

31. רצוי להמליץ לציבור להיות מקושר לאפליקציית "מד"א שלי", באשר חיבור זה נותן למוקד את כל הרקע הרפואי כבר בעת הקריאה. פרוצדורה זו חשובה גם ביום חול, ונותנת יתרון בשבת באשר היא חוסכת דיווחים ורישומים.

32. היתר הציורף, ואף חובה, מכמה טעמים: דיווח לצוות הרפואי על רקע ונסיבות הארוע, הטבת הטיפול בחולה – בהשגחה רציפה והסבת תשומת לב הצוות הרפואי במידת הצורך, ואף שיפור ההתייחסות כשיש לחולה מלווה. וכן הורה מו"ר הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א. וראה שמירת שבת כהלכתה פרק מ' סע' פב.

סירוב פינוי וקריאת שוא

במקרה של סירוב פינוי יש לציין זאת במקום המיועד בטאבלט.³³ אם יש צורך, יש להדפיס (בשינוי) טופס עם הנתונים הרפואיים ולמסרו לחולה, למקרה שיצטרך עזרה רפואית בהמשך.³⁴

במקרה של חשד לקריאת שווא, יש לעשות הכל ובכל האמצעים כדי לוודא שאכן אין חולה/נפגע.

אם התברר שאין נפגעים/חולים (קריאת שווא, שריפה, תאונה וכד'), יש לסמן בטאבלט.

מקרה פטירה

במקרה של פטירה רח"ל, אין למלא תעודת/הודעת פטירה. יש להנחות את המשפחה לקבל את התעודה לאחר צאת השבת, בהתאם להנחיות העדכניות לאותו מקום.

יש לרשום את הפרטים ההכרחיים באמצעות הטאבלט, במידת האפשר – עדיף לתעד את הפרטים באמצעות צילום ת.ז. וכד'. יש לוודא שהצילום ברור.

הנחיות להתנהגות הצוות והטיפול בנפטר במקרה פטירה, ראה להלן בעמ' 25.

סיום מקרה [צוות אמבולנס]

לאחר מסירת החולה לצוות בית החולים, אם מיקום בית החולים לא יגרום לעיכוב בהגעה למקרים נוספים (ויש מקום לשהות בבית החולים), יישאר הצוות בבית החולים, תוך שמירה על זמינות לקריאות חדשות, באישור המוקד.

אם נדרשת חזרה לתחנה או למקום מוגדר, הנסיעה תתבצע בדרך הקצרה, ללא חניות ביניים שאינן מבצעיות.

33. מאחר שממילא חייבים להודיע למוקד שהצוות מוכן לקבל מקרה נוסף ("פנוי"), אפשר לעשות זאת תוך הודעה על סירוב, שתיקלט גם כהודעת "פנוי".

34. דבר מצוי הוא שהחולה מסרב פינוי מסיבה כלשהי, אולם צוות האמבולנס סבור שהוא זקוק לעזרה רפואית. במקרה כזה, אם יש נתונים רפואיים חריגים, כגון לח"ד גבוה, אי סדירות דופק וכד', יש להשאיר דו"ח רפואי ביד החולה שסירב להתפנות.

אם יש צורך להזיז את האמבולנס לאחר סיום הטיפול במיון (חזרה או פינוי המקום), יש להתניעו בשינוי. ובכל מקרה יש לבחור את הדרך הקצרה, כדי למעט באיסורים. אין לבצע רישום בספר רכב וכד'.

דיווחים

דיווחים נדרשים יועברו באמצעות הטאבלט. השימוש בטאבלט יהיה לצרכים רפואיים מבצעיים בלבד. אין להשתמש בטאבלט לצרכים מינהליים (רישום לצורך תשלומים, סטטיסטיקה וכד').

תשלומים

אין לרשום טפסי התחייבות או לגבות תשלום בשבת וחג; אין לסמן בטאבלט דברים הנוגעים לתשלומים. הגבייה תיעשה לאחר השבת/החג באחריות הארגון.

סיום משמרת

בסיום משמרת, אמבולנס שנמצא בתחנה – יש לנעול אותו (מכנית), ולהודיע למוקד על סיום המשמרת. אמבולנס שלא נמצא בתחנה בסיום המשמרת – נהג אמבולנס יחזור לתחנה אם האמבולנס נדרש לצורך משמרת או לצורך כוננות בתחנה. החזרה תהיה בדרך קצרה ככל שניתן. אם האמבולנס אינו נחוץ בתחנה דווקא, והנהג משמש ככונן פעיל וזמין, יוכל הנהג לחזור לביתו עם האמבולנס. בכל מקרה אחר, דרך החזרה המותרת היא באמצעות אינו יהודי.

תקלות שאירעו בשבת (במוקד, ברכבים)

רכב שנתגלתה בו תקלה שאינה מאפשרת המשך פעילות, הצוות יעבור לרכב אחר.

אם הרכב המושבת אינו חיוני להמשך הפעילות או הכוננות המיידית, יטופל הרכב לאחר השבת. רכב שהושבת והוא חיוני לפעילות המיידית (חוסר

אמבולנס החיוני למשמרת וכד'), יטופל בטיפול החיוני בלבד לצורך החזרתו לכשירות.

מוקד שנתגלתה בו תקלה, אם יש אפשרות להמשך הפעילות – יידחה התיקון עד לאחר השבת. אולם אם התקלה משביתה פעילות ותעכב הזנקת אמבולנסים, יש לתקן את התקלה מיידית, בתיקון המינימלי הנדרש עד לחזרה לכשירות מבצעת.

השלמת ציוד ותידלוק

אמבולנס שזקוק להשלמת ציוד חיוני [חמצן וכד'], יסע לתחנה להשלמת ציוד. אמבולנס שזקוק לתידלוק, יסע לתחנת דלק הקרובה, ויתדלק [בשינוי, או על ידי אינו יהודי].

אבטחת אירועים

בשבת ומועד

נושא אבטחת אירועים בשבתות ובחגים, הוא נושא בעייתי. במקרים שיש הכרח, ניתן לאבטח אירועים המתקיימים בשבת או בחג, בתנאים הבאים:

הצבת האמבולנסים הנדרשים במקום האבטחה, לפני כניסת שבת/חג (מקום שמור ובטוח).

הגעת צוות האבטחה למקום וחזרתו – באמצעות הסעה ע"י אינו יהודי (כמו הגעה למשמרת).

טיפול ופינוי במהלך הארוע – לפי הכללים הרגילים.

מקרה פטירה

עיקרי דברים³⁵

הטיפול בנפטר וביצוע כל הפרוצדורות הנדרשות, צריכים להיעשות ברגישות רבה, ותוך תשומת לב לקרובי המשפחה והנוכחים.

צוות שנכח בעת פטירה,³⁶ והוא פנוי, יאמר פסוקי "שמע ישראל" ו"ברוך שם".
[אם יש זמן, יאמר פרקים נוספים, כמפורט בספרים].

צוותי רפואה שנכחו בזמן פטירה – המנהג שאינם קורעים בגדיהם.

המשימה הראשונה של צוותי הרפואה במקרה פטירה ולאחר קביעת מוות, היא החזרה לכשירות רפואית; ניקוי הציוד, השלמת פריטים, מיקום וכו'.

איש צוות שהוא כהן, יצא מהבית ברגע שקבעו מוות.

את כל הפעולות דלקמן יש לעשות זאת אחרי הסבר למשפחה שזה מנהג ישראל, וקבלת הסכמתם.

את הנפטר מניחים על הרצפה (בשבת – קודם יניח על הנפטר ספר או כיכר לחם/חלה קודם טלטול הנפטר) יש להניח את הנפטר על גבו, כאשר רגליו כלפי דלת היציאה.

הורדת נפטר, ראוי שתיעשה על ידי נשים טהורות.

יש ליישר את רגלי וידי הנפטר, לפתוח את ידיו ולהצמידן לגוף.

יש לכסות את הנפטר כולו, רצוי בסדין לבן.

שיירי דם יש לספוג ע"י גזה וכד', ולהניח בשקית. וכן יש לעשות לגבי דם שנשאר על ציוד רב פעמי. דם שנשאר על ציוד מתכלה, יש להניח את הציוד בשקית כנ"ל. יש להנחות את המשפחה למסור את השקית לחברא קדישא.

לפני עזיבת המקום, יש ליטול ידיים ג' פעמים, מכלי.

דם שנשאר על בגדי אנשי הצוות, אם אפשר לסופגו – יש לסופגו ולהניח בשקית כנ"ל. דם שנשאר על בגדים, יש לכבס בתוך כלי, ולשפוך את המים ע"ג קרקע. בגד שכובס – מותר בשימוש [גם אם לא נהגו בו כדן].

האמור הוא תמצית קצרה בלבד, ראוי ללמוד את הדינים בהרחבה מבעוד מועד.

35. מתוך קונטרס לצוותי רפואה – הגישה לנפטר ע"פ המסורת היהודית. הדברים האמורים בפרק זה נוגעים לטיפול בנפטר יהודי, ויש לעשותם תוך קבלת הסכמת המשפחה. בהעדר הסכמה, יש לעזוב את המקום בצורה מכובדת וללא טיפול בנפטר, תוך ביצוע הפרוצדורות המינהליות הנדרשות..

36. הדברים אמורים לגבי מי שנפטר בעת שהצוות במקום [ולא לגבי נפטר טרם הגעת הצוות].

שער

התנהלות בתחנה

הנהגה ישרה וצניעות

פעילות שוטפת

קורסים

כשרות

פינות מטבח בתחנות ונה"זים

אספקת מזון

מתקני מכירת מזון ומשקאות

הנהגה ישרה וצניעות

פעילות שוטפת

במסגרת הפעילות השוטפת, יש לתת תשומת לב מירבית למניעת תקלות בנושא הצניעות והלכותיה.

בתחנות קטנות ונה"זים לא ייקבע צוות הכולל גבר ואשה [נהג וחובשת / נהגת ומתנדב וכד']. דגש מיוחד על משמרות ערב/לילה.

בכל תחנה או נה"ז, תהיה הפרדה מוחלטת בין חדרי מנוחה לגברים ולנשים. הפעילות במסגרת מד"א אינה נותנת מקום ל"בילויים אישיים". חריגה מכלל זה תחייב טיפול משמעותי מחמיר.

היחס שבין עובד ומתנדבות השרות הלאומי והנוער [וכן להפך] ייחשב כיחס שבין בעל מרות לבין עובד הנמצא תחת מרותו.

בעת משמרת, כבכל עת, יש להשתמש במדים העונים על דרישות ההלכה.

קורסים

יש להעדיף קורסים נפרדים (לבנים / בנות).

בקורסים שבהם נדרשת התמחות, ייקבעו כללים שיאפשרו קיום הקורס תוך מניעת בעיות צניעות. יש לקבוע כללים לכל קורס וסוג התמחות בהתאם לזמן ולמקום.

כשרות

פינות מטבח בתחנות ונה"זים

השימוש בפינות המטבח (הן בכלים ציבוריים והן בפרטיים) יהיה במזון כשר בלבד, כדי שלא לפסול את הכלים והמערכת משימוש ע"י שומרי כשרות. העובדים יקפידו על ההפרדה בין בשרי לחלבי. בפינת המטבח תהיינה שקיות אפייה המותאמות לשימוש במכשירים שבמקום (מיקרוגל, תנור).

אספקת מזון

מזון המסופק על ידי מד"א יהיה מזון כשר בהכשר הרבנות המקומית במקום הקנייה. [בד"כ מדובר במזון לאבטחות, כוננויות מיוחדות וכד', וכן לאירועים].

במידת האפשר, ועל פי דרישה, מד"א יספק מנות מהדרין.

מתקני מכירת מזון ומשקאות

יש לוודא כי למתקני מכירת המזון והמשקאות יש תעודת כשרות בתוקף.

מצבי חירום מיוחדים

הוראות לימי לחימה

הוראות לשבת במהלך ימי לחימה, לצוותי מד"א

צוותים מקומיים וצוותי תגבור

ההוראות דלהלן מיועדות למצבי חירום, כאשר מתנהלת לחימה ויש איום של פגיעות מסוגים שונים על אוכלוסיה אזרחית.

ההנחיות דלהלן מבוססות על הנסיון שנצבר במהלך אירועים קודמים (עמוד ענן, צוק איתן ועוד). בכל התרחשויות יש להתייחס למצב כפי שהוא באותה שעה (סוג האיום, המענה הנדרש, היקף האירועים וכו'), ולקבל הוראות מעודכנות בהתאם להתפתחויות.

א. עם קבלת הודעה על ארוע, יש לצאת למקום האירוע, גם אם לא ידוע עדיין על נפגעים, לצורך סריקה וטיפול לעת הצורך. מותר לצאת גם בכוח מוגבר, לפי ההוראות המבצעיות.

ב. טיפול בפצועים – כרגיל.

ג. בנפגעי חרדה (בעצמה משמעותית) קיים חשש שתופעות החרדה מחפות על פגיעות פנימיות בלתי מדווחות, וכן יש חשש לתוצאות נלוות עד כדי סיכון. לפיכך יש להתייחס אליהם (בשטח) כחולה שיש בו סכנה.

ד. לאחר אירוע מותר לחזור לתחנה [בהנחה שהתחנה ממוגנת, והיא המקום להיערכות ויציאה לאירועים בצורה מבוקרת ומסודרת].

ה. בסיום משמרת – אין לחזור הביתה ברכב. באין אפשרות חזרה – יש לשהות בתחנה, או בקרבת מקום, במקום ממוגן.

ו. אם יתעורר צורך מבצעי בלתי צפוי בתגבור תחנות מסוימות – מותר לנסוע לתגבר גם במהלך השבת.

- ז. כוחות תגבור – אמורים לשהות (כולל לינה) בתחנות, או בקרבתן. מד"א יספק את הנדרש לסעודות, כולל מזון (גם בהכשרים מהודרים במידת האפשר), פלטות, מיחמים, נרות וכד'.
- אם ניתן להתפלל בבית כנסת מבלי לגרוע מן הכוונות המבצעית, ראוי לעשות כן.
- אם יש צורך להתפלל בתחנה, יש לארגן מקום תפילה ראוי, במידת האפשר. מותר להעביר ספר תורה לתחנה, ובתנאי שייחדו לו מקום מכובד.
- ח. גם בעת לחימה ותגבור, יש להקפיד על הפרדה במקומות הלינה והמנוחה.
- ט. חובש שאינו במשמרת, אבל אפשר שיזדקקו לו – מותר לו ללכת עם ביפר, מירס, טלפון סלולרי (רוטט, מוסתר).
- יש לטעון את המכשירים לפני שבת טעינה מלאה. למכשירים "זוללי סוללות" [עם GPS] – יש להכין שעון שבת עם הפסקות לחיבור וניתוק.

בברכת שלום על ישראל

חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו

שער הכוננים

כוננים בשבת – הנחיות הלכתיות

32	כוננים בשבת.....
32	כללי.....
32	תורנות.....
32	דחיפות ותגובה.....
32	בחירת רכב הכוננות – רכבים חשמליים.....
32	הכנות הכונן לשבת.....
32	א. הכנת הרכב:.....
34	ב. הכנת ציוד קשר.....
34	מכשירי תקשורת (קריאה/איתור).....
34	נשיאת מכשירים בשבת ומועד – תורן ושאינו תורן.....
34	ניתוק מטעינה בעת קריאה.....
35	שינוי מצב מרטט לצלצול וחזרה.....
35	סוג מכשיר והתאמתו.....
35	עדיפויות שימוש.....
35	קריאה ותגובת הכונן.....
37	דיווחים ממקום הארוע.....
39	סיום מקרה.....
39	שמירת כוננות.....

כוננים בשבת

כללי

כוננים מהווים את הזרוע המיידית למתן עזרה בסביבה הקרובה, תוך ביצוע פעולות מצילות חיים, מפעילות רפואית מיידית ועד דיווח והכוונת כוחות. חשיבות זרוע הכוננים מוכחת, ופעילות הכוננים מוגדרת כפעילות צוות חירום לכל דבר. לפיכך פעילות זו מותרת, ומחוייבת, גם בשבתות ובמועדים. **שינויים באמצעי הקריאה ובנתונים עשויים להביא לשינוי נהלים, עדכונים יפורסמו בהתאם לצורך.**

תורנות, דחיפות ותגובה

נושא זה נמצא בעדכון, עקב שינויים המתרחשים במערכת. עדכון יפורסם בהמשך, אחרי גיבוש כללים בהתאם לנתונים טכנולוגיים והלכתיים.

בחירת רכב הכוננות – רכבים חשמליים

במקום שקיים רכב חשמלי, פרטי או של הארגון, יש עדיפות לשיבוץ תורנות שבת ע"ג הרכב החשמלי [על ידי בחירת בעל הרכב ככונן, או העברת הרכב אל תורן השבת במקום שיש תורנות, או אל כונן זמין]. יתרון זה נכון גם לגבי רכב היברידי הניתן להפעלה חשמלית בלבד. גם רכב שמופעל במשולב, עדיף על פני רכב בעל מנוע שריפה בלבד.

הכנות הכונן לשבת

כונן, כמו גם איש צוות, חייב להכין את כל הנדרש לפני שבת, כדי למעט בפעולות ומלאכות בשבת. להלן דגשים בתחומים השונים של ההכנות הנדרשות.

א. הכנת הרכב:

תדלוק: יש לוודא שהרכב מתודלק באופן שיספיק ברווח לפעילות שבת. ברכב / אופנוע חשמלי, יש לוודא טעינה מלאה לקראת שבת. **חניה:** יש להחנות בצורה המאפשרת יציאה מהירה. **כיבוי אורות פנימיים:** כולל תא מטען, אם הציוד מונח שם.

אורות: הדלקת מתג האורות החיצוניים, שיידלקו יחד עם פתיחת מתג ההצתה.

מתגים שונים – להשאיר במצב הרצוי לזמן ההתנעה (מזגן...)

מטען מיותר: הוצאת מטען מיותר.³⁷

ציוד רפואי – מיקום: ברכב שפתיחת תא המטען כרוכה בהדלקת אור או שהפתיחה נעשית ע"י מנגנון חשמלי, יש למקם את הצר"פ בתוך הרכב. **מפתחות:** להכניס זמינים ומופרדים ממוקצה.

אופנוע: כל האמור נוגע גם לאופנוע כונן.

אופנוע חשמלי: יש להכין כנ"ל, בנוסף – יש לוודא זמינות "מפתח שבת" בצרור המפתחות, ולוודא טעינה מלאה לקראת שבת.

אופניים חשמליים: יש לוודא טעינה מלאה לפני שבת. יש למקם את האופניים במקום זמין ליציאה מיידית, ככל שניתן – בלא צורך בעשיית מלאכה בעת היציאה. ככל שניתן, יש להשאיר את הסוללה הטעונה ע"ג האופניים, כשהיא מוגנת מפני גניבה.

במקום שלא ניתן להשאיר את הסוללה ע"ג האופניים, או שלא התאפשר לטעון אותה לפני שבת, בעת יציאה לקריאה יש לחברה למקומה בשינוי [ללא עיכוב ביציאה].

כאשר נדרשת טעינת הסוללה ראוי להשתמש בשעון-שבת-שקע, ולכוונו להפסיק את הזרם לאחר זמן טעינה מלא.

בדיקת הציוד הרפואי: יש לוודא תקינות הציוד כולו, כל איש צוות לפי הציוד הקיים אצלו ע"פ הרשאתו. יש להשלים את הציוד הנדרש מבעוד מועד (חמצן, אגדים וכו').³⁸ **פארמדיקים** כוננים – דגש על תקינות המכשירים החשמליים, טעינת סוללות וכיו"ב.

במקרה שלא ניתן היה לטעון את הסוללות לפני שבת, יש להשאירן במטען ככל שיידרש, ולחברן למכשיר בשינוי בעת הצורך. שימוש בשעון-שבת-שקע, כאמור לעיל.

37. מחמת העמסת יתר על הרכב, וכן למקרה של יציאה מהערוב ומהתחום.

38. הכנת הציוד נדרשת בכל יום, כמובן, אלא שביום חול, יכול כונן להישאר עם מלאי נמוך יחסית, שמספק את הצורך המיידי, ואם תידרש השלמה – יסע וישלים את החסר. אולם לקראת שבת, יש למנוע את הצורך בנסיעה להשלמת ציוד, ולכן יש לוודא מלאי מספיק.

ב. הכנת ציוד קשר

ביפר, (החלפת סוללה³⁹), טעינת מכשיר הקשר האישי, טעינת טלפון סלולרי. אם ברשות הכונן מכשיר שעלולה הסוללה שלו להיגמר במהלך השבת / החג (במיוחד ברצף חגים/שבתות או ר"ה), יכין שעון-שקע עם זמני ניתוק תדירים, כך שיוכל לחבר את המכשיר בעת הצורך בזמן שאין זרם בשקע, וכך גם לנתקו.

תאורה: ראוי להשאיר תאורה בבית [מנותקת משעון שבת] לצורך קריאת הודעות בזמן שהתאורה כבויה ע"י שעון שבת.

מצב שבת במכשירים: מכשירים שיש להם "מצב שבת", יעביר למצב שבת קודם כניסת השבת/חג.

מקום בבית הכנסת: לכתחילה יקבע את מקומו בבית הכנסת בסמוך ליציאה, כדי שיוכל לצאת מיידית בעת הצורך.⁴⁰

מכשירי תקשורת (קריאה/איתור)

נשיאת מכשירים בשבת ומועד – תורן ושאינו תורן

נושא זה נמצא בעדכון, תוך גיבוש כללים בהתאם לנתונים טכנולוגיים והלכתיים.

ניתוק מטעינה בעת קריאה

אם קיבל קריאה בעת שהמכשיר מחובר לחשמל (טעינה), ינתק (רצוי בשינוי, אם השינוי אינו גורם לעיכוב יציאתו).

39. עצה טובה: להחליף סוללה לפני שבת (גם אם אינה גמורה), ובמוצ"ש להחזיר את הסוללה הקודמת. לקראת השבת שאחר כך, לשים במכשיר את "סוללת השבת", ובמוצ"ש שוב להחליף. כשתיגמר הסוללה, לשים במכשיר את "סוללת השבת", ובשבת שאחר כך – לקחת "סוללת שבת" חדשה. כך לא יקרה שסוללה נגמרת בשבת. וכן הוא לכל מכשיר בעל סוללות שאינן נטענות.

40. הן לצורך מהירות ההגעה אל החולה/נפגע, והן להקטנה מירבית של ההפרעה למתפללים, גם מצד הדרך שצריך לעבור, וגם מצד רעש המכשירים – הצלצול/צפצוף והדיבור הנשמע.

שינוי מצב מרטט לצלצול וחזרה

לכתחילה אין לשנות מצב במהלך השבת.

מי שחושש שלא יתעורר, יכול להניח את המכשיר (כשהוא במצב רטט) ע"ג צלחת או מכסה סיר וכד'. לבדוק לפני שבת את צורת ההנחה שגורמת לרמת הרעש הנדרש. במקום שאין ברירה והשינוי מאוד נדרש, ניתן להעביר מצב בשינוי.⁴¹

סוג מכשיר והתאמתו

בכל מכשיר שניתן להגדיר בו שהודעה מתקבלת ונראית ללא כל פעולה מצד המקבל, יש להגדיר זאת כך.

במכשירי טלפון, יש להכין מקשי קיצור ליעדים תדירים חיוניים (מוקד כוננים ומוקד מפעיל, כוננים מקבילים...), ולתכנת את המכשיר באופן שיצטרך מינימום של פעולות כדי להגיע ליעדים המבוקשים.

עדיפויות שימוש

לדעת רוב הפוסקים, כל מכשירי התקשורת המצויים כיום, אינם כרוכים במלאכה דאורייתא. לכן:

במקום של פיקוח נפש, ייצור את הקשר הנדרש באופן המהיר ביותר המצוי לפניו.

כשיכול, יעדיף את המכשיר שבו תהיינה פחות פעולות.⁴²

קריאה ותגובת הכוון

הזנקת כוון נעשית במקרי פיקוח נפש בלבד, ובמקום שעזרתו נדרשת.

41. ראה "כוון כהלכה" פרק ח, עמ' צח.

42. לדוגמה, אם מדובר בדיווח של משפט אחד, יש להעדיף את השימוש במירס (כאשר העמית ממול מצוי על הצג), מאחר שבלחיצה אחת יסיים את הנדרש, לעומת טלפון שבו עליו להקיש סדרת ספרות. ולהיפך – אם העמית נמצא על צג הטלפון, ובלחיצה אחת הוא יכול לשוחח עמו, או שהוא צופה שיחה ארוכה (שאם תתבצע במירס – תחייב לחיצות רבות), יש להעדיף את מכשיר הטלפון.

הכונן יתייחס לכל קריאה כמקרה פיקוח נפש, אלא אם יתברר באופן מוחלט אחרת.⁴³

בעת קבלת קריאה, יעשה הכונן את כל הנדרש כדי להגיע אל החולה במהירות האפשרית. מלאכות שניתן לעשותן בשינוי בלי עיכוב – יעשה בשינוי.

בחירת הרכב: כונן שיש לו יותר מרכב אחד, יבחר את הרכב שיתן את המענה היעיל והמקצועי יותר.

פתיחת הרכב: באמצעות מפתח מכני, ככל שניתן, בלי עיכוב היציאה.⁴⁴

שינוי מצב אביזרים: אם נדרש שינוי בתיפקוד הרכב [מזגן, אורות, מצב היברידי וכד'], יש לשנות את מצב הכפתורים לפני הפעלת מתג ההצתה. לדוגמה, כאשר הרכב הוכן למזג אוויר קריר, והתקבלה קריאה בזמן שנדרש מזגן כדי לאפשר נהיגה בטוחה או רווחה לחולה, יש לשנות את כפתור המזגן לפני הפעלת מתג ההצתה, כך שהמזגן יופעל עם התנעת הרכב. וכן לגבי אורות פנימיים וחיצוניים, וכיו"ב. כל זה – כמובן מבלי לעכב את ההגעה לחולה.

הודעה על יציאה למקרה: כאשר כונן (תורן או שאינו תורן) יוצא למקרה, עליו להודיע כרגיל על יציאתו, באמצעות מכשיר הקשר האישי, טלפון או אפליקציה. וככל שניתן – בשינוי.⁴⁵

43. כפי הכלל הידוע, ספק פיקוח נפש דינו כוודאי פיקוח נפש. ולכן כל עוד קיימת אפשרות שמדובר בפיקוח נפש, יש לעשות את כל הנדרש כדי לטפל בחולה / הנפגע. רק אם יתברר באופן מוחלט שאין פיקוח נפש, אחרי כל הבדיקות הנדרשות, רק אז יש לחזור לשגרה. דוגמה לדבר: אם היתה קריאת לתאונת דרכים, במקום מאוד מוגדר, ובמקום לא נמצא דבר, ועוברי אורח מספרים שהנהגים יצאו, בדקו, ונסעו לדרכם.

נקטנו דוגמה זו בהיותה קיצונית. אולם יש להזהר זהירות רבה במקרים שמגיעים לחולה, ודומה בעינינו שלא מדובר בפיקוח נפש. אדם שמזעיק אמבולנס, עושה זאת מחמת שהוא חש חולי כבד או סכנה של ממש, וכדי לשלול זאת צריך זהירות רבה ביותר, וסמכות רפואית המורשית לכך.

44. יש סוגים שונים של רכבים, וצריך כ"א לבדוק מראש מה הדרך הנכונה יותר מבחינה הלכתית.

45. לכאורה יש מקום לומר שאין צורך בהודעה זו. שהרי המקרה יטופל, ומה התועלת בהודעה. אולם התברר כי חוסר הודעה גורם תקלות משמעותיות. המוקד סבור שהתורן יצא, שהרי הוא תורן [ושומר שבת] – בעוד שההודעה לא נקלטה כלל אצל הכונן מסיבה כלשהי, דבר שקורה מדי פעם. ומצד שני, בהעדר תגובה, יקרה שהמוקד מזעיק מעגלי כוננים / כוחות נוספים, שנחוצים במקומות אחרים, ועוד.

כונן ALS: יש עדיפות ליציאת כונן ALS בכל מקרה המוגדר כמקרה נט"ן [ללא קשר ליציאת כוננים בעלי הכשרת BLS].

ניווט ותכנת ניווט – כאשר הכונן אינו מכיר את הכתובת, או אינו יודע את הדרך המהירה להגיע לכתובת, ישתמש בתכנת ניווט כפי המצוי ברשותו, וכן בכל מקרה שהשימוש בתכנה יקצר את זמן ההגעה. כמו כן מותר לו לבקש הכוונה, אם בקשר הקבוצתי, ואם בקשר עם המוקד.

לאחר גמר השימוש בתכנת ניווט, אם יש חשש שהמשך עבודת התכנה תרוקן את הסוללה [במהלך השבת], יסגור את תכנת הניווט בשינוי.

בהגעה למקום עם רכב: יש להחנות את הרכב באופן בטיחותי, הן מבחינת הרכב עצמו, והן מבחינת הסביבה, שמירה על צירי תנועה פתוחים וכד'.

את כיבוי הרכב יש לעשות בשינוי [בתנאי שהשינוי אינו מעכב]. יש לנעול את הרכב, בשינוי.⁴⁶

ניתן להשאיר את הרכב מונע תחת השגחת מבוגר, בעל רשיון נהיגה, ובכך לחסוך כיבוי והתנעה מחדש. אבל אין לעשות כן אם הדבר גורם עיכוב כלשהו בהגעה אל החולה.

מיקום שאינו ברור או טעות במיקום: בכל מקרה שבו המיקום בעת הקריאה לא היה ברור, או שבהגעה לשטח התברר שיש טעות במיקום, חובה לעדכן מיידית את המוקד.

הטיפול בחולה: כפי ההוראות לצוות אמבולנס.

הזעקת כוננים נוספים: אם יש צורך בכוננים נוספים (ואין [די] כוננים בדרך), יקרא לכוננים בדרך המהירה ביותר. אם אפשר בשינוי בלי עיכוב – ישנה.

דיווחים ממקום הארוע

הזעקת נט"ן: אם יש צורך בנט"ן, יש לקרוא לו בכל דרך אפשרית בלי עיכובים.

46. נעילת הרכב – מטעמי בטיחות, וכן מחשש גניבה. אף שהוא בבחינת רכוש (שאין מחללים שבת לשמירתו) – הרי הוא נדרש לכוננות, וכן הוא בבחינת 'התירו סופן', שכן אם יש חשש שייגנב – הכונן עלול להימנע מלצאת, והדבר עלול להשפיע גם על כוננים אחרים שלא ירצו לצאת.

דיווחים רפואיים: דיווח ייעשה בכל מקרה שהוא חיוני ומשמעותי לטיפול בחולה שיש בו סכנה. לדוגמה: דיווח לנט"ן על היפוגליקמיה משמעותית, החייאה, אסטמה קשה וכד'.⁴⁷

ביטול אמבולנס שבדרך: כונן שהגיע למקום המקרה, ורואה שאין צורך באמבולנס [והוא מוסמך לבטל], יודיע למוקד.

ביטול כוונים שבדרך: יש להבחין בין מצבים שונים. כאשר אין משמעות מבצעית לביטול הכוחות, אין לבטלם, שכן הביטול כרוך בעשיית מלאכה. ומצד שני, הכונן נוסע בהיתר, שכן הוא נוסע מחמת שנקרא למקרה של פיקוח נפש.⁴⁸

אולם כאשר יש משמעות מבצעית לביטול – יש לבטל. ובמקרים רבים – יש לביטול משמעות.

נושא המשמעות המבצעית – מתבטא בשני כיוונים.

א. כאשר הכונן יוצא מגזרתו ;

ב. כאשר הכונן מתנתק מקריאות נוספות. וצריך להתייחס לכל מקרה ומקרה לגופו, בהתאם לנתונים העדכניים של המקרה, של המקום, של אמצעי ההזנקה ונהלי הכוונים בצוות המדובר.

דוגמאות :

אם הכונן יוצא מגזרתו ואין שם כוונים נוספים, ואין צורך בו, יש לבטלו, כדי שישאר בגזרתו.

אם הכונן נמצא בתוך הגזרה, אבל הנתונים הם כאלה שהוא לא יוכל לדעת אם יש מקרה נוסף,⁴⁹ אלא אם יתבטל מקריאתו הנוכחית, יש לבטלו כדי שיהיה בכוננות למקרים נוספים.

47. במקרים אלו הדיווח מאפשר לנט"ן להיערך מבעוד מועד למקרה המסוים שלפניהם, וכ"כ חוסך זמן דיווח בהגעת צוות הנט"ן.

48. אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ואף שהוא דרבנן, אבל סוף כל סוף איסור הוא, לעומת חברו הנוסע בהיתר. ראה בעיונים שבסוף הקובץ.

49. מאחר שבמערכת הכוונים הוא נרשם כ"לא פנוי" עד סיום הטיפול במקרה הראשון אליו יצא.

סיום מקרה

דיווחים: בסיום המקרה אין לדווח דיווח כלשהו, למעט דיווח רפואי חיוני שלא דווח לצוות המפנה. במידת הצורך, יישלחו דיווחים משלימים במוצאי שבת.

חזרת הכוון לביתו. הכלל הוא: אין להתיר מלאכה דאורייתא לצורך חזרה.⁵⁰ אבל מותר לחזור ע"י עשיית מלאכות דרבנן (וכן ע"י אמירה לגוי).

אם החזרה נדרשת לצורך פיקוח נפש, כגון: לצורך כוננות [במיוחד כאשר מדובר בכוון יחיד], מותר לחזור גם ע"י מלאכות דאורייתא.⁵¹

אין אומרים לכוון שיישאר ליד רכבו, אלא יכול לחזור לביתו, אם הוא כוון בתורנות, גם אם לשם כך יצטרך לנסוע ברכבו, כדי שיהיה זמין למקרה נוסף אם יהיה. אמנם, אם מדובר בזמן קצר (סמוך לסיום תורנות או לצאת השבת), טוב יעשה אם ימתין מלחזור לביתו עד צאת השבת, או עד סיום תורנותו (במקום שאפשר לחזור ברגל).

למערכת מד"א הוכנסו רכבים חשמליים המותאמים לשימוש בשבת לצרכי רפואה, ע"מ לצייד את הכוננים ברכבים מסוג זה, אשר החזרה באמצעותם מותרת. כתוספת למעלה יתירה, ברכבים אלו מותקן "מנגנון שבת", אשר ממזער את רמת האיסור למינימום.⁵²

שמירת כוננות

כוון שנקלע למצב של חוסר בציוד חיוני (כגון שהתרוקן מיכל החמצן, התרוקן מיכל הדלק ברכב, התרוקנה הסוללה ברכב חשמלי וכיו"ב), והוא כוון גם בהמשך השבת, ואין לו היכן להצטייד בקרבת ביתו [מכוון שאינו פעיל וכדל], מותר לו לנסוע כדי להצטייד / לתדלק [בשינוי, או ע"י אינו יהודי], כדי שיוכל להמשיך בכוננות מלאה.

50. אמנם יש מתירים בדוחק במקרה שאין אפשרות אחרת לחזרה, והעושה כן יש לו על מי לסמוך, אולם רוב הפוסקים אינם מתירים זאת.

51. כגון: אמבולנס יחיד ביישוב, או כוון יחיד בשכונה. וכדרך שמתירים חזרת אמבולנס לתחנה באין אפשרות אחרת.

52. בעת הכנת מסמך זה, נמצאים ברשות מד"א אופנועים חשמליים ו'בימבולנסים' חשמליים, אשר בהם מותקנים מנגנוני שבת, וכן יש אופניים חשמליים בשירות הכוננים.

שער המועדים

פעולות הצלה ופיקוח נפש
במועדי ישראל

הנחיות הלכתיות לצוותי מד"א

קובץ הלכות למועדי ישראל
למצבים הייחודיים האופייניים לצוותי חירום
בשלב הטרם-אישפוזי

תוכן שער המועדים

הקדמה

45	פסח
48	סדר בקיצור לשעת חרום
49	ראש השנה
52	יום כיפור
55	סוכות
57	חנוכה
59	פורים
62	ד' תעניות
64	תשעה באב

לתשומת לב

חוברת זו איננה מכילה את כל הלכות המועדים
אלא התייחסות הלכתית למצבים המיוחדים
המאפיינים את פעולתם של צוותי החרום בשלב הטרור אשפוזי

הקדמה להלכות המועדים

"פיקוח נפש דוחה שבת", משפט מוכר זה במשמעותו המקורית, מחייב להציל נפשות גם בשבתות ובמועדי ישראל. קדושת החיים היא אחד העקרונות הבסיסיים בתורת ישראל. "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה). מפסוק זה, וממקורות נוספים, למדו רבותינו את חובת שמירת החיים, גם במחיר זמני של ויתור על קיום מצוה, מצוות עשה או מצוות לא תעשה.

בלוח השנה היהודי, שזורים ימים מיוחדים רבים, בהם יש לקיים מצוות המצינונות את ייחודיותו של היום, דוגמת תקיעת שופר, ישיבה בסוכה, אכילת מצה וכיוצא באלו, יחד עם שמירה מעשיית איסורים דוגמת עשיית מלאכה בימים מסויימים, או הימנעות מאכילה וכדומה.

כאמור, הצלת חיים היא אחת המצוות החשובות ביותר בהלכה היהודית, ועל מנת לקיימה, מותר – ואף חובה – להעדיף מצווה זו על מצוות אחרות. אין כל ספק כי בשעה שעוסקים במצוה חשובה זו, אין להפסיקה על מנת להדליק נרות חנוכה, לקדש על היין או לעמוד בתפילה.

ימים אלו מציבים בפני צוותי הרפואה אתגרים לא שגרתיים. לדעת ולהבחין בין המותר והאסור, בין מצב שבו מתחייבת עשיית מלאכה, לבין מצב שבו אסורה עשיית מלאכה. לא פעם ההחלטה היא בין קיצוניות אחת – חובה, לבין קיצוניות שנייה – איסור, וללא מצב ביניים.

והרופא, או האחות, הפרמדיק או החובש, צריכים להחליט – לעיתים בתוך שניות – מהי הפעולה המותרת, מהי הפעולה המתחייבת, במצב שזה עתה נקלעו אליו.

זה דורש אבחנה של מצב החולה או הפצוע, הידיעה הברורה למה הוא זקוק כרגע, מה יציל את חייו ויאריך אותם, ומה הוא בבחינת איסור הלכתי שאינו קשור להצלת חיים או להטבת מצבו של החולה.

ביום חול האבחנה הזו נדרשת כדי לדעת איזו פעולה להעדיף ולהקדים; בשבת ובמועד נוסף השיקול הערכי של שמירת ההלכה, מבלי לפגוע בטיפול הרפואי הנדרש.

רבות דובר על חשיבות הטיפול הנכון והמהיר בשלב הטרם-אישפוזי, ומובן מאילו שלעובדה זו יש השלכה על השיקולים ההלכתיים בעבודת צוותי מד"א. ומתוך כך עולה מימד חדש. צוותי מד"א ערוכים ומאורגנים כגוף הנושא באחריות ציבורית-לאומית, ונדרשים להיות ערוכים לטיפול בכל ארוע – טרם התרחשותו. דרישה זו מחייבת להחזיק מערך בכוננות מירבית בהתאם לנתוני הזמן והמקום, ולקיים באופן קבוע את הרמה המתחייבת של האפשרות להגיש עזרה בכל מקום ובכל זמן לכשיידרש. וכמובן, שהמגמה היא לקיים את כל הנדרש מבחינה הלכתית, ולהיערך לכך, מבלי לפגוע במערך החירום הנדרש.

הדבר יבוא לידי ביטוי בהנחיות המתחייבות הלכה למעשה. לא רק בעת שהמטפל הרפואי עומד מול החולה ופועל להביא לו מזור ומרפא, אלא גם בזמן הטרם טיפולי, הנוגע לשמירת מערך החירום הרפואי. וגם כאן, אנו מגיעים לשניות שיקול הדעת. מצד אחד – החובה לקיים את המערך, דבר שלעיתים כרוך בעשיית מלאכה, ומצד שני – החובה לשמור את גדרי ההלכה.

מתוך הרצון לשמור את ההלכה ככתבה וכלשונה, אנחנו נשתדל להכין מראש כל מה שניתן להכין, כדי למעט ככל האפשר בעשיית מלאכה במועד, ולמנוע ככל שניתן את הצורך בעשייה כזו.

לא ניתן להגיע להחלטות נכונות ושיקולות, בלי ללמוד היטב את הכללים ההלכתיים והתייחסותם לנושאי הרפואה, וכך גם להפך – חובה לדעת היטב את הכללים הרפואיים והמשמעות הרפואית של כל פעולה, כדי להבין את ההלכה הנגזרת מהם. איש צוות אשר ההלכה יקרה לו, ילמד את העקרונות, ילמד את ההלכות, ויחזור וישנן דבר יום ביומו את ההלכות, בבחינת "השונה הלכות בכל יום".

קשה מאוד לתת מענה כתוב מראש לכל מצב עתידי. המקרים רבים, ושונים זה מזה, ותלויים במצב החולה, בזמן ובמקום בו נמצאים, בכלים הרפואיים הזמינים באותה עת, בהכשרתו הרפואית של איש הצוות ובנסיונו.

יחד עם זאת, ניתן לתת כללים מנחים, אשר ידיעתם תעזור להגיע להחלטה הנכונה והנבונה. וזו מטרתם של החוזרים הנשלחים מיד ערב חג ומועד, וזו מטרתו של קובץ זה.

כלל אחד יסודי וחשוב, שאותו אנחנו מוצאים לנכון להדגיש כאן הוא: **ספק פיקוח נפש – דינו כפיקוח נפש ודאי**. גם אם הספק נובע מאי-ידיעה, עדיין בשעת מעשה הדבר יהיה בגדר ספק.

בקובץ שלפנינו, ריכזנו כללים הנוגעים לעבודתם של צוותי מד"א השונים במועדי השנה, כללים הנובעים מתפקידם וחובתם של הצוותים. אין כאן הלכות חג ומועד בשלמות, אלא רק התייחסות למצבים המיוחדים האופייניים לפעולות השכיחות בצוותי האמבולנסים, אצל הכוננים ואנשי המוקד. כל חג, וההלכות המיוחדות לו; ליל הסדר בפסח, ונטילת ארבעת המינים בסוכות, צומות ותעניות והדלקת נר חנוכה, וכן הלאה.

תודה וברכה שלוחה לרבנים אשר הקדישו מזמנם לדון בהלכות אלו, כמו גם בשאר הנושאים ההלכתיים הנוגעים לעבודת מד"א: הרב שמואל אליהו שליט"א, הרב פרופ' אברהם שטינברג שליט"א והרב פרופ' יגאל שפרן שליט"א. יבורכו משמים בכל מילי דמיטב.

יהי רצון שתשרה ברכת הבריאות על כולנו, והיערכותינו תהיה בבחינת חובת ההשתדלות, ולא תעמוד למבחן המעשה.

יוסי בן שחר

מרכז תחום יהדות והלכה

ד"ר אלי יפה

סמנכ"ל קהילה

פסח

פסח הוא חג החרות, המציין את יציאת מצרים והיציאה לחרות, ואת סוד קיומו של עם ישראל אשר בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו, עד ביאת גואל צדק.

בערש הולדתו של עם ישראל, לאחר ירידת יעקב ובניו למצרים, היה העם משועבד בארץ מצרים, ארץ שאף עבד לא הצליח לברוח ממנה. לאחר מאות שנות גלות ושעבוד, שלח ה' את משה אל פרעה מלך מצרים, כדי להוציא את בני ישראל. פרעה – בעקשנות – סירב לשחרר את בני ישראל, ואפילו לא לימים אחדים, ורק לאחר שהוכתה ארץ מצרים בעשר מכות קשות, ובסופן מכת בכורות – שבה מת כל בכור בארץ מצרים [למעט פרעה, אף שהיה בעצמו בכור] – הסכים פרעה ושילח את בני ישראל.

זכר לניסי השחרור ונפלאותיו, מצווה אותנו התורה לחגוג את חג הפסח במשך שבעה ימים. בזמן שבית המקדש קיים, מקריבים קרבן פסח בערב פסח, והחל מט"ו בניסן – חלים שבעת ימי החג, בהם אין אוכלים חמץ, שהוא לחם רגיל שתופח באפייה, אלא מצות. לא רק שאין אוכלים חמץ, אלא אף אין מחזיקים בבית חמץ במהלך ימי החג.

הלכות ודגשים לצוותי מדינא:

ימי החג חג הפסח נמשך שבעה ימים. תחילתו בליל הסדר, עד מוצאי שביעי של פסח.

איסור אכילת חמץ: תחילת האיסור בערב פסח בבוקר, בחלוף שליש היום; את החמץ הנשאר שורפים עד שעה לאחר מכן. הזמנים המדויקים שונים מעט ממקום למקום, ויש בהם גם מנהגים שונים, ומתפרסמים בלוחות השנה ובלוחות המודעות המקומיים. ראה גם בסוף חוברת זו.

ניקוי התחנה פינות המטבח שבכל תחנה, וכן שאר החדרים שבהם אוכלים מדי פעם, וכן התאים האישיים (באחריות העובד), ינקו לקראת הפסח. בכל תחנה יפורסם זמן הניקוי, ואין להשתמש בחמץ

בפינות המטבח וכו' לאחר זמן זה. **דברי מאכל (שהם בבעלות מד"א) שאינם מסומנים ככשרים לפסח**, יאוחסנו במקום סגור ויסומנו, ויימכרו במכירת חמץ ע"י הנהלת הארגון. אין להשאיר דברי מאכל פרטיים.

תרופות חמץ: סירופים שאינם כשרים לפסח הנמצאים באמבולנסים, ויש להם תחליף כשר לפסח, יש להחליפם בסירופים הכשרים לפסח.

בדיקת חמץ: **שטחים ציבוריים (כולל האמבולנסים):** יש לבדוק את החמץ בליל בדיקת חמץ, יום אחד לפני פסח, החל מצאת הכוכבים, לאור נר או פנס (ברכבים – פנס).

ברכה על בדיקת החמץ בשטחים הציבוריים, יש מהפוסקים הסבורים שאין לברך על בדיקת שטחים ציבוריים, ולכן הטוב ביותר – למנות אדם שגר קרוב לתחנה, שיברך בביתו, וימשיך את הבדיקה בתחנה ברצף. אם אין אפשרות, ינהג כהוראת רב המקום. בהעדר הוראה כזו – יבדוק בברכה. אם לא בדקו בלילה, יש לבדוק למחרת בבוקר.

הבדיקה – באחריות מנהל התחנה; בישובים / נה"זים – באחריות ראש הצוות. בעלי רכב צמוד וכווננים עם אמבולנס צמוד – הבדיקה באחריותם האישית.

התאים האישיים: באחריותו של כל עובד או מתנדב, לנקות את תאו האיש. בליל בדיקת חמץ עליו לבדוק את תאו. אם אינו נמצא בתחנה בליל בדיקת חמץ, יבדוק את התא בפעם האחרונה שנמצא בתחנה לפני זמן בדיקת חמץ (בלא ברכה).

כונן שנקרא בזמן בדיקת חמץ: אם אפשר, יבקש אחד מבני הבית (גדול) שימשיך. אם אין מי שיבדוק, ימשיך לבדוק כשיחזור; אם כבר התחיל בבדיקה קודם שיצא – ימשיך בלא ברכה, אם נקרא בטרם התחיל – יחזור ויברך.

שריפת חמץ: **זמן שריפת החמץ** הוא בערב פסח, עד כשעה לפני חצות היום.

מי שנמצא במשמרת בוקר בערב פסח, יכול לשרוף החמץ קודם צאתו למשמרת, או ימנה שליח לשרוף החמץ (אשתו, בניו הגדולים או שכן).

כונן שנקרא בערב פסח, קודם ששרף החמץ, ורואה שאינו חוזר קודם זמן איסור חמץ, ימנה שליח לשרוף החמץ ולבטלו (ראוי למנות מראש לעת

הצורך), וקודם סוף זמן השריפה יבטל החמץ גם הוא בכל מקום שנמצא.
כונן בתורנות, ראוי שלא ידחה השריפה והביטול לרגע האחרון.

ליל הסדר: יש לתכנן את חילופי המשמרות כך שכל אחד יוכל לקיים סדר כהלכתו קודם חצות הלילה.

הנקודות המרכזיות והחיוניות בליל הסדר: קידוש וארבע כוסות, אכילת מצה ומרור, סיפור יציאת מצרים. לכתחילה יש לקיים מצוות אלו עד חצות. איש צוות או כונן שלא נותר לו זמן לפני חצות לקיים את הסדר כמקובל, יקצר בסיפור ההגדה ויקיים את מצוות הסדר קודם חצות.⁵³ עבר חצות הלילה – יקיים את הסדר, אך לא יברך על אכילת מצה ועל אכילת מרור. אדם במשמרת או כונן שעלול להיקרא לנסיעה, לא ישתה יין משכר, ויכול לצאת ידי חובה בשתיית מיץ ענבים.

איסור מלאכה היום הראשון והיום האחרון (שביעי של פסח) הם ימים טובים האסורים במלאכה, בדומה לשבת, למעט היתר הבערה (לצורך היום), הוצאה מרשות לרשות, וצרכי אוכל נפש.

חול המועד ימי חול המועד הם ימי חג, אך איסורי המלאכה בחול המועד קלים יותר. לפיכך יש למעט בעשיית מלאכות ככל שניתן. אין לכתוב דברים שאינם חיוניים וניתן לדחותם לאחר החג, וכן אין לבצע עבודות תחזוקה שגרתיות שאינן לצורך החג, וכל שכן שאין לתכנן מראש עבודות שגרה לימי החג.

ספירת העומר ממוצאי יום טוב ראשון סופרים עומר, עד ערב שבועות. מי שידוע שלא יהיה לו מניין לתפילת ערבית, יכול לספור גם לפני התפילה, החל מצאת הכוכבים (ואם בכ"ז יזדמן למניין, יזכור שלא לספור שנית). נאנס או שכח ולא ספר בלילה, יספור ביום בלא ברכה, וימשיך הספירה בשאר הימים כרגיל. דילג יום אחד – ימשיך לספור בלא ברכה.

באתר מדי"א < פעילות מדי"א > יהדות והלכה מתפרסמת בדרך כלל רשימת התרופות הכשרות לפסח

53. בהמשך מובאים ראשי פרקים ל"סדר מקוצר" לשעת חרום. ניתן להוריד קובץ "סדר מקוצר לשעת חרום" באתר מדי"א, דף 'יהדות והלכה'.

סדר בקיצור לשעת חרום

(ע"פ "סדר ההלכה" של הרבנות הצבאית)

קידוש, שותה כוס ראשונה.

מה נשתנה..., עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלוקינו משם ביד חזקה, מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

פסח על שום... מצה על שום... מרור על שום...

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים".

שותה כוס שניה.

נוטל ידים (אם אוכל פחות משני 'כזיתים' מצה – לא יברך על הנטילה).

מברך 'המוציא ויעל אכילת מצה', אוכל 'כזית' מצה.

אוכל 'כזית' מרור בברכה.

[אם יש זמן מקיים כורך וצפון (אכילת אפיקומן)]

ברכת המזון, ושותה לאחריה כוס שלישית, וכוס רביעית.

נוסח ההגדה לשעת חרום/דחק, לפי האמור לעיל, נמצא בסוף חוברת זו, וכן ניתן להורידו מאתר מד"א, דף יהדות והלכה.

[בסיס נוסח זה הוא נוסח אשכנז-ספרד. אין הבדלים גדולים בין נוסחי העדות השונות, למעט ברכת היין על כוס שנייה ורביעית, למנהג הספרדים אין מברכים, ומנהג אשכנז – לברך "הגפן" גם על כוסות אלו. וכן יש מנהגים שונים בנוסח ברכת סוף ההלל שאחר הסעודה.]

מי שנמצא בתורנות/משמרת ויודע שעלול להיקלע למצב של שעת הדחק, ראוי שיחזיק בהישג יד את הנוסח לשעת חרום, ומינימום מצרכי הסדר (יין, מצה, מרור), כדי שיוכל לקיים מצווה לילה יקר זה גם בשעת הדחק.

ראש השנה

ראש השנה הוא יום בריאת העולם, כעין "יום הולדת" לאנושות, והוא תחילתה של שנה חדשה. ולפיכך ביום זה אנחנו מציינים את מלכות ה' בעולם שברא.

ביום זה תוקעים בשופר – "תרועת מלך", לציון מלכות ה', וטעמים נוספים נאמרו לתקיעת השופר: הזכרת מתן תורה שבו נאמר "וקול השופר הולך וחזק", התעוררות לתשובה "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", וכן התעוררות לציפיית הגאולה, "ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים", וכן נאמרו טעמים נוספים. בסעודת ליל החג נוהגים לאכול 'סימנים' לברכה, ובמהלך היום מרכים בתפילות.

הלכות ודגשים לצוותי מדי"א:

ימי החג

ראש השנה הוא חג הנמשך יומיים, א-ב בתשרי. כאשר חל ראש השנה בימים חמישי ושישי, מצטרפת השבת ואנחנו מקבלים שלושה ימים רצופים שבהם חל איסור מלאכה.

טענית מכשירים

עקב הרצף של ימי איסור מלאכה, אנשי צוות במשמרת וכוננים בתורנות, חייבים לדאוג ביתר הקפדה שמכשירי המירס, הביפרים והמכשירים הסלולריים יהיו טעונים כראוי בערב החג.

לפיכך, יש להחליף סוללה במכשירי הביפר בערב החג, ויש לטעון את מכשירי המירס ואת הטלפונים הסלולריים עד למקסימום בערב החג אחר הצהריים. מכשירים רבים אינם נשארים טעונים למשך שני ימים, ובוודאי לא למשך שלושה ימים. לצורך מכשירים אלו, אם הם נדרשים למשמרת או כוננות, יש להכין שעון-שבת-שקע, ולכוון זמנים שבהם אינו פועל בהתאם ללווי' הצפוי, ולחבר את המטען לשעון זה. במהלך החג והשבת, ניתן לחבר את המכשירים לטעינה במידת הצורך, בשעה שאין מתח בשקע. כ"כ הניתוק ייעשה בשעה שאין מתח בשקע.

בעת קריאה, יש לקחת את המכשיר גם אם הוא בטעינה. את ניתוק המכשיר מהמטען, ראוי לעשות בשינוי, אם אפשר לעשות זאת ללא עיכוב.

תקיעת שופר

מצוה מן התורה לשמוע שופר בראש השנה. לכתחילה יש לשמוע תקיעת שופר ע"פ הסדר הרשום במחזור – תחילה 'תקיעות דמיושב' (שלאחר קריאת התורה), ואח"כ 'תקיעות דמעומד', שהן התקיעות על סדר הברכות בתפילת מוסף.

במידת האפשר, יש לתאם את המשמרות (הן עובדי משמרת והן משמרות כוננים שכונתיים וכד') כך שכל אחד יהיה פנוי לתפילה (האחד מתפלל מוקדם, ומחליפו – במניין מאוחר יותר, וכד'). כך תהיה האפשרות לכולם – הן להתפלל כראוי ביום הדין ולשמוע תקיעת שופר, ויחד עם זאת לתת את המענה הרפואי הנדרש בעת הצורך.

כונן או איש משמרת שהפסיד את התקיעות בציבור, יכול לשמוע תקיעות במשך כל היום, עד השקיעה.

מי שהפסיד את התקיעות הראשונות (תקיעות דמיושב), יכול לצאת ידי חובת התקיעות בתקיעות של תפילת המוסף. לפני תחילת התקיעות – יברך "לשמוע קול שופר" ו"שהחינו", אך יקפיד לשמוע את התקיעות מתחילתן.

מי שיודע שלא יוכל לשמוע תקיעות כסדר, יכין לעצמו שופר, אם הוא יודע לתקוע, או יתאם עם אדם היודע לתקוע שיתקע עבורו כשיהיה פנוי ממשמרתו.

השומע שופר ביחיד – צריך לשמוע שלושים קולות בלבד (תשר"ת תש"ת תר"ת).

השומע תקיעות ביחידות, רצוי שישמע התקיעות לאחר שעה שלישית (זמנית), ז"א לאחר השעה 8:45 (או 9:30 לדעת הגר"א) בקרוב, יש להתעדכן ע"פ הלוח המקומי.

לכתחילה אין לאכול לפני תקיעת שופר. אולם אדם שנמצא במשמרת (הן בתחנה והן כונן), ישתה – וגם יאכל – כפי הצורך, כדי שיוכל למלא את תפקידו במלוא כוחו. אם רוצה לשתות או לטעום אחרי תפילת שחרית – יקדש קידוש היום קודם שיטעם.

נשים אינן חייבות בתקיעת שופר. ואע"פ שנהגו בנות ישראל להדר במצוה זו, אין זו חובה, ובמקום הצורך יכולות שלא לשמוע שופר כלל.

תפילת מוסף

כונן או איש משמרת שהפסיד תפילת מוסף בציבור, יתפלל לכתחילה רק לאחר שעה זמנית שלישית ניש להתעדכן לפי

הלוח המקומי]. וכן לכתחילה לא יאחר להתפלל אחר שעה שביעית, [30: 13 בקירוב, וכנ"ל], אך אם לא התפלל עד סוף שעה שביעית – יכול להתפלל מוסף כל היום.

הפסקה בתפילה,

קריאת התורה או תקיעות

מי שנקרא לטפל במקרה של פיקוח נפש [ואף ספק – דינו כפיקוח נפש ודאי] – יצא מיד, גם אם הוא באמצע תפילה, קריאת

התורה או התקיעות. גם בעל תוקע, בעל קריאה או בעל תפילה, והוא באמצע התקיעות או הקריאה בתורה, יצא מיידית, ואחר ישרים את התקיעות, הקריאה או התפילה. החכם עיניו בראשו, יש להכין מראש אדם שיחליף את הכונן בעת הצורך.

[לתשומת לב: אדם שמוכר בציבור כאיש רפואה, עלול להיקרא להגיש עזרה דחופה גם אם אינו בתורנות באופן רשמי, וכידוע – אלו מעשים שבכל יום].

תשליך

מי שלא הספיק לומר תשליך ביום הראשון של ר"ה, יוכל לאמרו ביום השני, ואף בכל עשרת ימי תשובה.

יום כיפור

"כי ביום הזה יכפר עליכם". יום כיפור הוא יום של תשובה, יום של חשבון נפש ותיקון דרך. יחד עם זה, ובעקבות התשובה, באה גם הכפרה מצד הקדוש-ברוך-הוא.

ביום כיפור מרבים בתפילה, ואחת התפילות המרכזיות היא תפילת ה"ווידוי", בה אדם מפרט את מעשיו הלא נכונים, ומקבל על עצמו לתקן את דרכו.

כדי להדגיש ולייחד את היום לתפילה ולתשובה, ציוותה התורה על התרחקות מהנאות, ואי לכך מתענים ביום זה בחמישה עינויים, ובראשם איסור אכילה ושתייה.

בסיום יום הכיפורים מתפללים תפילה ייחודית ליום זה, "תפילת נעילה" הנועלת את היום, ובסוף התפילה, בצאת היום, תוקעים בשופר, כעין הכרזת שמחה על כפרת העוונות ויציאה לדרך חדשה.

הלכות ודגשים לצוותי מדי"א:

ערב יום כיפור

מצוה לאכול בערב יום כיפור. לקראת הצום, מותר לקחת כדורים המקילים על הצום, ומי שנתנסה בכך בעבר והדבר עזר לו – רצוי שיעשה כן אם הוא מתוכנן לעבוד או להיות כונן, והוא זקוק לכך.

מי שמתוכנן לעבוד או להיות כונן ביום כיפור, ראוי שיכין בערב יום כיפור את שיעור השתיה שלו, למקרה שיזדקק לשתות לשיעורין (באדם בינוני השיעור הוא 40 סמ"ק), ואם יגיע למצב שבו נאלץ לשתות לשיעורין, וישתה כמות כזו כל 9 דקות בשעת הצורך, כדלהלן.

איסור מלאכה

מעשית, איסורי המלאכה ביום כיפור הם בדיוק כמו איסורי המלאכה בשבת.

תענית

יום כיפור הוא יום תענית מן התורה, מערב עד ערב. כניסת הצום חלה לפני השקיעה, כל מקום כמנהגו (יש להתעדכן לפי הלוח המקומי), וסיום הצום למחרת, לאחר צאת הכוכבים (להתעדכן כנ"ל).

עובד או כונן היודע מראש שהוא נחלש בצום, ישתדל מבעוד מועד שלא להשתבץ במשמרת למשך הצום. אם שובץ, ישתדל למצוא מחליף שאינו נחלש בצום.

עובד במשמרת ביום כיפור שמרגיש חולשה עקב הצום, וחושש שחולשתו תגרום לפגיעה ביכולתו להגיש עזרה, ינסה למצוא מחליף שאינו חש חולשה. אם אין מחליף זמין, יכול לשתות עד שיתחזק. לכתחילה ישתה "בשיעורין" (ראה לעיל), ואם אין בזה די – ישתה כפי הצורך.

כך גם לגבי **כונן** (חובש / פרמדיק / רופא) יחיד באזור מגוריו.

בתום הצום יש להבדיל, אולם אפשר לשתות מים גם קודם הבדלה. מי שלא הבדיל עם תום הצום, יכול להבדיל כל הלילה, וגם כל היום למחרת (בלי ברכת הנר).

רחיצה

מותר לרחוץ ידיו עד פרק הזרוע לצורך טיפול בחולים. אחר הטיפול מותר לשטוף במים ובחומר חיטוי את המקום בגוף שנגע במשהו העלול להדביק (דם, הפרשות וכד') ולגב מייד. בניקוי מכשירים או האמבולנס, יש להזהר מאיסור סחיטה וליבון.

מנעלים

אין נועלים נעלי עור ביום כיפור. יש להכין נעליים חילופיות ראויות המותרות בשימוש ביום כיפור. אולם מי שאין לו נעליים חילופיות ראויות, והוא צריך לנהוג או למהר לארוע, ינעל את נעליו הרגילות, ויחלץן ברגע שיוכל לעשות כן.

תפילות

יש להתארגן באופן שכל עובד או כונן יוכל להתפלל את התפילה כולה בציבור (לארגן מראש את ההחלפות הנדרשות).

ביום הכיפורים יש לומר וידוי. מי שעסוק בתפקידו ואינו פנוי לתפילה מלאה, יאמר לפחות וידוי קצר ("חטאתי עויתי פשעתי", וישים לבו לתוכן הדברים), ולכשיתפנה – ישלים את הוידוי המלא.

מי שהפסיד תפילה בציבור, יכול להתפלל ביחידות, כל תפילה בזמנה. תפילת מוסף יש להתפלל לכתחילה עד סוף שעה שביעית (כשעה לאחר חצות היום).

מי שהפסיד תפילה עקב טיפול במקרים, ישלים בתפילה שלאחר מכן, אולם תפילת נעילה – לא ישלים. מי שהפסיד תפילת מנחה – ישלים בערבית, כדין כל השנה (אף שהיה זמן נעילה באמצע).

לתשומת לב: אדם שהיה עסוק ממש בביקוח נפש בכל זמן התפילה, מתחילת הזמן ועד סוף הזמן, רצף מקרים ללא הפסקה, ולא היה יכול להתפלל כלל, אינו צריך להשלים את התפילה.

אדם שנוקק למנוחה כדי להשלים את התענית (ולמלא את משמרתו כראוי), עדיפה השלמת התענית (ומנוחה כפי הצורך) על פני התפילה בציבור, שכן מצוות התענית היא מן התורה.

עצה טובה

עובד שהוא במשמרת, אל ידחה אכילת סעודה מפסקת לרגע האחרון, שמא ייקרא בדיוק אז למקרה דחוף, ונמצא שנכנס לתענית בלי שאכל כראוי. לפיכך יאכל מוקדם מעט, ובסוף סעודתו יתנה שאינו מתחיל את התענית, ולקראת תחילת התענית יוכל להוסיף אכילה ושתיה כפי צורכו.

סוכות

חג הסוכות חל בט"ו בתשרי. בחג זה אנו יוצאים מן הבית, ויושבים בסוכת ארעי, זכר לסוכות שבהן ישבו בני ישראל בצאתם ממצרים, ולאורך ארבעים שנות המסע במדבר, עד כניסתנו לארץ ישראל. וכן מהווה הסוכה זכר לענני הכבוד שליוו את מסע אבותינו במדבר, והגנו עליהם מיקידת החמה ומכל מיני פגעים. במהלך ימי החג הופך הבית הקבוע לדירת ארעי, וסוכת הארעי – למגורי הקבע.

במהלך ימי החג 'נוטלים' ארבעה מינים: לולב, אתרוג, הדס וערבה. כשהם מאוגדים יחדיו. במדרש נזכר כי ארבעה מינים אלו מסמלים את הגוונים השונים של בני עמנו, והם נוטלים כשהם מאוגדים יחדיו, לציין את אחדותו של עם ישראל.

היום השמיני הוא כעין תוספת לחג עצמו, "עצרת תהיה לכם", ויום זה הוא גם יום "שמחת התורה", יום שבו מסיימים את המחזור השנתי של קריאת חמשת חומשי תורה, ומתחילים את קריאת התורה מחדש, מפרשת "בראשית".

הלכות ודגשים לצוותי מד"א:

ימי החג חג הסוכות נמשך שמונה ימים (כולל שמחת תורה), החל מיום טוב ראשון, ט"ו בתשרי, עד לאחר שמחת תורה.

היום הראשון והיום האחרון (שמחת תורה) הם ימים טובים האסורים במלאכה, בדומה לשבת, למעט היתר מלאכת הבערה {העברה מאש קיימת}, הוצאה מרשות לרשות, וצרכי אוכל נפש (לצורך היום). איסור המלאכה בימי חול המועד קל יותר, כמבואר בהמשך.

ישיבה בסוכה במשך שבעת ימי חג הסוכות אוכלים ושותים וישנים בסוכה. אולם, חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה.

אדם הנמצא במשמרת, ואין לו סוכה, יכול לאכול ללא סוכה, גם סעודת קבע. ומכל מקום אם יש סוכה בתחנה או בקרבת מקום, יש לאכול בה סעודות קבע (בלא לעכב יציאה למקרים).

גם מי שלא נמצא במשמרת, רשאי לאכול אכילת ארעי (כגון פירות, ומעט מזונות), מחוץ לסוכה.

בלילה הראשון של סוכות יש חיוב לאכול כזית פת בסוכה. מי שהיה במשמרת בכניסת החג, אע"פ שהיה פטור כדין משמשי החולים, אבל חייב הוא לאכול כזית פת לאחר סיום משמרתו. ניתן לאכול כזית זה במהלך כל הלילה.

נשים אינן חייבות בישיבה בסוכה.

בתחנות מד"א קיימות בד"כ סוכות. את בניית הסוכות יש לבצע בהדרכת אדם הבקי בהלכה.

חול המועד

ימי חול המועד הם ימי חג, וגם בהם חל איסור המלאכה. אמנם הגדרת איסורי המלאכה שונה וקלה יותר משבת ומיום טוב. למשל, מותרת עשיית מלאכה בדבר האבד, ומותרות מלאכות לצורך היום, וזאת ע"פ הגדרים ההלכתיים. לפיכך יש למעט בעשיית מלאכות ככל שניתן. אין לכתוב דברים שאינם חיוניים וניתן לדחותם לאחר החג, וכן אין לבצע עבודות תחזוקה שגרתיות שאינן לצורך החג, וכל-שכן שאין לתכנן מראש עבודות שגרה לימי החג.

ארבעת המינים

בימי הסוכות נוטלים לולב, יחד עם אתרוג, הדס וערבה. זמן נטילת לולב הוא כל היום, ולכן מי שלא נטל לולב בתפילת הבוקר, יכול ליטול לולב עד השקיעה.

אם יוצא למשמרת בבוקר, ואינו יודע אם יהיה לו לולב בהמשך היום, רשאי ליטול לולב קודם המשמרת, החל מעלות השחר, יש להתעדכן על פי הלוח המקומי.

אדם יכול לצאת ידי חובה בארבעה מינים שנקנו על ידי התחנה לצורך הציבור, וכן יכול לצאת ידי חובה בארבעה מינים של חברו, אולם ביום הראשון צריך שארבעת המינים יהיו שלו בזמן שנוטל אותם. לכן ביום הראשון יתכוון לקנות את ארבעת המינים למשך הזמן שהוא נוטל, ואם שואל מחברו – צריך חברו להתכוון לתת לו את ארבעת המינים במתנה (על מנת להחזיר אחרי שיטול).

נשים אינן חייבות בנטילת ארבעת המינים.

חנוכה

בחנוכה מציינים את נצחון המכבים על היוונים, שהיה נצחון צבאי-מדיני בצד נצחון רוחני-תרבותי. לפיכך נתחבבה מצוה זו ביותר על כלל ישראל.

באמצע ימי בית שני, לפני כאלפיים ומאתיים שנה, רצו היוונים, המעצמה העולמית של אז, להשליט את התרבות היוונית על כל העולם, ומשום כך גזרו על עם ישראל גשירות רוחניות-תרבותיות, שעיקרן היה ביטול תורת ישראל, ואילוץ של בני ישראל לעבודת התרבות והאלילות היוונית. קומץ מורדים, מתיתיהו החשמונאי ובניו, העזו למרוד ביוונים, מרד רוחני שאליו הצטרף מרד מדיני וצבאי. המורדים הצליחו במלחמתם, אף שהיו מתי מעט מול רבים וחזקים, עד שהובס האויב, חודשה העבודה בבית המקדש, ועמנו זכה לעצמאות בארצנו.

לזכר המאורע, תיקנו רבותינו להדליק נרות חנוכה. מצוות הדלקת הנר מתאפיינת בשני מרכיבים: א. מקום ההדלקה, נר איש וביתו, על פתח ביתו מבחוץ; ב. זמן ההדלקה, עם תחילת הלילה, כאשר אנשים עדיין ערים, עוברים ושבים, ורואים את הנרות. מאפיינים אלו יוצרים מצב שהוא תכלית ההדלקה: פרסום הנס.

הלכות ודגשים לצוותי מדיינא:

ימי החג

היום הראשון של חנוכה חל בכ"ה בכסלו. מדליקים נר ראשון בערב הקודם (ליל כ"ה בכסלו). יום שמיני של חנוכה חל ביום ב' או ג' בטבת, ומדליקים נר שמיני בערב שלפניו.

זמן ההדלקה

לכתחילה, זמן ההדלקה הוא עם תחילת הלילה (בשקיעה, [בסביבות 16:40] או בצאת הכוכבים [בסביבות 17:00]), איש כמנהגו. יש להתעדכן בזמן המדויק ע"פ הלוח המקומי. בדיעבד, זמן ההדלקה כל הלילה, כדלקמן.

הנמצא במשמרת

מי שנמצא במשמרת ערב, ואינו יכול להדליק בזמן, יכול להדליק כשיחזור לביתו, אם בני הבית יהיו עדיין ערים. אם חוזר בשעה מאוחרת ואין בני בית ערים, ידליק בלא ברכה. בחור המתגורר בבית הוריו, ומדליקים בביתם, יוצא בזה ידי חובה, ואינו צריך להדליק לכשיחזור. אדם נשוי, יכול לבקש מאשתו שתדליק גם עבורו, והוא יוצא בזה ידי חובה.

הדלקה על ידי שליח יכול אדם למנות אחד מבני ביתו, שידליק עבור כל בני הבית, ויצא בזה גם הוא ידי חובה.

איש צוות שאין בני בית מצויים בביתו, יכול למנות שליח להדלקה, אף שהשליח אינו גר בביתו, והשליח ידליק עבורו בביתו של איש הצוות.

ברכה מי שאינו נמצא בבית כל הלילה, ואין מי שידליק עבורו בביתו, כשיראה נרות חנוכה, יברך ברכת "שעשה נסים".

יום שישי יש לשים לב שלא ניתן להדליק אחר כניסת השבת. לכן יש לדאוג מבעוד מועד שאחד מבני הבית ידליק גם עבור איש הצוות שבמשמרת, באחד האופנים דלעיל.

הדלקה בבית כנסת ובאירועים נוהגים להדליק נרות חנוכה גם בבית כנסת, אבל אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקה זו, וגם לא בהדלקה שמדליקים במסיבות חנוכה וכיו"ב. ולכן עליו להדליק בביתו, כאמור לעיל.

אין לקבוע מסיבות חנוכה ואירועים שונים לזמן הדלקת הנרות, אלא בשעה מאוחרת יותר או מוקדמת יותר, כדי שלא לפגוע באפשרות ההדלקה כמצוותה. הדלקה במסיבות ואירועים שונים, בנושא זה יש פרטים שונים ודעות שונות, ולכן ראוי להיוועץ ברב המקומי לפני הארוע. אם לא שאלו, ידליקו בלא ברכה.

כונן כונן שנקרא למקרה סמוך לזמן הדלקת הנר, אם צפוי לחזור בתוך חצי שעה מצאת הכוכבים, ידליק כשיחזור.

אולם טוב יעשה עם יאמר לאשתו או לבני ביתו, שאם רואים שאינו חוזר - ידליקו בתוך הזמן האמור.

אם לא אמר, והוא מתעכב, טוב יעשה (אם אין הדבר מעכב טיפול) אם יתקשר לבני ביתו ולבקשם להדליק, כדי שתתקיים הדלקה בזמנה שלכתחילה. אם אין מישהו בבית, יכול למנות גם אדם שאינו מבני הבית, כאמור לעיל. לא עשה כן ולא הדליקו עבורו, ידליק כשיחזור, כפי האמור לעיל.

נשים גם נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, וכל האמור לעיל חל גם על נשים. אשה נשואה יוצאת בהדלקת בעלה, גם לנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו.

פורים

בימי גלות בבל, בזמן שמלכות פרס שלטה בעולם, קם המן האגגי, המשנה למלך, וזמם להשמיד את כל היהודים בכל מדינות המלך אחשוורוש. בדרך נס נסתובבו האירועים כנגד רצונו, ובסופו של דבר המן ובניו נתלו על עץ, ואויבי ישראל הוכו מכה רבה. זכר לאותה מערכת "מקרים" ניסית, תיקנו חכמינו לחגוג את חג הפורים, המציין את הנס שבדרכי הטבע, ואת ההשגחה הפרטית והמיוחדת על עם ישראל.

מיוחד הוא חג הפורים – הוא החג היחיד שנחגג בימים שונים במקומות שונים. בערים הפרוזות – ביום י"ד באדר, ובערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון – ביום ט"ו באדר, כמבואר במגילה.

המצוות אותן אנו מקיימים בחג הפורים: קריאת המגילה, שהיא סיפור המעשה ופרסום הנס; משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וסעודת פורים.

הלכות ודגשים לצוותי מדי"א:

ימי הפורים פורים חל בכל הארץ ביום י"ד באדר, בירושלים – למחרת, בט"ו באדר.

לפיכך קריאת המגילה ברוב ערי הארץ תחול בליל י"ד, וביום י"ד בבוקר, ובירושלים – בליל ט"ו, ובט"ו בבוקר.

יש ערים שבהן קוראים בשני הימים, מחמת ספק במעמדה של העיר [טבריה, חברון, צפת, שכס חיפה, עכו, גוש חלב, יפו, לוד רמלה, עזה, יריחו, ואולי גם בית שאן, אשקלון ובאר שבע]. בכל אלו – ישאל את רבו מה מנהג המקום].

פרוז או מוקף שעברו ממקום למקום לתשומת לב, אם אדם עובר מעיר מוקפת (ירושלים, ואולי גם הערים המסופקות) למקום "פרוז", או להפך, יש מצבים שונים ודעות שונות.

ד. הדעה הרווחת היא שהזמן הקובע את החיוב הוא עלות השחר של יום י"ד ושל יום ט"ו. אדם שהיה בעלות השחר של יום י"ד בעיר מפורזת – דינו כפרוז, ואם היה בעלות השחר של יום ט"ו בירושלים – דינו כמוקף. אבל לעיקרון זה יש חריגים, והדבר תלוי בפרטים שונים ובדעות שונות.

ייתכן מצב שאדם יתחייב פעמיים, וייתכן מצב שאדם כלל לא יתחייב במצוות פורים. והנכון הוא שאדם ישמור על מנהג אבותיו וקהילתו, ויעשה כפי שיורה הרב במקומו.

לכן, צוות ירושלמי שמשוּבץ למשמרת לילה מחוץ לעיר, או איש צוות לא ירושלמי שמשוּבץ למשמרת לילה בירושלים, ישאלו קודם המשמרת את רב המקום כיצד לנהוג.

במידת האפשר, ראוי **לדאוג מראש לשיבוץ** נאות שלא יגרום לבעיות וספקות.

צוות מירושלים שנקרא לטיפול מחוץ לעיר, והיה שם בעלות השחר (של יום י"ד או ט"ו), או להפך – ישאל שאלת חכם כיצד לנהוג.

זמן עלות השחר – יש להתעדכן לפי הלוח המקומי.

כל הנ"ל נכון במידה רבה גם לגבי הערים שהן ספק מוקפות חומה.

קריאת מגילה

הכל חייבים בקריאת המגילה, הן גברים והן נשים.

יוצאים ידי חובה בקריאה מתוך מגילה כשרה הכתובה

ע"ג קלף, או בשמיעה ממי שקורא ממגילה כזו. אין יוצאים ידי חובה בשמיעת מגילה ברדיו וכיו"ב.

קריאת מגילה נעשית בציבור. מי שנאנס ולא קרא עם הציבור, יכול לקרוא את המגילה בעצמו בברכה (מתוך מגילה כשרה, ואם אינו בקי בקריאה – יעמיד לידו מי שיתקן אותו במקרה שישגה). וכן יכול הוא לשמוע את הקריאה מאדם אחר, גם שלא בציבור.

יש לדאוג לתחלופה כך שאנשי משמרת ערב יוכלו להתפנות לשמוע מגילה.

אנשי משמרת בוקר יתפללו קודם המשמרת, ואנשי משמרת לילה יוכלו לשמוע את המגילה של שחרית לאחר המשמרת.

מי שידוע שלא יוכל לשמוע מגילה בציבור, מן הראוי שיצטייד במגילה כשרה, כדי שיוכל לקרוא בעצמו.

איש משמרת או כוֹנֵן, שהתחיל לשמוע קריאת המגילה ונאלץ לצאת עקב מקרה, צריך להשלים את קריאת המגילה בתום המקרה. יש דעות שונות בין הפוסקים אם ימשיך ממקום שהפסיק, או יתחיל מתחילת המגילה, כל אדם ישאל את רבו וינהג כמנהג קהילתו (ראוי לשאול כל זאת מראש).

אם יש בידו מגילה כשרה – ישלים את הקריאה (כאמור לעיל), ולא יברך שנית.

אם אין בידו מגילה כשרה – אם שמע את רוב המגילה לפני שיצא, יכול להשלים עד מחצית מהמגילה בע"פ או מתוך חומש, ובתנאי שישמע את סוף המגילה מפי הקורא. לכן, מי שהפסיד מספר מילים (האזנה לקשר או מירס, קריאת ביפר וכד') – ישלים מתוך החומש עד שישגי את הקורא, וימשיך לשמוע ממנו.

אם שמע מן הקורא פחות ממחצית המגילה, או שלא שמע את תחילתה או את סופה מפיו – לא יצא ידי חובה, ועליו לקרוא את המגילה מחדש.

איש משמרת או כונן שהגיע באיחור לבית הכנסת, צריך לקרוא (או לשמוע) את המגילה מתחילתה מתוך מגילה כשרה.

לתשומת לב: בדרך כלל מתקיימת קריאת מגילה נוספת ("קריאה לנשים"), ומי שהפסיק את הקריאה – יכול להצטרף לקריאה זו.

שתייה וסעודה חייב אדם להתבסס בפורים.

למותר לציין שאיש צוות או כונן במשמרת – אסור לו לשנות משקאות משכרים.

מצוות הביסוס והסעודה – זמנם כל היום, וכל אחד יתכן את יומו ומשמרותיו בהתאם, כך שיוכל לקיים את מצוות היום כסידורן, מבלי לפגוע בתפקידו ובתיפקודו.

משלוח מנות ומתנות לאביונים משלוח מנות – עיקר המצוה הוא משלוח שתי מנות (שני דברי מאכל)

לחבר אחד, ובזה יוצאים ידי חובה. לפיכך אנשי צוות הנמצאים במשמרת וחוששים שלא יספיקו לקיים את מצוות משלוח מנות כהלכתה, יכולים להחליף ביניהם דברי מאכל, ובכך מקיימים משלוח מנות. אכן, ראוי – וכן המנהג – להרבות במשלוח מנות, להרבות אהבת איש את רעהו.

מתנות לאביונים – יש לתת ביום הפורים. החובה המינימלית היא נתינה של סכום כלשהו לשני אביונים (לכל אחד מהם לחוד). וכל המרבה הרי זה משובח.

מי שעתיד להיות בפורים במקום שבו לא נמצאים עניים (כגון במשמרת), יכול למנות מראש שליח לקיום מצוה זו, ולתת כסף לגבאי צדקה או לחבר, על מנת שיתנוהו לעניים ביום הפורים עצמו, ויוצא בכך ידי חובה לכתחילה.

ד' תעניות

(צום גדליה, עשרה בטבת, תענית אסתר, שבעה עשר בתמוז)

תשעה באב - ראה פרק נפרד בעמוד 64

ימים מיוחדים נקבעו לנו לימי צום, זכר למאורעות שונים שאירעו לעם ישראל לדורותיו. מטרת התענית היא לעורר את הלבבות לשובה ולתיקון המעשים.

צום גדליה, חל בג' בתשרי, יום לאחר ראש השנה. גדליהו בן אחיקם היה המנהיג של עם ישראל בארץ ישראל, בימים שלאחר חורבן בית ראשון. גדליה נהרג על ידי ישמעאל בן נתניה, ובהריגתו כבתה הגחלת של שרידי עם ישראל בארצו, ועל כך תיקנו רבותינו תענית זו.

עשרה בטבת הוא יום המציין את תחילת המצור על ירושלים, ראשית חורבן בית ראשון. יום זה מצויין, לפי החלטת הרבנות הראשית לישראל, גם כיום הקדיש הכללי לחללי השואה.

תענית אסתר חלה יום לפני פורים, ב"ג באדר. תענית זו נתקנה זכר לימי התענית שהתענו מרדכי ואסתר וכל ישראל שבאותו דור, בעמדם בתפילה כדי לבטל את גזירת המן הרשע.

שבעה עשר בתמוז הוא יום שבו הובקעה חומת ירושלים לפני חורבן בית המקדש הראשון. ביום זה אירעו צרות נוספות לישראל: נשתברו הלוחות, בטל קרבן התמיד, נשרפה התורה על ידי אפוסוטמוס, והועמד צלם בהיכל. על כל אלה, קבעו רבותינו את היום הזה ליום תענית.

הלכות ודגשים לצוותי מדינא:

תחילת הצום וסיומו הצום מתחיל בעלות השחר ומסתיים בצאת הכוכבים (יש להתעדכן לפי הלוח המקומי).

חולשה עקב הצום **עובד במשמרת** שמרגיש חולשה עקב הצום, וחושש שחולשתו תגרום לפגיעה ביכולתו להגיש עזרה, ינסה למצוא מחליף שאינו חש חולשה.

אם אין מחליף זמין, יכול לשתות עד שיתחזק. אם שותה "בשיעורין", יכול בהמשך היום לומר עננו, לעלות לתורה ולברך ברכת כהנים.

אם ממשיך להרגיש חולשה גם אחרי השתייה יכול לאכול כפי הנצרך לו להמשך תיפקודו.

עובד היודע מראש שהוא נחלש בצום, ישתדל שלא להשתבץ במשמרת למשך הצום. אם שובץ, ישתדל למצוא מחליף שאינו נחלש בצום.

כונן כונן שנמצא בתורנות ועלול להיקרא להגיש עזרה (כונן יחיד בשכונה וכד'), ינהג כאמור לגבי עובד במשמרת. על ראשי הצוותים לוודא שיש כונן זמין.

תשעה באב

תשעה באב הוא יום אבל לעם ישראל, על חורבן שני בתי מקדש אשר נחרבו שניהם ביום זה. לפיכך נקבע יום זה ליום צום ועינוי.

צרות נוספות אירוע לעמנו ביום זה: נגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ, נלכדה ביתר אחר חורבן בית שני, נחרשה העיר ירושלים על ידי אויבינו, ובשנות הגלות הושלם ביום זה גירוש ספרד.

חמור הוא יום תשעה באב משאר ימי התענית, מכיוון שבו נחרב בית המקדש, שהוא המרכז הרוחני של עם ישראל, ומקום שריית השכינה. החומרה היא במשך הצום, הנמשך מערב עד ערב, ובמספר הנהגות ועינויים הנוהגים באותו יום.

הלכות ודגשים לצוותי מדי"א:

משך התענית התענית חלה בתאריך ט' בחודש מנחם אב, ונמשכת משקיעת החמה בערב תשעה באב, עד למחרת בצאת הכוכבים.

א. נעליים. בתשעה באב אין נועלים נעלי עור. נהג שנועל מנעל חליפי, צריך לדאוג שהנהיגה תהיה בטיחותית (אין לנהוג בנעלי בית, או יחף וכיו"ב).

מי שצריך לנהוג ואין לו נעליים חילופיות ראויות, יכול לנעול את הנעליים הרגילות למשך הנהיגה, ויחלצן מיד בתום הנסיעה.

ב. חולשה עקב הצום **עובד במשמרת** שחש חולשה עקב צום, וחושש שחולשתו תגרום לפגיעה ביכולתו להגיש עזרה, ינסה למצוא מחליף שאינו חש חולשה.

אם אין מחליף זמין, יכול לשתות עד שיתחזק. אם שותה "בשיעורין", יכול לומר בהמשך עננו, לעלות לתורה ולברך ברכת כהנים.

עובד היודע מראש שהוא נחלש בצום, ישתדל שלא להשתבץ במשמרת למשך הצום. אם שובץ, ישתדל למצוא מחליף שאינו נחלש בצום.

ג. רחצה רחיצה אסורה בתשעה באב, אולם רחיצה לצורך נקיון –

מותרת, ובעבודת צוותי מד"א היא חובה.

לפיכך יש לרחוץ ידיים כפי הצורך לאחר כל מקרה, אולם אין להאריך ברחיצה לשם הנאה ותענוג. וכמובן שיש לנקות את הציוד כרגיל (וכן את האמבולנס במידת הצורך).

ד. כונן

כונן שהוא בתורנות ועלול להיקרא להגיש עזרה (כונן יחיד בשכונה וכד'), ינהג כאמור לגבי עובד במשמרת. על ראשי הצוותים לוודא שיש כונן זמין וכשיר.

ה. מגילת איכה וקינוות.

מי שנקרא למקרה בזמן מגילת איכה, יכול לקוראה ביחידות (ללא ברכה) לכשיסיים את הטיפול בחולה. וכן לגבי קינוות, יאמרו ביחידות.

ו. עצה טובה

עובד שהוא במשמרת, אל ידחה אכילת סעודה מפסקת (ואם חל ערב ת"ב בשבת – סעודה שלישית) לרגע האחרון, שמא ייקרא בדיוק אז למקרה דחוף, ונמצא שנכנס לתענית בלי שאכל כראוי.

ז. הבדלה וסיום הצום כשחל ביום ראשון

כאשר חל הצום ביום ראשון, אין מבדילים בצאת השבת, אלא אומרים "המבדיל", ומברכים "מאורי האש". בסיום הצום ביום ראשון, מבדילים, ללא ברכת הנר וללא בשמים. מי שנמצא במשמרת, יכול לאכול בצאת הצום, גם לפני התפילה. רצוי להצטייד מראש ביין להבדלה, ושתיה ומזון לשבירת הצום.

* * *

נשמע ונתבשר בשורות טובות במהרה

שער עיונים והוספות

67	עיונים.....
67	הערות הלכתיות וטכניות, סוגיות ומקורות.....
78	דיני הפסק ושהייה בתפילה ובהנחת תפילין.....
85	דיני הפסקה בשעת הקידוש והסעודה.....
88	מכתבו של הרב הראשון לציון, הרב יצחק יוסף שליט"א.....
91	רופא שנסע בשבת –
91	האם יכול לחזור למקומו.....

עיונים

הערות הלכתיות וטכניות, סוגיות ומקורות

[א] **פסיקה בענייני ציבור.** יש מקום לפסיקה מיוחדת כשמדובר ב"פסיקה בענייני ציבור", כך עולה מדברי המגן אברהם שכט, ה, וראה מש"כ עליו במנחת שלמה ח"א סי' ז. מקור ברור למושג זה קשה למצוא, אך מצינו כמה דוגמאות לכך בהלכה – ראה כסף משנה הל' קרבן פסח ג, א, בית יוסף יו"ד קעח; ט"ז או"ח סו, א; וראה בבית אדם ריש הלכות ריבית מש"כ על הרמ"א יו"ד קס, כב, ומש"כ על זה בשו"ת חתם סופר חו"מ קעז.

בפיקוח נפש ציבורי מצינו קולות מיוחדות, הן ביחס לעצם ההגדרה של מצב פיקוח נפש, והן ביחס לגדרי פיקוח נפש:

נזק של רבים נחשב כמצב של פיקוח נפש, אשר מתיר חילול שבת באיסור דרבנן, כגון לטלטל קוץ המונח ברשות הרבים מחשש שיזוקו בו רבים, או לכבות גחלת של מתכת⁵⁴; ויש אומרים, שמחמת חשש נזק לרבים מותר לעבור אפילו באיסורי תורה, כגון כיבוי גחלת של עץ ברשות הרבים, בשביל שלא יזוקו בה רבים⁵⁵. יש מי שכתב, ששניים נחשבים לרבים לענין היתר חילול שבת באיסור דרבנן⁵⁶.

מצב הנוגע לרבים וצריך להורות לרבים יש להורות כדין פיקוח נפש, אף שבמצב זהה כהוראה ליחיד, יש להחמיר ולא לחלל שבת באותו מצב⁵⁷.

מותר לחלל שבת להצלת רבים גם כשהסכנה עדיין לא החלה⁵⁸, בעוד

54. שבת מב ב, ורש"י שם; ביצה כח ב; טוש"ע א"ח שח יח.

55. ר"ן על ר"ף, שבת מב ב. והוא על פי שיטת רב האי גאון, בה"ג והר"ח הסבורים שבסוגיא שם מדובר גם בגחלת של עץ. וראה ח"י הרמב"ן שם, ושו"ת הרשב"א ח"ד סי' שכו. וראה שו"ת קובץ תשובות ח"א סי' ל.

56. שולחן שלמה (הגרש"ז אויערבאך) ח"ב סי' שח אותיות נ-נא.

57. ראה חז"א תשובות וכתבים סי' מח, בענין הודעה לציבור למהר ולרדת למקלטים בעת מלחמה, שזה דבר רחוק מפיקוח נפש, ותלוי כפי מידת הבטחון.

58. בדין נכרים שבאו על עיירות ישראל הסמוכות לספר, שכתב האו"ז בהל' שבת סי' פד אות יד - שאין לחלק בין היכא שצרו כבר, לאומרים שרוצים לבוא לשלול, אלא כשהקול יוצא שרוצים לבוא לשלול, אף על פי שלא באו עדיין, מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו, דאין מדקדקין בפיקוח נפש. וראה הרמ"א א"ח שכת' ו, ובמ"ב שם סקט"ו.

שביחיד אין מחללים שבת על סכנה עתידית⁵⁹.

ספק סכנה לכל הציבור נידון כספק פיקוח נפש גם אם הסכנה היא בסבירות נמוכה מזו שהיה מוערך כספק פיקוח נפש לגבי יחיד^{60, 61}.

משום דוחקא דציבורא אין פודים שבויים יתר על כדי דמיהם, אף שמסכנים את חייהם של השבויים^{62, 63}.

[ב] מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם - מפקחין עליו [את גל האבנים]; מצאוהו חי אף על פי שנתרוצץ [ראשו] ואי אפשר שיבריא - היינו שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה⁶⁴ - מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה⁶⁵. מהאחרונים יש מי שכתב, שאפילו אם הוא מחלל שבת ולא ישמור שבתות, ואפילו בא בפשיעתו, שנפל הגל עליו ע"י שהיה חותר במחתרת וחילל השבת, שעשה פתח בשבת, אפילו הכי מפקחין עליו הגל ומחללין השבת להצילו, כמבואר בגמרא פרק בן סורר ומורה (סנהדרין) דף ע"ב ע"ב: "דמים לו, אמר רב ששת לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל", וברש"י שם,

59. שו"ת נוב"ת חיו"ד סי' רי; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שלו; שו"ת בני ציון ח"א סי' קלז; גליון מהרא"י על משנה ברכות ה א. וראה עוד בשו"ת מחנה חיים חיו"ד ח"ב סי' ס; שו"ת ציץ אליעזר חט"ו סי' לז. אמנם ראה בשו"ת בני ציון החדשות סי' קסט, שלצורך פיקוח נפש מותר לעבור על איסור גם כשמתיירא שמא ישכנו עקרב ויבוא לידי סכנה, ו"ל. וראה תוס' פסחים מו ב ד"ה רבה, שאין אנו מתירים כל מלאכות שבת מדין הואיל וראויות לחולה שיש בו סכנה, לפי שחולה שיש בו סכנה אינו מצוי. וראה בחי' חת"ס פסחים שם, שאם אמנם יש לו חולה שיש בו סכנה בביתו, פטור על מלאכת שבת אף אם עשאה לבריא, הואיל וראויה לחולה, שהרי מצוי הוא בביתו. וראה מחלוקת שו"ת רעק"א סי' ה, ושו"ת חת"ס חאו"ח סי' עט, בענין מלאכות המותרות לחולה שאין בו סכנה, אם אומרים בו הואיל, שהרי חולה שאין בו סכנה הוא שכיח, אלא שלא שכיח שיצטרך דווקא לאותו דבר.

60. הרב מ.מ. פרבשטיין, אסיא, חוב' נג-נד, תשנ"ד, עמ' 87 ואילך.

61. כל זה לקוח מאנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה, תשס"ו, כרך ו, ערך פקוח נפש, טור' 444 – 446.

62. עי' גיטין מה א. אמנם טעם זה לא נוסק להלכה על ידי פוסקים רבים – ראה רי"ף, רמב"ן ורשב"א, גיטין שם; רמב"ם מתנות עניים ח יב ובטוש"ע יו"ד רנב ד. אך עי' יש"ש גיטין פ"ד סי' סו, בשיטת הר"ן, שפסק להלכה כטעם התרוששות הציבור, ועי' רא"ש, ר"ן ופנ"י גיטין שם שהסתפקו מאיזה טעם ההלכה, ועי' ש"ך יו"ד סי' רנב סק"ד, בשם הב"ח. וראה עוד שו"ת חת"ס חחו"מ סי' קעז.

63. וראה עוד דוגמאות: כס"מ קרבן פסח ג א; ב"י יו"ד קעח; מג"א סי' שכת סק"ה: ט"ז או"ח סי' סו סק"א; בינת אדם ריש הלכות ריבית על הרמ"א יו"ד קס, כב; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז.

64. טשו"ע או"ח שכת ד.

65. רמב"ם שבת ב יח, על פי יומא פה א.

יעוי"ש ופשוט⁶⁶. ועוד יש מי שכתב שלדינא לא תלוי כלל במצות⁶⁷, דאין הטעם דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצות, אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל וכדיליף לה שמואל מוחי בהם כדכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות שבת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם... ואפילו קטן מרוצץ נמי מחללין אעפ"י דלא ישמור שבתות, גם לא יתוודה ולא יבוא לכלל גדול, אעפ"י מחללין, וכמו חרש ושוטה, אף על גב דאין בני מצוות, מ"מ מחללין עליהם דהא דלא מקיימי מצוה הוא משום אונסיהו ולא נפיק מכלל זה אלא ישראל מומר להכעיס דעובר במזיד... ודע עוד דה"ה גוסס נמי מחללין עליו בפיקוח הגל, או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חייו, דהא מרוצץ נמי גוסס הוא, וגרע מגוסס, דליכא בזה אפילו מיעוטי דמיעוט, אעפ"י משום חיי שעה מחללין עליו, וכמו כן גוסס⁶⁸.

[ג] במחלוקת הפוסקים אם שבת הותרה או דחיה בפיקוח נפש, נוהגים לפסוק כשיטת הפוסקים⁶⁹ ששבת דחיה אצל פיקוח נפש^{70,71}.

66. אור שמח על הרמב"ם שם. ובימינו הוא הדין למי שנפצע בגלל שחילל שבת בנסיעה ברכב וכיו"ב.

67. ראה מאירי יומא שם שכתב הטעם לפי שבאותה שעה ישוב בלבד ויתוודה.

68. ביה"ל שכתב ד"ה אלא.

69. רש"י אליבא דב"א או"ח סי' שכח ד"ה ומ"ש רבינו; רמב"ן, תורת האדם ענין הסכנה, והובא במ"מ שבת ב יא; שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפט; ר"ן ביצה יז א; ס' האשכול ח"ב הל' יולדת, עמ' 115-116; שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' סו, וסי' קל; ביאור הגר"א יו"ד סי' קנה סק"ד, וסי' רסו סק"ה; שו"ע הרב או"ח שכח יג; העמק שאלה שאלתא י אות ט; שו"ת ובחרת בחיים סי' צט; מנ"ח, מוסף השבת, אחרי מלאכת הוצאה; שו"ת באר יצחק סי' יד ענף ג (וראה שו"ת עין יצחק ח"א חאו"ח סי' טו); תורת שבת סי' שכח סק"ה.

70. אמנם רבים הפוסקים הסבורים ששבת הותרה לגמרי אצל פיקוח נפש – ראה: תוספות, אליבא דכמה אחרונים (ראה באריכות בשו"ת יחווה דעת ח"ד סי' ל אות ה); שו"ת הראב"ד סי' מט; שו"ת מהר"ם רוטנברג, סי' ר (הובאו דבריו ברא"ש יומא פ"ח סי' יד, ובשו"ת הרא"ש כלל סו סי' ה); מרדכי שבת סוסי' תסו; פסקי רבי ישעיה מטראני, שבת קל ב; שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' לז; שו"ת רשב"ש ח"ג סי' לז; שו"ת הרמ"א סי' עו; צפנת פענח על הרמב"ם, שבת רפ"ב; מג"א סי' שכח סק"ט; שו"ת חסד לאברהם (תאומים) מהדו"ת חאו"ח סי' סז; שו"ת אבני נזר חאו"ח ח"ב סי' תנה; שו"ת דברי מלכאל ח"ד סי' טו; שו"ת שמש צדקה חיו"ד סי' כט; שו"ת האלף לך שלמה חאו"ח סי' רצז; שו"ת הגר"א הרצוג חאו"ח סי' ג; שו"ת יחווה דעת ח"ד סי' ל, ולוית חן סי' שכח אות פה, ושו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סי' נח, ושם סי' נג אות ה. לשיטה זו עושים כל צרכי החולה כדרך שעושים ביום חול. וביחס לשיטת הרמב"ם בנידון (ביאת מקדש ד י, יד-טז; שבת ב א-ב, ח, יא) נחלקו האחרונים – ראה: ראה ב"א או"ח סי' שכח, וכס"מ שבת ב א, וביאת מקדש ד יד; שו"ת הרמ"א סי' עו; ביאור הגר"א יו"ד שם; שו"ת צמח צדק החדש

לפיכך צריך לפעול לרפואת החולה בשבת בדרך שתמעט באיסורים:

למעט בכמות המלאכה או המלאכות האסורות.

למעט בחומרת המלאכה, היינו לעשות המלאכה הנחוצה לחולה בדרך הלכתית שחומרת האיסור קלה יותר.

לדחות המלאכה הנחוצה למוצאי שבת, אם לא יהא בכך נזק לחולה.

להכין כל הניתן מערב שבת, אם אין בכך טרחה יתירה.

לעשות רק צרכי חולה שקשורים ישירות לטיפול במחלתו.

[ד] מצינו דעות אחדות בחז"ל⁷² ביסוד החיוב להציל את הזולת אפילו אם יש צורך לחלל את השבת, או לעבור על איסורים אחרים - פרט לשלוש העבירות החמורות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. המקור העיקרי שפיקוח נפש דוחה את כל מצוות התורה הוא מהפסוק 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם'⁷³, ודרשו חז"ל: ולא שימות בהם⁷⁴.

המקורות האחרים שנידונו בחז"ל נידחו בגלל פירוט, פרט למקור הני"ל⁷⁵. אמנם הפוסקים חלוקים בשאלה אם גם המקור מהפסוק 'ושמרו בני ישראל את השבת' (שמות לא טז), אמרה תורה חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה, אף הוא נדחה או לא. יש הסבורים, שלמסקנה קובע רק הלימוד של 'וחי בהם'⁷⁶, שכל מה שנאמר 'חלל עליו שבת אחת וכו'' נאמר רק לטעם בעלמא, אבל לדינא אין הדבר תלוי במצוות, שאין הטעם שדוחים

חאו"ח סי' לח; קרבן נתנאל, סוף יומא; ערוה"ש יו"ד רעו כו; צפנת פענח על הרמב"ם, שבת רפ"ב. וראה באריכות בשו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ל, ושו"ת יביע אומר ח"ט חאו"ח סי' נה. וראה עוד בשאלה אם שבת הותרה או דחיה בפיקוח נפש בשו"ת ישועות מלכו חאו"ח סי' יח; חקר הלכה, אות ש', הל' שבת סק"ה; שו"ת משנת יעב"ץ, חאו"ח סי' מט; הרב ח.ז. גרוסברג, נועם, י' תשכ"ז, עמ' שב ואילך; הרב ע. יוסף, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' פ ואילך; מנחת אשר, שמות, סי' לג.

71. וראה עוד שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' עט אות ב ואילך; שו"ת מנחת שלמה סי' ז-ח; ילקוט יוסף, ח"ד (ד) עמ' רלז ואילך.

72. יומא פה א-ב. וראה מכילתא כי תשא פרשתא א במספר שינויים. וראה מה שכתב בזה ר' אריה די מדינה בפירושו על עין יעקב יומא פה א, ד"ה אמר הבונה.

73. ויקרא יח ה. וכן ביחזקאל כ יא, לשון זהה לזו שבתורה.

74. יומא פה ב; סנהדרין עד א; ע"ז כז ב; שם ד א.

75. כמבואר ביומא פה ב.

76. הגרעק"א, הובאו דבריו בבית מאיר על או"ח סי' של; שו"ת חת"ס חאו"ח סי' פג; ביאוה"ל סי' שכט ד"ה אלא.

מצווה אחת בשביל מצוות הרבה, אלא דוחים אנו את כל המצוות בשביל חיים של ישראל⁷⁷; יש הסבורים, ששני הטעמים תופסים להלכה לקולא⁷⁸, היינו שלא נמנעו הפוסקים להביא להלכה את הלימוד "חלל עליו שבת אחת וכו'", שכן יש מצבים שמטעם 'וחי בהם' לא היינו מחללים שבת, ומטעם "חלל עליו שבת אחת וכו'" – מחללים, כגון חילול שבת עבור עובר, שאינו 'אדם', ולא ניתן ללמוד היתר חילול שבת להצלתו מהפסוק 'וחי בהם', ולכן נלמד להיתר מ"חלל עליו שבת אחת וכו"⁷⁹, וכגון חילול שבת כדי לרפא סומא⁸⁰, וכגון חילול שבת כדי לרפא שוטה⁸¹.

[ה] נחלקו ראשונים ואחרונים בשאלה אם חייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חברו מוודאי סכנה: יש אומרים, שחובתו להסתכן⁸²; ויש אומרים, שאסור לאדם לוותר על חייו, ודין חיך קודמים הוא דין מוחלט ולא רק זכות קדימה, ולכן אם יש סכנה וודאית למציל, אסור לו לכל הדעות להיכנס לסכנה כזו, כדי להציל את חברו⁸³; ויש אומרים, שאין חובה לאדם

77. ביאור"ל שם. וראה מאמרו של הרב א. שרמן, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 24 ואילך, ומה שהביא שם בשם הגרי"ש אלישיב. וכן משמע בפשטות מסקנת הגמ' שם, וראה ברי"ף ורא"ש שם, שהביאו רק הלימוד של 'וחי בהם'.

78. ראה שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' לז, וח"ד סי' לד.

79. ראה העמק שאלה שאילתא קסז סק"ז. אך ראה ר"ן יומא פב א ד"ה וכתוב, שלמד היתר חילול שבת לעובר מדין "חלל עליו וכו', וצ"ע.

80. חכמת שלמה או"ח סי' שכח.

81. ראה הגרי"א אונטרמן, התורה והמדינה, עריכה מחודשת של צומת, כרך ג, עמ' 313 ואילך; שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' לד; מאמרו של הרב י. זילברשטיין, עמק הלכה-אסיא, א, תשמ"ו, עמ' 210 ואילך. וראה עוד בשו"ת בית יצחק חאבעה"ז סי' לט אות ז; מנ"ח סוף מוסף השבת; מנחת אשר, שמות סי' ס אות א. וראה עוד באריכות במאמרו של הרב א. שרמן, תורה שבעל פה, כה, תשמ"ד, עמ' צד ואילך.

82. כס"מ רוצח א יד, בשם הירושלמי; ב"י וב"ח חו"מ סי' תכו; שו"ת הרדב"ז ח"ה ללשונות הרמב"ם סי' אלף תקפב (ריח); שו"ת חות יאיר סי' קמו; שו"ע הרב הל' נזק' הגוף והנפש ס"ז, לשון א; ח"י חת"ס כתובות סא ב ד"ה מ"ט; שו"ת נשמת חיים בחלק הדרושים די"א ע"א; שו"ת מהרשד"ם חו"ד סי' רד; שו"ת עמודי אור סי' צו; כלי חמדה פר' כי תצא; הגר"ח מבריסק (ראה בס' נפש הרב, עמ' קסו); ערוה"ש חו"מ תכו ד. וראה תפא"י ברכות מ"א אות ג, שמותר להכניס עצמו לספק סכנה בשביל לקיים מצווה, אבל בתנאי שלא שכיח היזקא, וראה מה שכתב על דבריו בס' לאור ההלכה עמ' יד. וראה עוד שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' רכט; שו"ת משפט כהן סי' קמג.

83. מהר"ם שיק על ס' המצוות מ' רלח; שבט מיהודה שער ראשון פ"ח אות ה; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד.

לסכן עצמו עבור חברו, אך רשאי הוא לעשות כן⁸⁴. אכן, רוב ככל פוסקי דורנו הכריעו שאין אדם צריך להכניס עצמו לספק סכנה, כדי להציל את חברו מוודאי סכנה⁸⁵. וראויים הם דברי אחד מגדולי הפוסקים האחרונים שכתב: "הפוסקים הביאו בשם ירושלמי דחייב אדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל חברו, והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס את עצמו. ומיהו הכל לפי הענין, ויש לשקול הענין בפלס ולא לשמור את עצמו יותר מדאי, ובזה נאמר ושם אראנו בישיע אלהים זהו ששם אורחותיו, וכל המקיים נפש מישראל כאלו קיים עולם מלא"⁸⁶.

[ו] ההיתר לעסוק ברפואה נדרש על ידי חז"ל מהפסוק 'ורפא ירפא'⁸⁷ מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות⁸⁸.

מספר נימוקים ניתנו על ידי המפרשים לצורך המיוחד לתת היתר לעסוק ברפואה, מה שלא מצינו בשום מקצוע ועיסוק אחר, היינו לא מצינו היתר מיוחד ומפורש לעסוק בפיסיקה, בנגרות, במסחר וכיו"ב⁸⁹. להלכה נפסק שלא רק שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות, אלא שמצווה

84. ס' חסידים ס' תרעד; שו"ת הרדב"ז ח"ג ס' תרכז (ובחדשות אלף נב. וראה בקומץ המנחה מ' רצז, ופ"ש חו"מ ס' תכו בשם אגודת אזוב ספר הדרשות סוף דרוש א לחודש אלול, ד"ג ע"ב, שהוכיחו מכאן שלדעתו של הרדב"ז אין להיכנס לספק סכנה כדי להציל את חברו. וראה באמרי בינה חו"מ ס' יג, מה שתמה על הרדב"ז הזה); או"ה כלל נט דין לח (הובא בבאר היטב או"ח ס' שכת סק"ו); כנה"ג חו"מ ס' תכה בהגה"ט אות יח, ושם ס' תכו בהגב"י אות א; סמ"ע חו"מ ס' תכו סק"א, בדעת הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, הטור, והשו"ע; שו"ת חקקי לב חו"מ ס' כו; אגודת אזוב שם; א"ר או"ח ס' שכת סק"ח; שו"ע הרב או"ח שכת ח, ושם נזקי גוף ס"ז, דעה ב; העמק שאלה שאילתא קמז אות ד; קרבן נתנאל על רא"ש יומא ס' יג אות ד; שו"ת יד אליהו ס' מג; מנ"ח מ' תכו; אור שמח רוצח ז ח. וראה בשו"ת משפט כהן ס' קמד אות טו, שנסתפק בשאלה זו.

85. מ"ב ס' שכת סק"י; שבת מיהודה שער א פ"ט; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב ס' קעד ענף ד; שו"ת מנחת יצחק ח"ו ס' קג; יחיה דעת ח"ג ס' פד, והגר"ע יוסף, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג, עמ' סא ואילך; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט ס' מה, וחי"ס ס' כה פ"ז ופי"ח, וחס"ו ס' ע, וחס"ז ס' כג; שו"ת יחל ישראל ח"ב ס' עג.

86. ערוה"ש חו"מ תכו ד.

87. שמות כא יט.

88. ברכות ס א; ב"ק פה א. וראה בתו"ש שמות פכ"א אות שעו, ובשו"ת יחל ישראל ח"ב ס' נו, על הלימודים השונים הגלמים מהפסוק.

89. ראה רמב"ן תורת האדם שער הסכנה; תוס' רבי יהודה החסיד, ברכות ס ד"ה מכאן, ובתוס' הרא"ש שם; מושב זקנים מבעלי התוספות שמות כא יט (וראה גם במדרכי ב"מ ס' תנה; ב"י יו"ד ס' קעז); תוס' ב"ק פה א ד"ה שניתנה; שו"ת דעת כהן ס' קמ; עין איה, ברכות ס א; ועוד.

היא⁹⁰, ובכלל פיקוח נפש הוא, ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים⁹¹. שכן לאחר שיש רשות לעסוק ברפואה, ממילא יש בפעולה זו מצווה רבה של הצלת נפשות וגמילות חסד עם הבריות, והרופא נחשב כשלוחו של הקב"ה בשיכלול ושיפור עולמו, שכן התפיסה היהודית היא, שהרפואה היא שליחות וייעוד.

ביחס למקור המצווה מן התורה שחלה על הרופא לרפא את החולה מצינו מספר שיטות:

יש מי שכתב, שחייב הרופא מן התורה לרפא חולי ישראל מדין השבת אבידה, וזה נכלל בפירוש מה שאמר הפסוק 'והשבתו לו'⁹², ודרשו - לרבות אבדת גופו⁹³, שכשרואה אותו מסוכן, חייב להצילו בגופו, או בממונו, או בחכמתו⁹⁴. יש שלמדו מכאן⁹⁵, שאם הרופא נמנע מלרפאות, הרי הוא עובר גם על לאו של 'לא תוכל להתעלם'⁹⁶.

יש מי שכתבו, שהמצווה היא מהפסוק 'וחי עמך'⁹⁷, או⁹⁸ 'וחי אחיך עמך'⁹⁹. יש מי שכתב, שמקור המצווה לרפא הוא מהפסוק¹⁰⁰ 'לא תעמד על דם רעך'¹⁰¹.

יש מי שכתב, שמקור המצווה הוא מהפסוק¹⁰² 'ואהבת לרעך כמוך'¹⁰³. ויש מי שכתב, שהלימוד הוא מהפסוק 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם'¹⁰⁴,

90. ראה נדרים מא ב.

91. רמב"ן תורת האדם שער הסכנה; טוש"ע יו"ד שלו א.

92. דברים כב ב.

93. ספרי עה"פ; ב"ק פא ב; סנהדרין עג א. תוס' סנהדרין שם ד"ה תלמוד לומר, למדו הלכה זו מיתור המילה 'לו'; לעומתם המלבי"ם והתנ"ח עה"פ למדו זאת מיתור אות 'ו' במילה והשבתו, עיי"ש.

94. הרמב"ם בפיהמ"ש נדרים ד ד; תורת האדם לרמב"ן שער הסכנה; הר"ן נדרים שם; ט"ז יו"ד סי' שלו סק"ד; ש"ך שם סק"ב.

95. מהרש"א סנהדרין עג א; העמק שאלה, שאילתא לח סק"א; קומץ למנחה מבעל המנ"ח מ' רלז.

96. דברים כב ג.

97. ויקרא כה לה.

98. שם לו.

99. שאילתות שאילתא לח; רמב"ן עה"ת ויקרא כח לו.

100. ויקרא יט טז.

101. הר"י מאורליינאש, הובאו דבריו בתוס' ר"י החסיד ותוס' הרא"ש ברכות ס א, על פי סנהדרין עג א.

102. ויקרא יט יח.

103. רמב"ן, תורת האדם שער הסכנה. וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה קונט' רמת רחל סי' כא.

שהרופא המרפא את החולה ומחייהו מקיים מצווה זו^{105, 106}.

[ז] ביטול כוחות נוספים ע"י כוון שהגיע למקום.

כוון שהגיע לחולה, ורואה שאין צורך בכוונים נוספים או באמבולנס. רבו בזה הדעות ומקומות מקומות יש, והוראות שונות ניתנו בנושא זה. למעשה, יש לדון בכל מקרה לגופו, ולכל מקום ומקום לפי התנאים השוררים בו. בדברים דלהלן יש כדי להצביע על השיקולים העיקריים שיש לשקול בעת ארוע.

אם הוזנק למקום אמבולנס משמרת, והכוון רואה שאין צורך באמבולנס (אם מחמת עצם המקרה, ואם מחמת שהחולה אינו רוצה בפינוי וממילא אין טעם להגעת האמבולנס), רשאי (וחייב) לבטל את הזמנת האמבולנס [בהתאם לנהלי הרפואה וסמכותו המקצועית].

הנימוק: אמבולנס משמרת הוצב ע"מ לתת מענה לקריאות, לפי ההסתברות הקיימת לקריאות. והרי לצורך הצבתו אף מתירים פעולות איסור שונות [כגון תיקון במקום שאין אמבולנס אחר, או הבאת צוות לתחנה (ע"י גוי, וי"א אף באופן עצמאי בשעת הצורך)], אי"כ גם כאן, ברגע שאפשר – צריך לשחרר את האמבולנס לקריאה חיונית אם תבוא.

בד"כ אמבולנס שיוצא למשימה – ממשיך בה עד סיומה, גם אם יש מקרה נוסף (למעט חריגים קיצוניים), נמצא ששחרור האמבולנס למשימות אחרות תלוי במידה רבה בהודעת הכוון למוקד.

ומאחר שניתן לעשות זאת בפעולה שהיא איסור דרבנן, ובקלות ניתן אף לעשות זאת בשינוי, הרי אין ספק שיש חובה לשחרר את האמבולנס. ויברור הקל הקל תחילה.

לגבי הודעה לכוונים אחרים.

כאן הנושא יותר מורכב, ותלוי בנתונים שבכל מקום ובכל מקרה.

104. ויקרא יח ה.

105. תורת הבית לרשב"א סי' ס' ע"ח; שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' לז.

106. כל זה לקוח מאנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה, תשס"ו, כרך ז, ערך רפואה, טור' 172 – 179.

א. כאשר ברור לכוון שאם תהיה קריאה נוספת, גם הוא יקבל את הקריאה (במקום שבו כל קריאה יוצאת ברשת כוונים או במירס קבוצתי), אין צורך להודיע לכוונים. הרי הם באים בהיתר, ע"פ הידוע להם באותו רגע, ואם יהיה מקרה נוסף – הרי מיד יוכל להודיע לאלה שבדרך שיפנו למקרה הנוסף.

ב. אם יש אפשרות שיהיה מקרה נוסף והכוון לא ידע על כך (כגון מקום שבו מגיעות קריאות לפי קרבה באמצעות GPS וכדומה), צריך לחלק לשתי אפשרויות.

1. אם הכוונים שבדרך יודעים שיש כוון במקום, או יודעים שיצא כוון בדרך למקום, וברגע שייודע על עוד מקרה יוכלו לברר אם יש בהם צורך כאן או שם, הרי שאין צורך להודיע דבר, ואם יתעורר צורך, יבררו בשעת מעשה.

2. אם הכוונים שבדרך לא יודעים שיש כוון במקום, יודיע שהוא במקום ואין צורך בכוונים נוספים, כדי שיוכלו לפנות למקום אחר בעת הצורך.

צ"ע – במקום שבו כוונים באים ממרחק משמעותי, ולא יכולים לחזור ברכבם לביתם [או שתהיה בכך טרחה מרובה, המתנה לגוי וכד'], ומתוך כך מגיעים לחשש שלא יצאו במקרים כאלה (באתי – והייתי מיותר, ועכשיו אני "תקוע"), אולי אפשר להודיע ע"י פעולה בשינוי, או אפילו בדרבנן, שהרי "התירו סופן משום תחילתן" באיסורי דרבנן. רק שזה חידוש לומר "התירו סופן" לצורך משהו אחר, ולא לצורך עצמו.

[ח] נושאים ומקורות נוספים לעיון :

◀ **הגברת הזרם.** תיאור טכני: מדובר במעגל חשמלי קיים אשר זורם בו זרם בעצמה נמוכה, ובעת הצורך מגבירים את עצמת הזרם הקיים. לא סוגרים מעגל, ולא מזרימים זרם במקום שלא זרם קודם לכן. להתייחסות ההלכתית, ראה בתש"י מנחת שלמה ח"ב על קלנועית (הודפס רק באחת ההוצאות), וראה מאמר נרחב של הרב ישראל רוזן בתחומין כו, תשס"ו, עמ' 83-99. ועוד ראה קדושת השבת מאת הרב משה הררי, ח"א עמ' כ"ב-כד הע' ז, שם הרחיב והביא דעת הגר"ש אלישיב שלדעת החזו"א גם בזה יש להחמיר, ודעת הגרש"ז אורבך שהיקל בזה.

עשיית מלאכות בדרך גרמא. <

טלפון-גרמא המיועד לשבת. ראה בילקוט יוסף (שבת ה, הערות והוספות בענייני חשמל בשבת, אות ה' הערה ג) שמתיר להשתמש בטלפון גרמא לצרכי רפואה ובטחון.

< **שימוש בטאבלטים.** על השימוש במחשב והכתיבה במחשב, ראה ספר "מערכי לב", פרופ' זאב לב. ראה גם בספר 'הלכה כסדרה' שבת ג' של הרבנות הצבאית; קדושת השבת של הרב משה הררי חלק ב' באריכות, וספר המחשב לאור ההלכה. בטאבלטים שבשימוש מד"א, יש לצרף הקולא שבטכניקת "הגברת זרם" דלעיל.

< **נורות להט ונורות לד.** בהדלקת נורת להט יש איסור מבעיר לדעת הרמב"ם – ראה בהרחבה באנצ'י תל' ערך חשמל, "מאורי האש" פרק ב' בסופו בהרחבה, ובספר "החשמל בהלכה" פרק ד (עמ' 28-30). בנורת לד אין משום אש – ראה הרחבה על נורה זו בספר מערכי לב מאת פרופ' לב עמ' קז – קכג. ראה גם בספר קדושת השבת של הרב משה הררי ח"א, עמ' לב ענף 2, שהאריך בעניין והביא דעות שונות. וראה מאמרו המקיף של הרב פרופ' דרור פיקסלר ב"המעין", ניסן תשע"א [נא, ג].

< **רכב – רגיל וחשמלי.** רכב רגיל מבוסס על מנוע שבו מתבצעת הבערה של דלק, הגורמת לתנועת הרכב. מאחר שהבערה היא איסור דאורייתא בשבת, הנהיגה ברכב כזה כרוכה בעשיית מלאכה דאורייתא, ואסורה בשבת שלא לצורך פיקוח נפש. לעומת זאת, רכב חשמלי – אין בו הבערה כלל, ולכן לדעת מרבית הפוסקים יש כאן איסור דרבנן בלבד. במסגרת מד"א, נעשה מאמץ לצמצם גם את הפעולות האסורות מדרבנן עד למינימום, ולהביא למצב שגם לדעת המחמירים, לא תתבצע מלאכה דאורייתא. רכב ייעודי כזה זכה לאישורו של הרב נויבירט זצ"ל, ונבדק גם ע"י גורמים העוסקים בנושאי טכנולוגיה והלכה. בעת כתיבת הדברים, קיימים ומתפקדים בשוק אופנועים חשמליים, ואופנועים אלה מוכנסים לשרות מד"א. עם התפתחות התחום, ייבדקו גם רכבים גדולים יותר.

< **מצלמות** כגורם המונע איסור ייחוד, כדין חלון פתוח – ראה מאמרו של הרב ש. לוי, תחומין, ל, תש"ע, עמ' 222 ואילך.

◀ **הרחבות נוספות – מקורות לעיון :** נושאי פיקוח נפש בימינו, נידונו בספרי הפוסקים שבדורות אלו. הרוצה לעיין ולהעמיק היטב בסוגיות פיקוח נפש על כל הביטיהן, יעיין בספרות השו"ת של דורנו, ובספרים נוספים העוסקים ישירות בתחומים, אלו, ובין השאר : שמירת שבת כהלכתה (מהדורה שלישית תש"ע, פרקים לב-מ); שולחן שלמה – ערכי רפואה; ילקוט יוסף; אנציקלופדיה הלכתית רפואית; ארחות שבת; פסקי תשובות; חוברות "אסיא"; פרסומי מכון שלזינגר; פרסומי הרבנות הצבאית; פרסומי הלכות של ארגוני ההצלה, ועוד.

דיני הפסק ושהייה בתפילה ובהנחת תפילין¹

א. כונן הנמצא באמצע התפילה, קריאת התורה או מצווה אחרת שיש לה משך זמן, ומקבל קריאה על חולה שקיים ספק סכנה לחייו, על הכונן להפסיק מיד ולחוש למקום האירוע. וזאת אף אם יש מנין מצומצם בבית הכנסת, וע"י יציאתו יגרום לביטול תפילת הציבור, לא יימנע בשל כך מלצאת מיד למקום האירוע.

ב. אם בירך על הנחת תפילין או על עטיפת טלית, ולפני שהספיק להניחם נשמעה הקריאה, לא יניחם אלא יצא להחיש עזרה, ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ובחזרתו יחזור ויברך שנית.²

ג. היוצא לקריאה והסיר את הטלית וחלץ תפילין, כשחוזר עליו לברך עליהם שוב³, ואין צריך לבדוק שוב את הציציות בטרם שיברך שנית.⁴

ד. אם הפסיק בדיבור⁵ בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, הנוהג בשיטת המחבר, יברך על תפילין של ראש ברכת "על מצות תפילין". והנוהג כשיטת הרמ"א, יברך על תפילין של ראש את ברכות "להניח" ו"על מצות"⁶, ונכון שימשמש בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק את הקשר⁷. ואם בירך בלא משמוש, ימשמש אחר הברכה.

ו"א⁸ שיברך תחילה "על מצות", ואחר כך ימשמש ויחזק את הקשר של יד ויברך "להניח תפילין".

ה. אם יצא לקריאה באמצע התפילה, כשחוזר יש חילוק כיצד ינהג לענין

1. פרק זה נכתב ע"י אגף ההלכה של "איחוד הצלה", פורסם בספר "כונן כהלכה", מאת הרב יצחק אייזיק כץ שליט"א, והובא כאן בהסכמתם לתועלת הציבור.
2. אלא א"כ יכול לקשור את התפילין אפילו לרגע אחד תוך כדי ריצתו, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ובתנאי שלא יתעכב.
3. שו"ע (ס' ח' סעי' י"ד). ואפילו לדעת הרמ"א, כיון דהוי הפסק ואין בדעתו לחזור וללבוש מיד, ואפילו נשאר עם טלית קטן, כמבואר במשנ"ב (ס"ק ל"ז). ולא דמי להא דכתב הביה"ל בד"ה אם היה, דשם מבואר דלא שהה הרבה ביתיים. ולכאורה לפי שיטת החזו"א לא יצטרך לברך, משום דעד כשעתיים לא חשיב הפסק.
4. משנ"ב (ס' ח' ס"ק כ"ב).
5. וקריאת הודעה כתובה ממכשיר ביפר/אפליקציה על התרחשות מקרה חירום, לא חשיב הפסק.
6. שו"ע (ס' כ"ה סעי' ט').
7. משנ"ב (ס' כ"ה ס"ק ל"ב).
8. הגרעק"א, והובא בביה"ל (ס' כ"ה סעי' ט' ד"ה ולדידן).

הנחת טלית ותפילין והאם יברך עליהם, והדבר תלוי היכן אחז כשפסק מתפילתו, וכמו שיבואר.

- **ב'פסוקי דזמרה'** (עכ"פ בין הפרקים דפסד"ז⁹), יכול להתעטף בטלית בברכה ולהניח תפילין ולברך עליהם¹⁰.
- **בין סוף 'אז ישיר' (ה' אחד ושמו אחד) ל'ישתבח' (יחיד), לא יברך**¹¹.
- **בין 'ישתבח' ל'יוצר אור',** אם יספיק להניח הטלית והתפילין קודם שיגיע הש"ץ לאמן יש"ר, או שכבר שמע קודם קדיש וברכו, יניחם בברכה. אולם אם לא יספיק לסיים להניחם עד אמן יש"ר, ולא שמע קודם לכן קדיש וברכו, ימתין שיסיים הש"ץ קדיש¹².
- **בין קדיש ל'ברכו' דינו כבין הפרקים**¹³.
- **בין 'ברכו' ל'יוצר אור',** דינו כבאמצע הפרק ויכול להניחם, אך לא יברך בשעת ההנחה, אלא ימשמש ויברך על הטלית לאחר התפילה. ועל התפילין ימשמש ויברך לאחר ברכת 'יוצר אור' לפני ברכת 'אהבה רבה'¹⁴.
- **בין הפרקים**¹⁵, יתעטף בטלית ויניח תפילין. ולעניין הברכה, שיטת מרן הבית-יוסף שיכול לברך גם על הטלית וגם על התפילין, אולם דעת הרמ"א שיברך רק על התפילין, ואת הטלית ילבש בלא ברכה, ולאחר התפילה ימשמש בציצית ויברך¹⁶.
- **באמצע הפרקים** כגון, באמצע ברכת 'יוצר אור' או 'אהבה רבה', יתעטף בטלית ללא ברכה ויברך עליה לאחר תפילת העמידה, וישהה מלהניח התפילין עד בין הפרקים, ויניחם בברכה¹⁷.
- **באמצע 'קריאת שמע'** יניח מיד, כי מצוה שיהיו עליו תפילין בכל תיבה ותיבה בק"ש¹⁸, אולם בפרשה ראשונה של ק"ש לא יתעטף בטלית, ואם

9. מה דנקרא 'בין הפרקים' ו'אמצע הפרק' דפסד"ז – יעויין במשנ"ב ס' נ"א ס"ק י"ג.

10. משנ"ב (ס' נ"ג ס"ק ה').

11. שו"ע (ס' נ"ג סעי' ג').

12. רמ"א (ס' נ"ד סעי' ג') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב).

13. משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

14. משנ"ב (שם).

15. מה נקרא בין הפרקים, יעויין בשו"ע (ס' ס"ו סעי' ה').

16. שו"ע (ס' ס"ו סעי' ב').

17. משנ"ב (ס' ס"ו ס"ק ט"ו).

18. משנ"ב (שם).

מתבייש לישב בלא טלית, יכול ללבושו¹⁹. ולעניין ברכה, אם הוא **בין הפרשיות** דינו כבין הפרקים. **ובאמצע הפרשיות** שיטת מרן הבית-יוסף שלא יברך²⁰, ולרמ"א יברך רק על התפילין²¹ ולא יאמר הפסוק 'ברוך שם כבוד מלכותו' שנוהגין לומר אחר ברכת 'על מצוות'. וגם נכון שיברך רק ברכת 'להניח תפילין'²² ועל הטלית יברך לאחר התפילה²³.

- בברכת **'אמת ויציב'** יתעטף בטלית ויניח תפילין. ולעניין הברכה, שיטת מרן הבית-יוסף שלא יברך²⁴, ולרמ"א יברך על התפילין ולא יאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו' שנוהגין לומר אחר ברכת 'על מצוות'²⁵. וגם נכון שיברך רק ברכת 'להניח תפילין'²⁶.
- לאחר **'שירה חדשה'** או לאחר 'צור ישראל' ולפני ברכת 'גאל ישראל', אם בירך ברכת תפילין יחזור לשירה חדשה' או לפחות 'צור ישראל'.
- בין ברכת **'גאל ישראל'** לשמו"ע אין להפסיק אפילו בשהייה בעלמא, אולם במקרה שהיה אנוס יניח תפילין ללא ברכה²⁷, אך לא יתעטף בטלית²⁸.

ו. היות שמעיקר הדין לכתחילה אין לשהות באמצע התפילה, ואפילו בשתיקה, על היוצא לאירוע להפסיק ולדבר רק בדברים הנצרכים לחולה, ולא יותר מכך. ולעניין ההפסקות, היציאות והשהייה בתפילה, שונה הדין בזמן השהייה, מיקומו בתפילה בזמן השהייה והסיבה לשהייה וכמו שנפרט.

- אם נאלץ להפסיק כשהוא אוזז ב'**פסוקי דזמרה**' ויכול תוך כדי יציאה למהר ולסיים את הפרק, יסיים את הפרק, מפני שעדיף להפסיק בין הפרקים מאשר באמצע הפרק, ועל כל פנים, אם יכול לסיים העניין או הפסוק, גם עדיף, ובלבד שלא יתעכב ויפגע בהצלת החולה.

19. משנ"ב (שם ס"ק ט"ז).

20. שו"ע (שם סעי' ח'). ועיין ביה"ל (שם ב' סעי' ב' בד"ה אם שכח) דרק לשיטת הרמ"א יברך.

21. משנ"ב וביה"ל (שם).

22. ולא 'על מצוות תפילין'.

23. ביה"ל (שם), ומשנ"ב (שם ס"ק מ"ז).

24. שו"ע (שם).

25. ביה"ל (שם), ומשנ"ב (שם ס"ק מ"ז).

26. ולא על 'מצוות תפילין'.

27. ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ב) הביא גם שיטות שסוברים שמותר לברך על התפילין, אך כתב שדה"ח והח"א ועוד פוסקים העתיקו כולם את דברי השו"ע להלכה שלא יברך.

28. שו"ע (שם).

- כשצריך להפסיק בדיבור **בפסוקי דזמרה**, קודם שידבר צריך לומר את הפסוקים "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וכו', שאומרים לפני 'ויברך דויד', וכשחוזר מהמקרה, לפני שיתחיל ממקום שפסק, יאמר גם פסוקים אלו, שהם כמו ברכה לפנייהם ולאחריהם²⁹.
- עמד **באמצע פסוקי דזמרה** ויצא לקריאה, לכשיחזור ימשיך ממקום שהפסיק שם.
- **ברכות ק"ש**, ואפילו באמצע ברכות קריאת שמע של שחרית או ערבית, יתחיל ממקום שעמד בו בעת הקריאה ואפילו שהה הרבה.
- אולם אם הפסיק **באמצע ברכות ק"ש**, ובמהלך הטיפול באירוע שהה במקום שאינו ראוי לתפילה³⁰, ושהה שם כדי לגמור את כולה³¹, אזי שיטת הרמ"א שיחזור לראש הברכה שעמד בה³².
- באמצע ברכת **'אמת ויציב'**, אם שהה כדי לגמור את כולה במקום שאינו ראוי לתפילה וכנ"ל, חוזר לראש ק"ש³³.
- ³⁴**בבין הפרקים**, אפילו בשהה כדי לגמור כולה במקום שאינו ראוי, אינו חוזר אלא למקום שפסק שם.
- ³⁵**בקריאת שמע** ואפילו בין הפרשיות, אם שהה כדי לקרוא את כולה³⁶, ועמד במקום שאינו ראוי וכנ"ל, חוזר לראש קריאת שמע³⁷ ואם שהה פחות מכדי לגמור את כולה, חוזר למקום שפסק, יש אומרים לאותו הפסוק, וי"א לאותה התיבה שפסק ממנה אם הוא במקום שנגמר העניין³⁸.
- אם הוא עומד **באמצע תפילת שמונה עשרה** ונשמעה קריאה, עליו להפסיק מיד את תפילתו ולצאת לאירוע.

29. משנ"ב (ס' ב"א ס"ק ז').

30. כגון שהמקום מטונף או שעומד מול הערוזה.

31. היינו, זמן שלוקח לאדם עצמו לקרוא את כל ק"ש וברכותיה, מ'יוצר אור' עד 'גאל ישראל', ואפילו עומד בסוף ברכות ק"ש.

32. משנ"ב (ס' ס"ה ס"ק ג, ה') ורמ"א (שם סעי' א').

33. לשיטת הרמ"א, וביה"ל (ס' ס"ה ד"ה חוזר).

34. משנ"ב (שם).

35. משנ"ב (שם).

36. היינו, כל שלושת הפרשיות של ק"ש.

37. לשיטת הרמ"א.

38. משנ"ב (ס' ס"ו ס"ק ב).

- כשהפסיק באמצע שמו"ע, לאחר שיחזור לבית הכנסת בגמר הטיפול, אם שהה כדי לגמור את כל התפילה³⁹, יחזור לראש תפילת שמונה עשרה⁴⁰ ואפילו אם השהייה הייתה בין ברכה לברכה⁴¹.
 - שהה באמצע ברכה בשמו"ע שהייה מרובה אך לא בשיעור כדי שיגמור את כולה, לשיטת המחבר חוזר לראש הברכה⁴², ובג' ברכות ראשונות חוזר לראש התפילה ובג' ברכות אחרונות חוזר לרצה⁴³, ולשיטת הגר"א חוזר למקום שפסק⁴⁴.
 - עמד ב'אלוקי נצור', אם יכול יאמר "יהיו לרצון וכו'"⁴⁵, ויצא לקריאה⁴⁶.
 - כונן כהן שקיבל קריאה באמצע ברכת כהנים, ייצא מיד ושאר הכהנים או הש"ץ לבדו ימשיכו הברכה, בלעדיו.
 - הפסיק ב'הלל' חוזר למקום שפסק, ואפילו שהה במקום שאינו ראוי לתפילה, וראוי לחזור ולקרותו מההתחלה אך לא יברך⁴⁷.
 - כונן שניגש כשליח ציבור, ובאמצע חזרת הש"ץ הוזעק לקריאה, עליו לצאת מיד, ובמקומו ייגש אדם אחר ויתחיל מתחילת אותה הברכה שהפסיק בה, למעט אם הוא עמד באמצע ג' ברכות הראשונות שחוזר לראש התפילה, ובאמצע ג' אחרונות חוזר ל"רצה".
 - אם מסופק היכן אחז כשיצא אל הקריאה, בשובו, יתחיל ממקום שזוכר בוודאות שכבר התפלל או אחז שם.
- ז. אם המתנדב עלה לתורה ונשמעה קריאה, עליו לצאת מיד, ויעלה במקומו אדם אחר, ויברך את הברכה הראשונה שלפני הקריאה, וימשיכו לקרוא ממקום שפסקו.
- ח. על מנת להקל על ההתמצאות בדינים השונים, להלן טבלאות:

39. כפי הקצב שלו.

40. יעוין משנ"ב (שם ס"ק י"ז), דהביא מהמג"א דבתפילה אונס אחר נמי מקרי אונס, ולכך אם יצא להציל חיים הוי הפסק אף לשיטת הרמ"א, וחוזר לראש התפילה בשהה כדי לגמור כולה.

41. משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

42. עיין משנ"ב (ס"ק י"ד ס"ק י"ח).

43. שו"ע (ס"ק י"ד סעי' ה').

44. משנ"ב (שם ס"ק י"ט).

45. ובזה סיים תפילתו.

46. משנ"ב (שם ס"ק ט').

47. משנ"ב (ס"ק י"ז סעי' ה' וס"ק כ"ה).

מקום ההפסק	התעטפות בטלית	הנחת תפילין	ברכת הטלית	ברכת התפילין	הערות
בין הברכה להתעטפות או בטלית או להנחת תפילין	יתעטף	יניח	יברך	יברך	
הפסיק בדיבור בין תפילין של יד לשל ראש (שלא באמצע התפילה)		יניח		למחבר : יברך על תפילין של ראש "על מצות". לרמ"א : יברך על תפילין של ראש "להניח" ו"על מצות"	ונכון שימשמש בתפילין של יד להזיזו ממקומו ולחזק הקשר. ולרעק"א יברך תחילה "על מצות" ואח"כ ימשמש ויחזק הקשר של יד ויברך "להניח"
בפסוקי דזמרה	יתעטף	יניח	יברך	יברך	
בין סוף "אז ישיר" ל"ישתבח"	לא יתעטף	לא יניח	לא יברך	לא יברך	
בין "ישתבח" ל"יוצר אור"	יתעטף	יניח	יברך	יברך	אם יכול להספיק לסיים להתעטף ולהניח עד שיאמר הש"ך איש"ר, או שכבר שמע קודם קדיש וברכו
בין קדיש לברכו	יתעטף	יניח	למחבר : יברך. לרמ"א : לאחר התפילה ימשמש ויברך	יברך	
בין הפרקים	יתעטף	יניח	למחבר : יברך. לרמ"א : לאחר התפילה ימשמש ויברך	יברך	
באמצע הפרקים	יתעטף	ישהה עד בין הפרקים	יברך לאחר התפילה		
באמצע ק"ש	יתעטף, אך לא יתעטף בפרשה ראשונה, ואם הוא מתבייש לישוב בלא טלית, יתעטף.	יניח	באמצע הפרשיות לא יברך. בין הפרשיות – למחבר יברך, לרמ"א לא יברך. וכשלא מברך בתפילה, יברך לאחר התפילה.	יברך	
בברכת אמת ויציב	יתעטף	יניח	לא יברך	למחבר – לא יברך, לרמ"א – יברך רק "להניח"	
בין גאל ישראל לעמידה	לא יתעטף	יניח	-	לא יברך	

להיכן חוזר אם הפסיק

מקום שפסק	יחזור ל...
פסוקי דזמרה	מקום שפסק
ברכות ק"ש בין הפרקים	מקום שפסק
ברכות ק"ש באמצע הפרק	מקום שפסק ולרמ"א בשהה כדי לגמור כולה במקום שאינו ראוי לתפילה, יחזור לתחילת הברכה שהפסיק בה
בקריאת שמע [אפילו בין הפרשיות]	מקום שפסק, ולרמ"א בשהה כדי לגמור כולה במקום שאינו ראוי לתפילה, יחזור לתחילת קריאת שמע
בברכת אמת ויציב	מקום שפסק ולרמ"א בשהה כדי לגמור כולה במקום שאינו ראוי לתפילה, יחזור לתחילת קריאת שמע
בתפילת עמידה	שהה הרבה אך לא כדי לגמור כולה, למחבר חוזר לראש הברכה, ובג' ראשונות לראש התפילה, ובג' אחרונות לרצה. לגר"א חוזר למקום שפסק. שהה כדי לגמור כולה, חוזר לראש התפילה.
ב"אלקי נצור"	יאמר "יהיו לרצון..." לפני שיפסיק, והוא סיום תפילתו.
הלל	למקום שפסק, וראוי לחזור ולקרותו מתחילתו בלא ברכה.

דיני הפסקה בשעת הקידוש והסעודה

א. אם אוכל בסעודה שיעור המחייבו בברכת המזון, ויוצא לקריאה באמצע סעודתו, ובאופן שאינו מסיח דעתו מלאכול את המשך הסעודה, לשיטת המחבר⁴⁸ – אם נשאר חלק מן הסועדים בסעודה, כשחזור⁴⁹ אינו צריך לברך שוב ברכת 'המוציא'. אולם אם אוכל לבדו או שלא נשאר סועדים בסעודה, כשחזור מברך ברכת המזון על מה שאכל, ואם רוצה לאכול עוד יברך שוב ברכת 'המוציא'.

ולשיטת הרמ"א – אף כשאכל את הסעודה לבדו, כשחזור⁵⁰ יכול להמשיך בסעודתו בלא ברכה לפנייה.

ב. אם לפני שיצא אכל שיעור שאינו מחייבו ברכה אחרונה, לכו"ע כשחזור מברך שוב ברכה ראשונה.

ג. כל זאת דווקא בסעודה גמורה של אכילת פת, אבל באכילה ושתיה שלא בקביעות סעודה, שינוי מקום נחשב כהפסק, ועליו לחזור ולברך בחזרתו. לפי שיטת המחבר, מברך ברכה אחרונה על מה שאכל, ושוב ברכה ראשונה אם מעוניין לאכול עוד. ולשיטת הרמ"א מברך רק ברכה ראשונה. ואם הניח אפילו סועד אחד, לכו"ע אינו מברך.

ד. אם יצא באמצע אכילת מזונות, פת הבאה בכיסנין או פירות משבעת המינים, נחלקו הפוסקים בדבר, ומחמת הספק רשאי להמשיך את אכילתו ללא ברכה⁵¹, ולדעת הגר"א, אם פסק באמצע אכילת ז' מינים ויצא, כשחזור צריך לשוב ולברך⁵².

ה. כונן שסיים את ברכת הקידוש במלואה, אך לא הספיק לטעום מהיין ויצא למקרה, בחזרתו אין צריך לחזור ולקדש, כי יצא כבר ידי חובת קידוש⁵³. וגם לשיטות הסוברים ש"אין קידוש אלא במקום סעודה", אינו

48. שו"ע (ס' קע"ח סעי' א' וב').

49. ועדיין לא עבר זמן ברכה אחרונה.

50. ועדיין לא עבר זמן ברכה אחרונה.

51. כשיטת הרמ"א.

52. משנ"ב (ס' קע"ח ס"ק מ"ה).

53. ובתנאי שמישהו מהנוכחים ישתה מיד מכוס הקידוש, או הוא בעצמו מיד כשישוב מהמקרה, 'ברך ברכת הגפן וישתה מן הכוס'.

חוזר, משום שלהלכה נפסק⁵⁴ שאם הוא חוזר לאותו המקום שבו קידש בתחילה, הוי 'מקום סעודה'⁵⁵.

ו. אם הכוון יצא באמצע אמירת ברכת הקידוש, לא יצא ידי חובת קידוש, ובחזרתו מהמקרה צריך לקדש שוב⁵⁶. ואם אשתו או בני ביתו מעוניינים לקדש בזמן שהוא עסוק במקרה, צריכים הם להתחיל מההתחלה.

54. שו"ע (סי' רע"א סעי' ט"ז).

55. ובפרט שאם נשארו שם אנשים שהיו אתו בקידוש וממתינים לו, שלפי רוב הפוסקים זה מועיל.

56. וכל ההיתר שניתן לציבור השומעים להשלים את הברכה בעצמם, הוא רק כאשר הברכה מושלמת מתחילתה ועד סופה, ורק במקרים שהשומע החסיר מילה וכדו' יכול להשלים את כל השאר לעצמו, אך כאן שהמקדש בעצמו לא סיים את הברכה, אין להשלמת השומעים על מה לחול ולכן אין המקדש והשומעים יצאו ידי חובה.

וכן הוריתי פעם לאדם שהתארח אצל חמיו אשר היה מקדש במהירות ולשומעים היה קשה לשמוע את כל המילים בחיתוך ובבהירות, ושאלני על כך, והוריתי לו שברגע שהוא "מאבד" את רצף המילים שייתן עיניו בבקבוק היין וישלים לעצמו את המילים וכך יצא ידי חובה, כי אחיזת היין בגביע אינה מעכבת לדינא, ובסוף הקידוש יטעם מן הגביע של המקדש ומן הבקבוק ויצא ידי חובת קידוש. וכן הבוא ב'אשרי האישי' (או"ח שבת ח"ב פ"ז סעי' י) למרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שכך יש לנהוג במקרה דומה.

דברי

הרבנים הראשיים

מכתבו של הרב הראשון לציון, הרב יצחק יוסף שליט"א

Yitzhak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, י' סיון תשע"ד
4-1093/ע"ד

לכבוד

הנהלת ארגון מגן דוד אדום בישראל
מרכז תחום יהדות והלכה בראשותו של היקר והנעלה, רב פעלים לתורה ולתעודה,
הרב יוסי בן שחר שליט"א

שלום וברכה וישע רב!

הובא לפני החוברת כללים להפעלת ארגון מד"א בשבת ובחגי ישראל ובימות
השבוע, הנחיות הלכתיות למתכונת המאפשרת פעילות ארגון זה ע"פ גדרי ההלכה,
והתייחסות למצבים המיוחדים שבהם פועל מד"א, ואשר מלווה ע"י חברי ועדת
יהדות והלכה רבנים חשובים, יראי ה' מרכיבים, הבקאים בתחום זה ובשיקול דעת
נכון יודעים להכריע בעניינים אלו, ולקחת אחריות של שמירת השבת וחג מצד א' -
ומאידך גיסא פיקוח נפש הנצרך באמת הדוחה שבת.

עברתי על הטיוטה של החוברת המפרטת כללים אלו, וראיתי שהנחיות אלו נכתבו
בכובד ראש ע"פ ההלכה, ונערכו לאחר התייעצות עם גדולי הפוסקים בדורינו
ופסיקתם, והכל נעשה כפי ההלכה, איישר חילם לאורייתא.

ויש להבהיר, כי המתקשר לתחנת "מגן דוד", מותר להם להשיב לו שישגור את
הטלפון לאחר השיחה, כדי שיוכלו לקבל עוד שיחות שיש בהם ספק פיקוח נפש.
ומותר למטלפן להחזיר את השפופרת למקומה, אחר שיתכן שמקבל השיחה יודקק
לטלפון בשבת לצורך פיקוח נפש אחר, ויש לפנות את הקו של תחנת המגן דוד.
ואם לאחר איוזה רגעים השיחה מתנתקת מאליה, בסוגי טלפון מסויימים, ולפי זה
אם בתחנת מגן דוד יחזירו את השפופרת למקומה, יוכלו לקבל שיחות למישרים
נוספים של פיקוח נפש, גם אם המטלפן לא יחזיר את השפופרת. אין למטלפן
להחזיר את השפופרת למקומה. ואולם אם יש חשש סביר שהרופא לא ימצא את
הכתובת הנכונה, וכדומה, מותר למטלפן להחזיר את השפופרת למקומה, כדי שאם
יצטרך הרופא לברר שוב את הכתובת המדוייקת, יוכל להתקשר. אולם אם אין
להניח שמקבל השיחה יודקק עוד לטלפון בשבת זו לצורך פיקוח נפש, אסור
להחזיר את השפופרת לעריסתה, דכל דבר שאינו נוגע לפיקוח נפש אין כל היתר

לעשותו, והרי עם החזרת השפופרת לעריסה הוא מפסיק את הזרם החשמלי ויש בו איסור, ועיין בשו"ת יביע אומר חלק א' (אורח חיים סוף סימן יט) מ"ש בשם הגרשז"א. אבל אם טילפנו לרופא או לבית חולים, שיש להניח שגם אחרים יתקשרו אליו בעניני פיקוח נפש, חייב להחזיר את השפופרת לעריסתה בגמר השיחה, ככל ספק פיקוח נפש שמחללין עליו את השבת, כי הרי הרופא עלול להיקרא פעם נוספת למקרה אחר של פיקוח נפש, וכל זמן שאין הוא מחזיר את השפופרת אין הרופא או בית החולים יכולים לקבל שיחה אחרת, וגם לא להתקשר עם כל אדם אחר לצורך פיקוח נפש. וכמבואר כל זה בשמירת שבת כהלכתה חלק א' (פרק לב סעיף מב). ושם העיר על מה שכתב בזה בשו"ת משנה הלכות חלק ג' (סימן מו). ע"ש. ואם אפשר להחזיר השפופרת על-ידי שנים יעשו כן, שהרי שנים שעשאוה אין בו איסור אלא מדרבנן. ואף שדעת המקור חיים דבזה יכול לבדו וזה יכול לבדו ועשאוה שניהם פטורים מחטאת אבל אסורים מן התורה, כבר הוכיח מדברי הרמב"ם שאינו כן, אלא דגם בזה פטור אבל אסור מדרבנן בעלמא, ולכן אם אפשר להחזיר השפופרת על-ידי שנים, נכון שיעשו כן.

והנה בזמן האחרון פיתחו בגוש עציון מכשיר טלפון מיוחד לשימוש לצרכים ביטחוניים חיוניים, בהיותו פועל בדרך גרמא. ואף מרן אאמ"ר זיע"א סמך ידו על פתרון זה לצרכים ביטחוניים בלבד, ודבריו נתפרסמו בקובץ אסיא, חוברת כג, שבט תשל"ט, וז"ל שם: לאחר ראיתי מקרוב את המכשיר, ולאחר העיון בפוסקים, והתייעצות עם גדולי תורה, נראה שיש להתיר להשתמש במכשיר הנ"ל לצורך רפואה ובטחון וכדומה, ואף על פי שהמרדכי סובר שאין להתיר גרמא אלא במקום הפסד, וכן הוא באור זרוע חלק ב' (סימן כח), וכן פסק הרמ"א (בסימן שלד סעיף כב). אולם אין זה מוסכם, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן תקיד סק"ז) שאין כן דעת הרא"ש. וכן כתב הקרבן נתנאל (ביצה כב.). וכן כתבו בקרן אורה (שבת קכ:). ובשו"ת זרע אמת חלק א' (סימן סד). ובשו"ת קרית חנה דוד חלק ב' (סימן נו). וכן העלה להלכה הגר"י ידיד בשו"ת ימי יוסף בתרא (חלק אורח חיים סימן יב). ואולם גם להרמ"א שכתב שאין להתיר גרמא אלא במקום הפסד, וכתב בשו"ת מהר"ם שיק (סימן קנו) דהכי קיימא לן, וראה עוד בשו"ת שבות יעקב חלק ב' (סימן מה), ובשו"ת האלף לך שלמה (סימן קלה), מכל מקום לצורך חיוני כגון רפואה ובטחון, כדאי שיש להתיר לכל הדעות. ועיין בשו"ת שואל ומשיב תנינא (חלק ד' סימן כד), ובחזון איש (סימן לח אות ז'). ואכמ"ל. ולאור הנ"ל אני ממליץ בפני כל הגורמים שעומדים בפני הבעיה של תקשורת חיונית בשבת, שיפעלו על ידי המכשיר הנ"ל, שהוא מותר לכל הדעות. ושומע לנו ישכון בטח. עכ"ד.

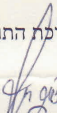
Yitzchak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

וברכתי שיהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח, שלא תצא תקלה מתחת ידיכם, ובזכות
שמירת השבת יצילנו מכל צרה וצוקה, ונגע ומחלה, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון
ואנחה, ורופא חולי עמו ישראל ירפא את כל החולים ברפואה שלמה לחיים טובים
ולשלום, בכריאות גופא ונהורא מעלייא.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

רופא שנסע בשבת – האם יכול לחזור למקומו

מתוך הספר "משכיל לדוד", סימן ח

מאת הרב הראשי לישראל
הרב דוד לאו שליט"א

סימן יב

רופא שנסע בשבת לטפל בחולה -
האם יכול לחזור למקומו

שאלה הנוגעת לרופאים רבים הנוסעים בשבת כדי לטפל בחולה, וברצונם לחזור למקומם. האם הותר להם דבר זה, ודעת גדולי הפוסקים בנידון

יסוד הדברים | היתר מלאכה בחולה שיש בו סכנה | גדרי אוכל נפש | בין פיקוח נפש לאוכל נפש | הואיל ביום טוב | הוכחת ה'אמרי בינה' | לחלק בין קרבנות לבין תינוק ודגים | עשה מלאכה ונצרכה לחולה | עזרה רפואית בזמננו | דעת פוסקי זמננו | צד להיתר חזרת רופא | מדברי מהר"ל דיסקין ור"י מסלנט

שאלת חזרת רופא שנסע בשבת לטפל בחולה, האם יכול לחזור למקומו, נדונה בדברי הפוסקים, הגר"מ פינשטיין זצ"ל בספרו שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' פ), והגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ח). עסק בכך גם סבי מורי הגרי"י פרנקל זצ"ל בספרו דרך ישרה (ח"ב סי' נב), שהעלה בדבריו את יסוד הדברים בהם נדון.

יסוד הדברים

היא שהוא מבוקש בשבת, ואם הוא לא יהיה על משמרתו די ברור שהדבר יגרום למניעת טיפול בחולים מסוכנים, בפשטות הוא צריך לחזור למקומו כדי שלא לסכן אחרים. וכך כתב הגר"מ פינשטיין (אגרות משה או"ח ח"ד סי' פ) בתוך דבריו, אבל עיקר מה שיש לדון הוא לעניין החזרה לביתו ממקום החולה כשהוא במקום רחוק וכו', וזה פשוט שבמקום ריבוי האוכלוסין שמצוי שאפשר שיארע לעוד אינשי

בעיקר השאלה, האם רופא שנקרא אל חולה בשבת, האם מותר לו לחזור למקומו תוך כדי חילול שבת, אע"פ שעתה אינו מתבקש לבוא לחולה נוסף, לכאורה אם לפי הניסיון המצטבר ידוע שבמשך השבת יש צורך ברופא לחשש פיקוח נפש, גם אם כרגע לא ידוע לנו על חולה שזקוק לעזרת הרופא, אבל המציאות

זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבנום להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות. מבואר מהגדרת החזון איש שכיוון שהמציאות מוכיחה שכאשר הנידון הוא על ציבור גדול תתכן אפשרות של חשש פקוח נפש שדרוש טיפול רפואי דחוף, שוב אין לאסור כי זה רק בגדר עתידות. (ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית כרך ד ערך ניתוחי מתים עמ' 527-599).

היתר מלאכה בחולה שיש בו סכנה

בפסחים (מו, ב), איתמר, האופה מיום טוב לחול רב חסדא אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה. רב חסדא אמר לוקה לא אמרין הואיל ואי מקלעי אורחים חזי ליה, רבה אמר אינו לוקה אמרין הואיל. אמר ליה רבה לרב חסדא לדידך דאמרת לא אמרין הואיל, האיך אופים מיום טוב לשבת, אמר ליה משום עירובי תבשילין, ומשום עירובי תבשילין שרינן איסור דאורייתא, אמר ליה מדאורייתא צרכי שבת נעשים ביום טוב, ורבנן הוא דגזרו ביה גזירה שמא יאמרו אופים מיום טוב גם לחול, וכיוון דאצרכוהו רבנן עירובי תבשילין אית ליה היכירא.

והקשה התוס' (שם ד"ה רבה), ואם תאמר אי אמרין הואיל א"כ ביטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, עכ"ל. ותירץ התוס', כיוון דלא שכיח כלל לא אמרין הואיל, עכ"ל. נמצא אליבא דהתוס' אם אכן הוא במצב שחולה שיש בו סכנה שכיח כמו אורחים ביום טוב, אכן סברא זו נאמרת גם בשבת.

אמנם בפשטות לא התכוון התוס' שבאמת תהיינה כל המלאכות מותרות, אלא אותן מלאכות שיש בהן תועלת בפועל בחולה

שיש צורך גם למיכל (חמצן) כי לא הכינו עוד מיכל שיש צורך גדול להביא המיכל חזרה ברכב. אמנם לא כתב הגר"מ מקורות ראשוניים לסברא זו שמחללים שבת במלאכה דאורייתא בגלל הערכת מצב שעל פי הניסיון יהיה רגע פקוח נפש, למרות שכעת אין זה פקוח נפש.

ובתשובות נודע ביהודה (מהדו"ת יור"ד סי' רי) בדיון על היתר ניתוחי מתים ללומדי רפואה, אם הוא לצורך פקוח נפש כתב, כל זה ביש ספק נפשות לפנינו, כגון חולה או נפילת גל, וכן במסכת חולין שם גבי רוצח הפקוח נפש לפנינו, וכן אפילו לעניין ממון שם במסכת בבא בתרא ההיזק לפנינו, אבל בנידון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן, שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות, א"כ יהיה כל מלאכת הרפואה ושחיקת סמנים והכנת כלי אומל להקזה מותר בשבת, שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה. לכאורה מבואר בדברי הנודע ביהודה שאין להתיר על סמך חשש עתידי (ראה בשו"ת חתם סופר יור"ד סי' שלו שהביאו ומה שכתב).

אבל החזון איש (אהלות סי' כב ס"ק לב) הביא את דברי הנודע ביהודה וכתב, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן אלא אם מצוי הדבר דבזמן שמתריעים עלה, אף שאין בשעה זו חולה לפנינו משום חולי מהלכת, הווה ליה כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר, (כדאמר בעירובין מה, א, תענית כא, ב), ומיהו בשעת שלום לא חשבינן ליה פקוח נפש אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, כמו שאין עושים כלי זיין בשבת בשעת שלום, דא"כ ביטלת כל המצוות, אלא לא מקרי ספק פקוח נפש בדברים העתידיים שבהווה אין להם כל

שבת, אלא שאין עונש בית דין. ונראה שלדרכו בפירוש הגמ' גם לרבה יש איסור תורה, אלא שלא לוקים עליו, וכך כתב המהר"ם, ואע"ג דשמעין ליה לרבה דאית ליה הכנה, חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב, ואין יום טוב מכין לשבת ואין שבת מכין ליום טוב, אין הכי נמי דאיסורא אית ליה אבל מלקות מיהא ליכא משום הואיל, עכ"ל. ולעיל כתב, ועד כאן לא פליגא אלא במלקות, אבל איסורא מיהא איכא לכולי עלמא, עכ"ל. וכן מדויק בפירוש רבנו חננאל, ועדיין לא נתבאר איך יותר לנו לבשל ולאפות מיום טוב לשבת משום הואיל, ואין הואיל אלא להפקיע את העונש, לא את האיסור.

ונראה לבאר, במלאכת יום טוב נאמר בתורה, "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ומבואר ברמב"ם (ריש הל' יום טוב) שזה הוא ההבדל בין שבת ליום טוב, בשבת נאסרה כל מלאכה, ואילו ביום טוב נאסרה מלאכת עבודה בלבד, וכל מה שהוא לצורך אוכל נפש אינו בכלל מלאכת עבודה. (ראה בלחם משנה שם מה שהביא משו"ת הרלב"ח). עוד למדנו שביום טוב יש גם מצות עשה של שביתה, מלבד האיסור לאו, ואמרה התורה שכל שיעשה לכל נפש הוא לבדו מותר. מעתה, המבשל מיום טוב לחול, שיש סברא שאם יבואו אורחים, היינו שזה מועיל כי אין זו מלאכת עבודה, וממילא אין מלקות, כי מלקות נאמרו רק על מלאכת עבודה, אבל היות שאדם זה לא אפה לצורך יום טוב אלא לצורך חול, לא נאמר עליו ההיתר של אוכל נפש שהתירה התורה במפורש, ואף שאינו

שיש בו סכנה, כלומר, כמו שיש מלאכת יום טוב שאסורה בלאו, והתורה התירה לצורך אוכל נפש, אע"פ שאותו אדם לא עשה לצורך אוכל נפש, אם אחר כך יש מציאות שיהא זה לצורך אוכל נפש, אין מלקות, א"כ גם במלאכת שבת אם במציאות ייתכן מקרה של חולה שיש בו סכנה שיהיה זקוק למלאכה שנעשתה, זה מפקיע את שם המלאכה האסורה למפרע. והוא לפי מה שפי' הר"ן בחידושיו דמה שאמר רבה שאינו לוקה הכוונה היא שאין איסור תורה.

אמנם, לפי פירוש המאירי בגדר טעמו של רבה שעל ידי הואיל אין איסור תורה, שהואיל עושהו לצורך היום, כלומר עצם הדבר שאפשר שיצטרכו לכך אנשים מישראל עושה אותו לתורת ודאי על צורך היום, והוא בכלל מה שלא אסרה התורה כלל ביום טוב, שהרי כל מה שהוא צורך היום לא נאסר, ולא נאמר בגמרא אם אורחים שכחי או לא שכחי, אלא עיקר מציאות זו היא מותרת. ומעתה לא מובנת קושיית התוס', מה עניין היתר פקוח נפש בשבת אצל מלאכת יום טוב, ואם אמרה תורה שכשיש לפנינו חולה מסוכן מותר לעשות הכל כדי להחיותו, ואם אין לפנינו חולה כזה אין היתר, מה יועיל אם יהיה ח"ו שכחי חולה כזה, כגון בזמן מגיפה.

והמהר"ם חלאווה בחידושיו הביא את קושיית התוס', וא"ת א"כ אין לך לוקה על מלאכות שבת דאמרין הואיל וחזי לחולה שיש בו סכנה, עכ"ל צ"ע. ומ"מ אין לשונו כלשון התוס', שא"כ בטלה כל מלאכת

צט. בפשטות מה שכתב אין לך לוקה, שגרה דלישנא הוא, שהרי אין בכלל מלקות בשבת, כי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא. אלא כוונתו שאין חיוב סקילה.

ק. ע"ע ספר המקנה (סופר) כלל לט פרט א, מהר"צ חיות דרכי הוראה ח"ב, כל כתבי מהר"צ חיות כרך א עמ' רעא, שו"ת חתם סופר או"ח סי' עט, שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' מ.

גדרי אוכל נפש

העולה מדברינו הוא שמחלוקת הראשונים אם לרבה ישנו איסור תורה באופה מיום טוב לחול, תלויה ביסוד השאלה האם סברת אי מקלעי אורחים מועילה רק להפקיע את שם מלאכת עבודה, או שמועילה גם להחשיב את המלאכה כמלאכת אוכל נפש, ומ"מ הרי אינו עניין למלאכת שבת, ואיך תפקיע מציאות חולה שיש בו סכנה את שם מלאכת מבשל בשבת קא. לזה כיוון המהר"ם חלאווה בתירוצו על הקושיא שכתב, הא לא דמי, דשאני יום טוב דמלאכה בשעתה נעשית שהרי מותר כל היום בהכנת אוכל נפש, אלא דלערב אגלאי מילתא למפרע דבאיסור נעשה, אבל בשבת האיסור קיים וההיתר מתחדש, ובשעת עשיית האיסור עדיין לא נתחדש ההיתר, עכ"ל.

ביאור הדברים, בבישול ואפיית אוכל נפש ביום טוב יש שלושה אופנים, האופן האחד מי שמבשל ביום טוב לפני הסעודה, ובאופן זה לא שמענו שצריך שיאמר או יחשוב שעושה לצורך יום טוב, כי מעשיו מוכיחים שזו דעתו, וגם אם מסיבה כלשהי הוא לא אכל מבישול זה, אין כאן אפילו גרם איסור למפרע, אלא כל בישול ואפייה שסתמו עומד לאכילה ביום טוב מותר. מאידך גיסא, אם אופה ומבשל לפנות ערב כאשר כבר אין אפשרות שיאכל

בכלל הלאו של מלאכת עבודה מ"מ על מצות השבייתה אין היתר אלא בדבר שהוא אוכל נפש, ואופה מיום טוב לחול אין עליו היתר, וזו כוונת רבינו חננאל והמהר"ם חלאווה שיש איסור תורה.

ואף דישנו איסור תורה, סבר רבה להתיר איסור זה ביום טוב הסמוך לשבת משום דלא אפשר (כלשון רב חסדא), דנראה לפרש שמצות שבייתה במהותה נמסרה לחכמים שיקבעו כיצד תתקיים. כמו שחידש הרמב"ן (בביאורו לתורה פרשת אמור, ובדרשתו לראש השנה) שיגיעה שאינה בכלל מלאכה היא חסרון שבייתה, וכך אפשר לומר שמכיוון שאי אפשר, הרי נקבע על ידי חז"ל שאין זה העדר שבייתה. ועוד נראה לפרש שכלפי הדין שמלאכה שאינה לצורך יום טוב היא מלאכת עבודה אי אפשר לומר שעל ידי שאי אפשר לצורך שבת יפקע ממנה שם מלאכת עבודה, אבל כיוון שאין זו מלאכת עבודה, ורק חסר בה צורך אוכל נפש כדי להתירה, לזה נאמר שהואיל ולא אפשר, ונמצא בשבת ללא אוכל נפש, זה עצמו גורם לומר שאפייה ובישול ביום טוב לשבת היא בכלל אוכל נפש של יום טוב עצמו, כיוון שעל ידי שלא יבשל ויאפה היום אין לו אוכל נפש בשבת. (ועדיין לא מיושב פירוש המאירי שאין לוקה רק משום שהתראת ספק אינה התראה, נמצא שזהו לאו גמור, ואיך יהיה הלאו מותר על ידי עירוב תבשילין, ראה באגודת אוזב שעמד בזה, ח"א דף לא, ב, סוגיה דהואיל ומתוך אית א).

קא. החתם סופר (בחידושי לביצה יז, א) תמה על שיטת התוס' מהגמ' במנחות (סד, א) שהחולה לפנינו ואמודוהו לשתי גרוגרות, שבדאי שכח שיצטרך עוד. בחידושי לפסחים שם תמה מהגמ' בחולין (טו, ב) שמבשל לחולה בשבת אסור לבריא שמא ירבה בשבילו, והרי אפילו יבשל לעצמו פטור משום הואיל, ולמה נגזור כן.

ע"ע בדברי תלמידו במהר"ם שיק בשו"ת או"ח סי' קמ וסי' קמו. שו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ב סי' טו ותליתא ח"א סי' תלג. אאמ"ר שליט"א האריך בספרו שו"ת יחל ישראל סי' סג-ד. ראה גם לוקני הגר"י פרנקל בספרו דרך ישרה ח"ב סי' טו וסי' כ מה שכתב בגדר הואיל ובענין פקוח נפש, ראה שם גם סי' נד. ע"ע שו"ת שם אריה או"ח סי' ג, ובהגהת כסא דהרסנא על שו"ת בשמים ראש סי' לט.

מלאכה אסורה. ויש לפרש שאע"פ שחל על המלאכה שם מלאכת עבודה, מ"מ לא הגיעה המלאכה לתכליתה האסורה, וזה דומה למבשל ואופה, והוריד את התבשיל מהאש ואת הפת הוציא מהתנור לפני גמר הבישול והאפייה, שמפורש בגמרא (שבת ג, א) שאין כאן חיוב גם במלאכת שבת, וכן הדין כאן.

לאור הסבר זה מובן שאין דמיון בין האופה מיום טוב לחול לבין המבשל בשבת ושכית שם חולה שיש בו סכנה. ואם התוס' בכל זאת השווה בין העניינים משמע שלא נקט כהסבר הזה.

בין פיקוח נפש לאוכל נפש

גדולי האחרונים כתבו ליישב את קושיית התוס' על פי ההנחה לחלק בין פקוח נפש שהוא דחיה לאוכל נפש ביום טוב שהוא הותרה. בשו"ת עטרת חכמים (או"ח סי' ד, בתוך דיון ארוך בגדר פקוח נפש בשבת) כתב, א"כ בגוונא הנ"ל שיש לו חולה בתוך ביתו ורגילות הוא שחוזר לחוליו, בכה"ג הוי הואיל דשכיח וליכא איסור דאורייתא כששוחט אף בעת שהחולה אינו בסכנה, דעם כל זה שייך הואיל וכו', אמנם כבר ביררתי במקום אחר שדעת התוס' דמלאכת שבת בחולה שיש בו סכנה הותרה ולא דחוייה, אבל לשיטת הר"ן במסכת ביצה, שמאריך לברר דמלאכת יום טוב לצורך אוכל נפש הותרה לגמרי, ומלאכת שבת לחולה שיש בו סכנה אינה הותרה רק דחוייה, ולא קשה קושיית התוס' הנ"ל, דיש לומר דלא אמרינן הואיל אלא גבי יום טוב דאי מקלעי ליה אורחים ונתברר למפרע שלא היה שם מלאכה במה שאפה ביום טוב דלצורך הוי כמו בחול, מה שאין כן במלאכת שבת דאף שמזדמן חולה שיש בו סכנה אינו הותר במלאכה עבורו רק דרך דחייה, וכיוון שלא הותר לא שייך למישרי

ממנו ביום טוב, וגם ישראלים אחרים לא ייהנו ממנו, אז גם אם יאמר שעושה לצורך יום טוב, אין בדבריו ממש, ועצם המעשה אינו מותר, כיוון שאינו לצורך יום טוב. הנידון בגמרא הוא על המבשל בזמן שעדיין ניתן ליהנות ממנו ביום טוב או הוא או אורחים, ואמנם אם יאמר במפורש שעושה לצורך יום טוב, אין כל חשש, ולא רק אם יאמר כן אלא אפילו בבישול סתמא גם כן לא נחלקו האמוראים, אלא הואיל ואפשר ליהנות ממנו ביום טוב, נכללת פעולה זו בגדר מלאכת אוכל נפש שלא אסרה התורה. גם אם בפועל לא אכלו ביום טוב. ומחלוקת האמוראים היא במבשל ביום טוב במפורש לצורך חול, והיה מקום לומר שדווקא אם עשה זאת לאחר הסעודה, ואז סובר רב חסדא שדבריו נתפסים על המעשה, אבל אם אמר כן לפני הסעודה לא נתפסו דבריו, וכפי שאמרה הגמרא שאי מקלעי אורחים, כלומר זהו החידוש, אבל מה שיכול הוא עצמו לאכול אין בזה מחלוקת. אבל יותר מסתבר שבכל גוונא יש מחלוקת, ולרב חסדא כל שאופה מיום טוב לחול לוקה, ומה שאמרה הגמרא שאי מקלעי אורחים כוונתה להשמיענו כוחא דהיתרא של רבה, שאפילו שאין הסעודה ראויה אלא לאורחים שאולי יבואו, די בכך להחשיכו צורך אוכל נפש לצורך היתר ביום טוב.

מעתה, שורש המחלוקת הוא, שרבה סבר שכיוון שבלי דיבורו אין כאן מלאכה אסורה, גם על ידי דיבורו לא נעשית המלאכה אסורה, ורב חסדא סבר שעל ידי דיבורו יש עקירה מסתמא, ואע"פ שבסתמא אין כאן מלאכת עבודה אסורה, אבל על ידי דיבורו נעקרה המלאכה להיעשות מלאכת עבודה שאסורה ביום טוב. אלא שגם לרב חסדא אם בסופו של דבר נאכל התבשיל ביום טוב על ידי ישראל, יש כאן עקירה למפרע, ששוב אין זו

נפש שהתירה תורה אין העניין שמה שאוכל לבסוף מתיר המלאכה, דא"כ לעולם הבישול והדומה הוא מכשיר האכילה שאוכל אחר כך ויהיה אסור מחמת שאפשר מערב יום טוב, אך העניין משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והמלאכה הוא התיקון, וכשהתיקון הוא מה שיאכל ביום טוב, נקרא מלאכת אוכל נפש, ואפילו מכשירים שהתירה תורה לר' יהודה הוא גם כן משום דסוף התיקון הוא מה שיאכל ביום טוב נקרא גם כן מלאכה אוכל נפש וכו'. עוד שם (אות ה), דאוכל נפש שהתירה תורה היינו שמחשבה היא אוכל נפש וכו', הכא נמי כיוון שחושב שמה יאכל ביום טוב נקרא משום זה מלאכת מחשבת, וממילא נקראת מלאכת אוכל נפש.

נראה שיש מקום להוסיף סברא בגדרי מלאכת יום טוב האסורה והמותרת, כי בתורה נאמרו שני דברים, נאמר "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ונאמר "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו ייעשה לכם", ואע"פ שהפסוק השני נאמר לגבי "כל מלאכה לא ייעשה בהם" (שמות יב-טז), מ"מ מפורש במלאכת יום טוב שרק מלאכת עבודה נאסרה, וזה לא כולל

שלא לצורך חולה כלל מטעם הואיל וחזי לכשיהיה חולה קא.

וכן מבואר ממש"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כג) בתוך דבריו, מ"מ נראה לי דהבית יוסף (או"ח סי' שלא וביר"ד סי' רסו) שפסק כהמרדכי ותרומת הדשן היינו כהלכתא ולא כטעמייהו, אלא ס"ל לחלק דלעניין למול בשבת דקיימא לן מילה ודאי דוחה שבת ולא מילה ספק, לכן כל שיש לספק שלא ימול כהוגן, כיוון שלא מל מעולם, אינו דוחה שבת, מה שאין כן גבי יום טוב דמותר לבשל אם כוונתו לאוכל נפש אף שיש לספק שלא יהיה ראוי לאוכל נפש, מ"מ איהו ידידה עביד בשעת עשייה והוי בכלל אשר ייעשה לכל נפש, ותדע שהרי מהאי טעמא סבירא ליה לרבה (פסחים מו, ב) דהאופה מיום טוב לחול אינו לוקה הואיל ואי מקלעו אורחים חזי ליה אע"ג דהתם איסורא מיהא איכא היינו משום דאין כוונתו לאורחים אבל ודאי מותר לאפות ולבשל אם כוונתו אולי איקלע אורחים ובלבד שלא יערים הרי דאף על הספק מקרי צורך אוכל נפש קא.

והאבני נזר (או"ח סי' שפו אות ג) כתב, ונראה לפרש דברי תוס', דמלאכת אוכל

קב. וציין לדבריו בהגהות מהרש"ם בפסחים שם, וכן לספר הישר לר"ת חלק החידושים מהדורת שלזינגר סי' שנא. ראה גם בהגהות שער הלקטות בש"ס וילנא שציין להבית יוסף או"ח סי' שכח ולהתשב"ץ ח"ג סי' לו. ע"ע אמרי בינה דיני שבת סי' יז. וראה שו"ת חלקת יואב או"ח סי' יד שהעלה חילוק שבדאי פקוח נפש הוי הותרה, אבל ספק פקוח נפש הוא דחוייה. א"כ אפשר לפרש בכונת התוס' שבדאי פקוח נפש אינו בגדר שכיח, ורק בזה שייך דין הואיל מפני שהוא הותרה, אבל ספק פקוח נפש אע"ג ששכיח יותר הוא גדר דחוייה, ובאופן זה לא אומרים הואיל. וע"ע שו"ת התעוררות תשובה ח"ד סי' כח.

קג. בספר דרך ישירה (ח"ב סי' כא) הביא זקני את דברי השבות יעקב בנידון שחיטה ביום טוב כאשר שכיחי טריפות, ודייק שם בלשון הרמב"ם שמורה כסברת השבות יעקב (ראה שם שציין לאמרי בינה ולשו"ת אבני נזר. יש להוסיף שראיתי שעמדו בזה בשו"ת אהל משה לרא"מ הורביץ סי' כ-כב ובשו"ת חלקת יואב ח"א או"ח סי' כד). והעונג יום טוב שם כתב, מ"מ כיוון דנקטינן בעיין לקולא אמרינן דשרי לשחוט אפילו בהמה, ואף שמסתפק לן בספק גמור אם ימצא כשר או לא, משום דאוכל נפש הוא היתר גמור אצל יום טוב, וכי שחיט בהיתרא קא שחיט כדרך שהוא עושה בחול. (ראה שו"ת יחל ישראל ח"ב סי' כא).

סופר אר"ח סי' עט, ומה שתמה בגילויי הש"ס פסחים שם מהגמ' שבת קלד, א).

הוכחת האמרי בינה'

ונמצא במקום ששכיח חולה, אכן באמת בטלה מלאכת שבת, כלומר אותן מלאכות ששייכות לריפוי והצלתו של חולה זה. וכל זה אע"פ שאחר כך לא בא חולה לפנינו, מ"מ ההיתר קיים ועומד, ואינו בטל למפרע, כמו אם מקלעי אורחים. ואם אכן נעשה למענו שימוש באותו חילול שבת, הרי לפי מה שנתבאר באופן זה גם לרב חסדא אין מלקות, כמו ביום טוב שאם במציאות באו אורחים הרי אינו לוקה, וכל המחלוקת בין רבה לרב יוסף היא רק אם בסופו של דבר לא באו אורחים. וכך כתב האמרי בינה (אר"ח דיני יום טוב סי' ג), והוכיח כן מהסוגיה במנחות (סד, א) בדין קרבן בשבת, וכפי שיבואר.

אמרינן במנחות, היו לפנינו שתי בהמות ושחט אחת וחזר ושחט את השניה, ואחר כך נמצאה הראשונה כחושה בבני מעיים, באופן שאכן יש לשחוט עכשיו אחרת, אלא שהוא שחט את האחרת לפני שנודע שכך צריך לעשות. הסתפקה הגמ' האם אחר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קמכוון או בתר מעשיו אזלינן. נחלקו בכך רבה ורבה, דאיתמר שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב, להעלות דגים והעלה דגים ותינוק, רבא אמר חייב ורבה אמר פטור, ועד כאן לא קא פטר רבה, אלא כיוון דשמע אמרינן דעתיה נמי אתינוק אבל לא שמע לא, ואיכא דאמרי א"ל לאו היינו פלוגתייהו דרבה ורבא דאתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה אחרת להעלות דגים והעלה דגים חייב להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו, ורבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו.

מלאכת אוכל נפש (כמבואר ברמב"ם ריש הל' יום טוב, מגיד משנה ולחם משנה שם).

ויש' לדון בדבר שמחד גיסא אינו מלאכת עבודה, ומאידך גיסא אינו מלאכת אוכל נפש, שלא נאמר בו היתר מפורש בתורה, וגם לא נאמר בו איסור מפורש בתורה, האם הוא שייך להיתר או לאיסור, ויש כוח ביד חכמים לאוסרו או להשאירו בלי איסור. אבל מה שהתירה התורה במפורש אין כוח ביד חכמים לאוסרו, כמבואר בראשונים ובאחרונים, וכן יש לתלות בסברא זו גם את סברות גדרי מתוך שנאמרו ביום טוב.

הואיל ביום טוב

בחזון יחזקאל (על התוספתא ביצה פ"ב ה"ד וה"ז) דן בסוגיה זו והעלה שעל ידי הואיל ביום טוב מועיל שלא לעבור על לא תעשה של המלאכה, וכתב שתי דרכים, או משום שהמלאכה עצמה ראויה לצורך היום, מצד עצמה, או שעל ידי הואיל נאמר שעל ידי זה כאילו המלאכה מראשיתה נעשתה לשם זה.

בספר קובץ שיעורים בפסחים שם כתב, נראה בטעמא דרבה דכיוון שאילו אפה מתחילה על הספק שמא יצטרך לאורחים, ודאי שרי לכולי עלמא אפילו אם אחר כך לא באו אורחים, כמו שמבשל לצורך אכילת עצמו ואחר כך לא אכל, ונמצא דהמעשה עצמה היא מלאכת היתר, והגריעותא היא במחשבתו שלא עשה לצורך אורחים אלא לצורך חול, משום הכי סבירא ליה לרבה דאינו לוקה, והוא הדין בשוחט מסוכנת אילו חשב לאכול ממנה כזית הייתה מותרת, משום הכי אינו לוקה אפילו לא חשב, דא"כ נמצא לוקה על מחשבה, וזהו דווקא אי שכיחי אורחים, אבל אי לא שכיחי ודאי לקי לכולי עלמא, דאפילו אם יאפה מתחילה לצורך אורחים גם כן אסור כיוון דלא שכיחי. (ע"ע תשובות הגרעק"א סי' ה, ושו"ת חתם

נפשות. וממילא אינו עניין להואיל ואי מקלעי אורחים, שאם בסוף באו אורחים ומתברר למפרע שכל המעשה הוא לצורך היום, הרי זה כמבשל בשבת ואחר כך אכלו חולה שיש בו סכנה, שפטור.

אלא שעדיין יש לבחון בסברת אי מקלעי גרידא, אם היא מתאימה עם דעת רבא, וזו שאלת התוס'. דהיינו לכאורה יש להשוות את הנושאים, שהאופה מיום טוב לחול יש לו רק מחשבת איסור, ולבסוף יש מעשה של היתר, ואם כן כמו לרבא שם המחשבה קובעת לחייב ולא להתחשב שהיה כאן גם היתר, כך נאמר גם כאן שבגלל מחשבת חול יש לחייבו כיוון שבמציאות הייתה האכילה בחול. ותרין בתוס' שהנושאים אינם דומים הוא שהאופה לצורך יום טוב ולבסוף נאכל בחול, אין כאן מעשה אסור, ועל ידי סברת אי מקלעי אורחים אמרנו שהאפייה היא לצורך יום טוב, ושוב אין כאן לא מחשבה אסורה ולא מעשה אסור, אבל בצידה, הרי אפילו אם נתכוון להעלות תינוק בלבד והעלה דגים, עצם החפצא שנעשה הוא צידה, אע"פ שאין עליו שום חיוב מאיזה טעם שיהיה, לפיכך כאשר יש מחשבה לאיסור, הועילה מחשבתו לעשות את העלאת הדגים למלאכה בשבת, כיוון שבמציאות יש שם מלאכה, וזו כוונת התוס' קד.

לחלק בין קרבנות לבין תינוק ודגים

בגמ' במנחות השוו שחיטת שני קורבנות בשבת להעלאת תינוק ודגים, אך יש להבין את הדמיון, כי בשחיטת קורבנות נתברר למפרע שהשחיטה מותרת ולא נעשה עמה שום

כתב התוס' דמה שרבא מחייב למרות ששמע שטבע תינוק, אם פרש מצודה לעלות רק דגים, שאינו דומה לאופה מיום טוב לחול שפטור מטעם הואיל ואי מקלעי אורחים, ונימא הכא נמי הואיל ופטור ליה אתינוק פטור נמי אדגים, דהתם הוא דאפייתו חזיא לצורך יום טוב, אבל הכא צידת דגים לא חזיא בשבת, עכ"ל.

כאמור הנידון בסוגיית הואיל הוא רק כיוון שיש אפשרות לאורחים ממילא אינו לוקה, אבל אם במציאות באו ואכלו אע"פ שלא למענם אפה בכל זאת פטור מפני שעשה צורך היום. ולפי"ז גם לגבי פקוח נפש בשבת שווה לאוכל נפש ביום טוב, כשבמציאות בא חולה ואכל את התבשיל אין מחלוקת, כי נמצא שהמעשה של היתר הוא, אע"פ שלא כך הייתה מחשבתו, והרי הפורש מצודה להעלות תינוק והעלה גם דגים, אין כאן מעשה אסור כלל, וניתן לחייבו רק על מחשבתו לדגים.

אכן צריך להבין את דעת רבא, היכן מצאנו לחייב אדם על מחשבתו, אבל הביאור הוא שכאשר העלה תינוק ודגים יש שני מעשים שנעשו בבת אחת, וסבר רבא שאע"פ שאם הייתה מחשבתו להעלות תינוק ודגים, אין לחייבו על העלאת הדגים, כי מעשה הכולל בתוכו היתר ומצווה, אינו מצרף אליה את מחשבת העבירה. אבל כיוון שהייתה רק מחשבה לדגים הרי הועילה המחשבה לקבוע שבתוך מעשה אחד נעשו שני מעשים, מעשה מותר ומעשה אסור, והמעשה האסור מתייחס אל המחשבה, ומתחייב עליו, אע"פ שעמו נעשה מעשה מותר ומעשה של מצות הצלת

קד. בשו"ת אבני נזר או"ח סוף סי' קפט כתב בביאור התוס' לדון משום צידת אדם, ודבריו תמוהים, ואין האדם במינו ניצוד, ואין כאן צידה אלא הצלה ממוות, וצידה היא רק שלילת החופש, וצ"ע. ראה גם בחמדת ישראל בשו"ת דרך חיים סי' כא.

מחטאת, כלומר לא מדובר בקורבן כשר וחסר הידור מצווה, אלא הקורבן פסול, וקשה א"כ מה הדמיון לתינוק ודגים, שנעשה שם מעשה איסור, ואילו בשני קורבנות אין מעשה איסור כלל (ראה קרן אורה מנחות שם, ושו"ת אבני נזר ח"מ סי' קנט שעמדו על דברי הרמב"ם).

ואפשר לומר כך, כאשר יש תינוק בים, עצם פרישת המצודה במים אינה מעשה איסור, אע"פ שיעלו רק דגים, הואיל וזה הוא המעשה שצריכים ומחויבים לעשותו, אך באמת סברא זו אינה נכונה, ומפורש בגמ' שרק בעלו דגים ותינוק אמר רבה שפטור. וכך מפורש גם ברמב"ם שכתב, וכן הפורס מצודה להעלות דגים מן הים בשגגה ועלה תינוק עם הדגים, בין ששמע שטבע התינוק בין שלא שמע, הואיל ועלה תינוק הרי זה פטור מחטאת אע"פ שלא הייתה כוונתו אלא לצוד, מפני שהיה שוגג, וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל. א"כ הפטור מחטאת רק בגלל שעלה תינוק, ואף שאם השליך את המצודה להעלות תינוק והעלה רק דגים הוא פטור (וכן מפורש ברמב"ם פ"ב מהל' שבת ה"ז שפטור), כיוון שהיה מחויב לפרוס את המצודה כדי להציל, נמצא שעצם המעשה מותר ומצווה, אלא דבאופן שנתכוין רק לדגים אתה בא לחייבו על כוונתו, ואיך מתחייב אדם על מחשבתו, כקושיית השיטה מקובצת, אלא שהוא הקשה על רבא שאין הלכה כדעתו, ואילו לדרכנו קשה גם על רבה, שסבר שהולכים אחר מעשיו ולא אחר מחשבתו, ומדוע באופן זה הולכים אחר מחשבתו (ראה להלן שיתבאר מדוע באמת סברא זו אינה נכונה, אע"פ שלא הולכים אחר מחשבתו).

אכן ברמב"ם מבואר עוד, שהטעם שפטור מחטאת הוא שהיה שוגג, ומשמע שאם עשה כן במזיד אינו פטור, ולא מובן מה הטעם בזה. ועוד הרי בגמ' מבואר הטעם מפני שהולכים אחר מעשיו, ובמציאות העלה תינוק,

דבר איסור, אבל בתינוק ודגים הרי העלה גם דגים והעלאת דגים היא מלאכה אסורה. לכאורה שחיטת שני קורבנות דומה לנתכוון להעלות דגים והעלה רק תינוק, שאין בזה שמץ חיוב.

בשאלה זו עמד השיטה מקובצת שם (אות ג) בשם תוס' חיצוניות וכתב, הקשה מהר"ם מה בכך, כיוון דלא עביד איסורא, וכי נתכוון לאכול חלב ואכל שומן מיחייב, ותיירץ דלא דמי לאוכל שומן שהוא היתר גמור, אבל הכא מן הדין הווה ליה למימר שחייב שהרי יצאו ציבור ידי חובתם בכחושה, אלא משום דבעינן למבחר נדריך, ואם אינו מתכוון שמא דחייב שלא היה לו להביאה, כיוון שאינו יודע אם מובחר מהראשון, והשתא ניחא הא דמייתי מתינוק דלא שמע לא, ומאי מייתי הא התם נתכוון לאיסורא ועבד האיסורא שהעלה הדגים עם התינוק, אלא שמע מינה דהכא נמי חשיב כעבד איסורא כיוון שלא היה יודע שיהא מובחר מן הראשון, עכ"ל. מבואר מדבריו שאע"פ שהמעשה עצמו מותר, יש בו גם מעשה איסור בגלל מחשבתו, ואולי ניתן לפרש את הסברא בדרך זו, דאם הקורבן הראשון ממש פסול, יש רק מחשבה בלי מעשה איסור, דומיא דרצה לאכול חלב ועלה בידו שומן, אבל כיוון שהקורבן אינו פסול, אלא בגלל הידור מצווה מותר ומצווה לשחוט אחר, אין זה חובת חפצא, אלא חובת גברא להביא מן המובחר, לפיכך אם אכן מחשבת האדם היא להידור מצווה שפיר דמי, אבל כיוון שמחשבתו לאיסור, חסר בעצם מעשה המצווה שעושה הגברא, וחסרון במצווה מביא עליו את האיסור.

אמנם הרמב"ם (פ"ב מהל' שגגות ה"י) כתב בשחט שתי בהמות ונמצאת הראשונה טריפה בבני מעיים, אע"פ שלא ידע שהיא טריפה בעת ששחט את הכחושה ולא לזה נתכוון, הואיל ונשחטה כמצוותה פטור

לחייבו כיוון שאילו ידע שהיום שבת ויש בו איסור צידה לא היה עושה, והחייב חטאת חל על העלם זה, כאן נאמר שאין לחייב על העדר ידיעה באופן שאם ידע את כל המציאות לאמיתה אין בזה איסור, ולכן אין חיוב חטאת באופן זה.

עשה מלאכה ונצרכה לחולה

בספר לימודי ה' (למהר"י נאג'ר, לימוד רג) הביא את מה שהסתפק אחד הגדולים (מהר"ש קטריוס ז"ל) מה הדין במבשל בשבת ואחר כך הוצרך לחולה, ויצא לפשוט את הספק מהסוגיה במנחות שתלוי אם הולכים אחר מחשבתו או אחר מעשיו. חזר ודחה ששם נגמרה הצידה עם העלאת התינוק, אבל בבישול שנגמר לפני הצלת הנפש, מאידך גיסא יש סברא ששם עלו דגים, ובבישול יש חולה שאוכל, וחזר ודן על פי שחיטת שני קורבנות, והסיק שקם דינא דאי ליתא לטעמא דאם יבוא אליהו וכו', והמעשה באיסור היה הרי זה חייב, עיי"ש. נראה שדבריו עולים בקנה אחד עם דברינו, ויש לראות אם היה החולה בשעת אפיה או לא. בהמשך דבריו הביא את סוגיית הוואיל, ומשמע שלכולי עלמא אם באו אורחים אינו לוקה, ונחלקו רק אם נאמר אי מיקלעי אורחים, אלא שלדעתו היינו דווקא אם היו בשעת אפיה קו, אבל באו לאחר אפיה לא הועילו

ומדוע נאמר שפטור רק מפני שהיה שוגג (וכן ראיתי שתמה באמרי בינה שם).

לפיכך נראה בביאור שיטתו, דאין להשוות שחיטת שתי בהמות ונמצאת הראשונה טריפה לרצה לאכול חלב ועלה בידו שומן, שחלב ושומן זו פשוט טעות, שהוא חשב שחתיכה זו היא חלב, ועל טעות בודאי שאין חיוב, כי זו רק מחשבה ללא מעשה, ובודאי שאין חיוב קורבן, אבל השוחט את הבהמה השניה אין זו טעות, שהרי כבר נשחט קורבן אחד, ושחיטת השניה מיותרת, והיא חילול שבת, ומה שאחר כך נמצאת הראשונה טריפה, אינו עושה את המעשה הראשון לטעות אלא בגדר שהוברר מילתא למפרע שאין זו מחשבה בלבד, אלא מחשבה שיש עמה מעשה. לפיכך אם עשה במזיד אינו פטור, הוואיל ובמציאות שלפנינו עשה מלאכה בשבת, ואין בכוח איתברר מילתא למפרע לומר שלא עשה ולא כלום ק"ה. אבל כאשר הנידון הוא על שוגג, האדם מתחייב על שעשה עבירה ולא ידע שעושה עבירה, כגון שלא ידע ששחיטה אסורה בשבת או שנעלם ממנו שהיום הוא שבת, משא"כ במקרה שהמציאות האמיתית היא שאין כאן חילול שבת, כיוון שהראשונה הייתה טריפה. כן גם בדגים ותינוק, אילו עשה במזיד, כיוון שהעלה דגים אינו פטור, שהרי עשה מלאכה בשבת, אבל כיוון שעשה בשוגג, ובאנו

קה. לפי המבואר בספרו של זקני הגר"י פרנקל, דרך ישרה (ח"א סי' יז) בשם הגרעק"א ופתח הבית, שאע"פ שחיוב מלקות הוא על עצם מעשה האיסור, אבל חיוב מיתת בית דין הוא רק אם זה חפצא של איסור ממש, עיי"ש. ממילא כאן שאין חפצא של איסור, אע"פ שעשה מעשה אסור, אי אפשר לחייבו סקילה על חילול שבת, למרות שהיה כאן חילול שבת במזיד, ובשוגג אין חיוב חטאת כמו שנתבאר, וכפי שמדויק בדברי הרמב"ם (בספר כלי חמודה פרשת ויחי אות ג ראיתי שעמד על לשון הרמב"ם "מפני שהוא שוגג", מה חידש. ראה שם הסבר אחר מדברינו, אך גם לדבריו נמצא שבשוחט ונמצא טריפה יש מעשה איסור בשחיטת השניה, וכן מסיק שרק פטור מחטאת יש בשוגג, אבל במזיד אין פטור, אע"פ שלא נסקל, מ"מ אפשר שיש חיוב כרת, והוא כדברינו).

קו. האמרי בינה למד מהסוגיה במנחות שכוונת התוס' בפסחים היא רק שאין לומר אי מיקלעי בפקוח נפש בשבת, אבל אם באמת בא לפנינו חולה והוצרך לאותו בישול שנעשה סתם הוא פטור מחיובו, כמו

ונצטרך לפרש את התוס' במנחות לפי שיטה זו שאם יש חולה נחשב הדבר כמו שלא עלו דגים, וכשעלו הדגים אין להם חלק בהצלה, וכיוון שכוונתו לדגים לכן חייב.

אמנם בהמשך הדברים כתב ביישוב קושיית התוס', דהואיל הוי כצורך היום, וביום טוב מותר משום מתוך וכו', ובשבת אינו מותר רק כשיש בו סכנה, ונפרש לפי השיטה במנחות שהולכים אחר מעשיו, וכן גם בחולה נאמר שאע"פ שיש בו חילול שבת, מ"מ כיוון שלמעשה פטור אזי אומרים הואיל, ואין חילוק בין הותרה לדחוייה, והתוס' מיאנו בזה התירוץ, דסוברים דהואיל לא מקרי צורך היום כיוון דעתה ליכא אורחים, רק הטעם כיוון דאפשר שיהיה בהיתר א"כ גם במלאכת שבת אפשר שיהיה צריך לחולה שיש בו סכנה ויהיה בהיתר. אכן נראה שסברת האגודת אזור היא מה שנתבאר בדברינו על פי דברי המאירי, וממילא אין תמיהה מפקוח נפש בשבת קז.

לפוטרו ממלקות לדעת רב חסדא (ראה שם שדן עם מהר"י עייאש בעל לחם יהודה, שלדעתו אפילו באו אורחים לא נפטר, והביא מהתוס' שאם שכיח שפיר דמי, משמע שאם נודמן בפועל בודאי הועיל).

בספר אגודת אזור (ח"א דף לא, ב, בסוגיה דהואיל ומתוך ס"ק ב) הביא את התוס' במנחות שחילקו בין צידת דגים והואיל מיום טוב לחול, ותמה מה אכפת לנו צידת הדגים, הרי הצידה מותרת בגלל התינוק. ופירש כוונת התוס' שאופה מיום טוב לחול אין שום חילול יום טוב אם הגיעו אורחים, אבל פקוח נפש הוא דחוייה, ואע"פ שלמעשה צידת דגים אינה אסורה ונדחית מפני פקוח נפש, אבל כיוון שמחשבתו על הדגים הוא חייב. והקשה א"כ מדוע השווה התוס' בפסחים חולה שיש בו סכנה בשבת לאופה מיום טוב לחול, הרי עניינם אינו שווה. וכתב לפרש את כוונת התוס' בשני אופנים, או שסבר ששבת הותרה במקום פקוח נפש, וממילא שווה דין אוכל נפש ביום טוב לאפיה לחולה בשבת,

שלמדנו שם שאם בסופו של דבר הייתה המלאכה לצורך המותר אין עליו חיוב, כי הולכים אחר מעשיו, והוברר שהמעשה נעשה להציל אדם. אמנם הוסיף, שיש הבדל בין הוברר למפרע לבין יוברר לעתיד, שעל העבר אומרים אילו בא אליהו ואמר שהבהמה כחושה וכו'. נמצא בנידון בישול בשבת ואחר כך אכלו חולה שנצרך לזה שיש חילוק, כלומר אם בשעה שבישול ואפה כבר היה החולה בעולם במצב של סכנה שדורש אפיה ובישול, אע"פ שהמבשל לא ידע זאת, מ"מ אם אחר כך על ידי זה הצילו את חייו, או אפילו לא הצילו את חייו אבל האכילוהו על פי רופאים שאמרו שזו רפואתו, אין עונש, אבל אם בשעה שבישול לא היה חולה זה במצב של סכנה, ואחר כך בא לפנינו חולה ואכל את המאכל, זה בכלל עתידות ומסתבר שלא יוכל אותו אדם שבישול לפטור עצמו בטענה שעל ידי בישולו הציל נפש מ ישראל.

לפי זה, נבאר את מש"כ תוס' שגדר אורחים ביום טוב וחולה בשבת הם עניין אחד, וכמו שכתבו תוס' בתירוץ לחלק בין שכיח ללא שכיח, והלוא אינו מבואר, מה אכפת לנו בשכיחות, ולכאורה העיקר תלוי במציאות, אבל הביאור הוא כך, שאם שכיחים אורחים, אין זה גדר עתידות, אלא זו מציאות שיש אורחים, ולפיכך אין זה מלאכת יום טוב, אבל חולה שאינו שכיח זה עניין עתידי, ואינו פוטר למפרע, ואם אכן בא חולה לפנינו, שכבר היה בסכנה בשעת הבישול ואפיה, אכן זה פוטר מחילול שבת.

קז. בהגהות טהרת אזור על אגודת אזור ציין לספר נחלת יעקב להרב מליטא, אך לא מצאתי בדבריו כן, אע"פ שראיתי שדן בעניין זה בדבריו בסוגיה בפסחים, ראה בהגהות חסד לאברהם.

וע"ע שו"ת אבני נזר חו"מ סי' קנח-ט שדן עם בעל טהרת אזור בסוגיה, ובתוך דבריו כתב, והפירוש בתוס' הוא בספר ברוך טעם, דיש חילוק בין אופה מיום טוב לחול, דאפיה גופא חזיא ליום טוב, בין פריסת

לדברים אלו כיוון האבני נזר בקצרה (ח"מ סי' קנח-ט) שכתב ופירוש זיל בתר מחשבתו היינו שכיוון שלא התכוון למצווה, לא נתנה שבת להדחות אצלו. כלומר, כל מעשה אסור, אף שהתורה התירתו, אין עצם החפצא נעשה היתר. כדוגמת אשת אח שנפלה לייבום, שסבר אבא שאול שעדיין יש בה חומר איסור אשת אח, וכל שכוונתו למצות ייבום גדולה יותר, אין עליו בדין הגברא שום איסור, ואם אין כוונתו למצווה שלימה, יש עליו שמץ איסור, אע"פ שהייבום מתקיים מ"מ יש גם איסור, ואילו הייתה היבמה בלי החפצא של אשת אח לגמרי, לא היה שייך שיהיה עליו איסור אע"פ שאינו מכון כלל למצווה. כן גם בשאר איסורים הנדחים מפני מצוות באופנים שונים קח.

לפיכך אפילו במצות הצלת נפשות הדוחה את כל התורה כן הוא, אם נפל תינוק לים, ויש לפנינו מומר לחילול שבת, והוא מוכן

לבאר יותר עניין זה יש להביא את מה שכתב הרש"ש במנחות שם, מהו בתר מחשבתו אזלינן וכו', לכאורה היא משנה מפורשת בנויר (כג) הפר לה בעלה והיא לא ידעה וכו', והייתה שותה יין וכו', אינה סופגת את הארבעים, וכן שם (כא, ב), וכל הני מחשבתו לאיסורא קא מיכוון ואפילו הכי פטור. ויש לחלק, דהגע עצמך איך ייתכן לחייב על המחשבה, הלא מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה וכו', אלא עד כאן לא מיבעיא ליה לרבינא אלא שעשה מעשה גם כן, רק שהיא נדחית מפני מצווה כהני גוויי דאיירי בשמעתתא, אבל כל אלו שהבאתי המעשה היתר גמור הוא וכו', ולא נשארה אלא המחשבה גרידא. מדברי הרש"ש למדנו שכל שהמעשה הוא דבר המותר לגמרי אין לחייב על המחשבה, וכל שיש במחשבה איזה גדר איסור, אע"פ שהיתרו המוחלט בצידו, מ"מ אליו תצטרף המחשבה.

מצודה, דנהי שאם היה מתכוון לתינוק, גם כן היו מותרים גם הדגים, דאי אפשר לזה בלא זה, ובצידה אחת הם ניצודים, השתא שלא נתכוון אסורה צידת הדגים. וע"ע בשפת אמת מנחות שם, בחזון איש שם ובצפנת פענח פ"ב מהל' שבת ה"ז.

קח. ולפי זה יש לדון על קושיית התוס' (גטין מא, א וחגיגה ב, ב) על דחיית לא תעשה של איסורי ביאה לצורך קיום מצות פריה ורביה, על פי הכלל של עשה דוחה את לא תעשה, שאם אין כוונתו למצווה הוא בכלל מילתא דאיסורא, ואע"פ שמבואר במנחת חינוך (מצווה א) שמצות פריה ורביה מתקיימת גם בלי כוונה, גם למאן דאמר מצוות צריכות כוונה, ולא משום שאם יש לו בנים, אין עליו מצווה, אלא משום שמצווה שיש בה תכלית, והתכלית מתקיימת, הכוונה אינה מעכבת. מ"מ הואיל ומצווה כהלכתה היא מצווה ככוונה, אזי יש חסרון בקיומה ללא כוונה, וממילא יש גם מילתא דאיסורא בלא הנדחה.

סברא זו מצאתי בדברי האחרונים גם לגבי מצות ציצית שנאמר בה שהעשה של ציצית דוחה את הלא תעשה של כלאיים, ולכן אם מצוות צריכות כוונה, והכוונה מעכבת והוא לא יוצא ידי חובתו בלעדיה, נמצא עובר על לאו של כלאיים. ודנו האחרונים גם אם אין כלאיים, כל ההולך בטלית ארבע כנפות עם ציציות ואינו מכון למצווה, למאן דאמר שכוונה מעכבת, נמצא שהלך בבגד ארבע כנפות בלי ציצית (ראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' א), וגם לשיטות החולקים וסוברים שאין ביטול מצווה, מ"מ בפשטות אילו היה זה בגד פשתן והטילו בו חוטי תכלת, הרי עובר על לאו של כלאיים, כי בעיני קיום מצווה כדי לדחות את הלאו. ומ"מ למדנו שכלל שהמצווה בשלימותה אין איסור, וכל שאינה בשלימות יש איסור יחד עם המצווה, כמו בייבום אליבא דאבא שאול.

לשוב למקומו בתורנות שבת עם כל המכשירים הרפואיים תוך כדי חילול שבת דאורייתא, וכוונתו היא הצלת נפשות ולא לנוחותו הפרטית, על פי התוס' שבפקוח נפש בשבת שייך גדר דין הואיל, כאשר זהו מצב שכיח.

גם לפי שיטת הראשונים שהואיל נאמר ביום טוב בלבד ואינו עניין לפקוח נפש בשבת, עדיין שייכת הסוגיה במנחות, ולכן אף אם אותו הנוסע בחזרה אינו שומר תורה ומצוות, והוא נוסע לצורכו בחזרה [באופן שלא הוזמן על ידי הרופא לנסיעה], ולכאורה זו מחשבה בלי מעשה, מ"מ כיוון שלפי האמת תמיד יש מי שיזדקק לרופא, בין בודאי פקוח נפש בין בספק פקוח נפש, ואין נפקא מינה אם פקוח נפש הוא גדר הותרה או דחוייה, על כן אין חילוק בין ודאי פקוח נפש לספק פקוח נפש.

ולפי האחרונים שנקטו שודאי פקוח נפש הוא גדר הותרה, וספק פקוח נפש הוא גדר דחוייה, העיקר הוא שנעשית המלאכה ועל ידי כך יש הצלת נפשות ואין זה חילול שבת, בין אם ידע אז על החולה בין אם לא ידע, ואין הבדל בין אם כוונתו למצות פקוח נפש או לא, לפיכך מבורר שצריך הרופא לחזור למקומו הקבוע עם כל ציודו הרפואי, ואין כאן חשש איסור מלאכה בשבת.

אכן נכונים הדברים במקרה שהוא הרופא התורן שאחראי לאוכלוסייה גדולה, ושכיתות המקרים הדחופים ברורה, אבל יש לדון בכל רופא שנקרא לחולה, האם יכול לחזור למקומו, תוך כדי חילול שבת דאורייתא או דרבנן.

לפרוס מצודה רק לשם צידת דגים, ומוכן שעל ידי כך יש סיכוי שיצילו את התינוק, וכי לא נאמר לו שיעשה כרצונו העיקר שתהיה הצלה לתינוק, והרי זה גופא שהוא מחלל את השבת נדחה מפני פקוח נפש, אלא שבוזה יהיה הדין שאם העלה גם תינוק פטור, ואם העלה רק דגים הוא מחלל שבת במזיד. והסיבה לחילוק היא, כי המעשה עצמו הוא חפצא של איסור, אלא שאם הכוונה היא נכונה על פי התורה, לא נעשה על הגברא שום חיוב, כיוון שהדין הוא שצריך לעשות את הדבר האסור, ובוזה תלוי, אם עלה תינוק, שביסודו אינו אסור, אז מה שעלו גם דגים עם התינוק זה בטל וטפל כלפי מעשה הצלת התינוק, וממילא יש מחשבה בלי מעשה, ואין חיוב על המחשבה, אבל אם לא עלה תינוק, אע"פ שגם עצם מעשה העלאת הדגים בלבד צריך היה להיעשות, מ"מ זה היה מעשה שהוא חפצא של איסור, וגם נשאר כך, לפיכך מחשבת האיסור מצטרפת למעשה, ואין חיוב על מחשבה גרידא. על דרך זו מובנת מחלוקת האמוראים במנחות, שהסובר לחייב על מחשבתו ברור שאין זה חיוב על המחשבה, אלא שלדעתו גם בהעלאת הדגים עם התינוק מצטרפת המחשבה אל הצידה של הדגים, ולא אומרים שמתבטלת צידת הדגים למעשה הצלת התינוק קט.

עזרה רפואית בזמננו

על פי מה שעלה יש לדון בנושא העומד בראש הדברים, על פי ניסיון החיים, המציאות היא שתמיד ישנם אנשים הזקוקים לעזרה רפואית דחופה שיש בה הצלת נפשות, ולכן כאשר אנו באים לדון האם על הרופא

קט. ראה תוס' שבת לב, ט, ד"ה אלא ורעק"א בגיליון הש"ס שם. ע"ע שו"ת חסד לאברהם-תאומים קמא יור"ד סי' מה, קובץ שיעורים ביצה אות מה. ראה גם בשו"ת דרך ישרה ח"ב סי' כ בעניין ריבוי בשיעורים.

דעת פוסקי זמננו

כן דעת הגר"ז אויערבך זצ"ל בספרו מנחת

שלמה, שאין היתר לרופא לחזור תוך כדי חילול שבת, אבל הוא לא עסק בחילוק בין מלחמה לסתם הצלה. תורף דבריו הוא שאי אפשר להתיר איסורי תורה בגלל הטעם של התירו סופם משום תחילתם, ומפני שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבוא (ראה שם שדחק לפרש מדוע כתבו הרמב"ם והמשנה ברורה טעם זה). ועל דברי הב"ח והאליהו רבה ותמיהת הגאון יעקב, כתב, אף שלכאורה מוזר מאד לומר שמותרים במלאכה דאורייתא גם בניצחו ישראל אע"ג דיכולים להישאר במקומם ולשובות שם בלא שום פחד, אך כיוון דאמרנו דמוכח הכי נראה שצריכים לדחוק קצת ולומר דכיוון דכל אלו שבאו להציל בלי כלי זין הרי יש להם אלפיים אמה לכל רוח ויכולים שפיר לחזור לבתיהם, ולכן ראו חכמים צורך שלא להוציא מהכלל את אלו שבאו להציל עם כלי זינם ולהחמיר עליהם להישאר במקומם כל השבת ולסבול יותר מאחרים, ולפיכך אמרינן שגם הם מותרים לחזור למקומם, ומה שאנו אומרים להם ליקח עימהם גם את הכלי זין הוא מפני שחכמים ראו את זה כצורך של פקוח נפש והם אשר דורשים מהם דבר זה, כי ייתכן שאותם האנשים היו רוצים לחזור לבתיהם בלי הכלי זין כיוון שלמעשה הרי ליכא כלל שום סכנה, ורק גזירת חכמים היא משום מעשה שהיה שלא יתפרקו מעליהם כלי זינם, ולכן התירו להם חכמים כדי שלא יסבלו משום כך יותר מכל הבאים להציל.

בראשית הדברים הזכרתי שעסקו בשאלה גדולי הפוסקים. דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל להתיר כפי שכתב, לעניין החזרה לביתו ממקום החולה כשהוא במקום רחוק ואי אפשר לילך רגלי, ולהישאר שם כל השבת או אפילו זמן גדול יש לחוש שבני ביתו לא יניחוהו בפעם אחר, וגם שהוא עצמו יתירשל, אם יש להתיר לבוא בחזרה בנסיעה ברכב מצד חשש התרשלות וכו', דיש להתיר לחזור עם הרכב כשאין יכול להשיג נכרי שיוליכנו ברכב, אף רק בשביל זה שיש לחוש לסופם משום תחילתם. ראה שם שסידר היתרו הוא על פי התוס' בעירובין (מד, ב) שהבאנו ושאר הסוגיות שעוסקות בעניין. וכן נראה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' רג וחי"ו סי' צט) שנקט שטעם התירו סופם מועיל גם על איסורי תורה קי'.

אולם כפי הביאור שהארכתי בו אין לזה מקור, כי לא מצאנו שיועיל טעם זה אלא להגדיר שגם חזרה היא מצרכי המלחמה, וכל זמן שלא חזרו למקומם לא נסתיימה המלחמה, ולכן לא חלים עליו איסורי שבת, אבל שאר ענייני הצלה כגון רופא או כיבוי אש או הצלה מטביעה בנהר לא מצאנו היתר על איסורי תורה משום שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבוא, ורק באיסור דרבנן מצאנו טעם זה (כמבואר בגמ' בראש השנה כג, ב, שהבאנו).

קי' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו פרק יז אות יב וחי"א סי' לו ועיי"ש בס' מ) דן בסוגיה זו וציין לדברי החתם סופר ולהגהות המהרש"ם שאין לומר כן אלא באיסורים דרבנן, וראה גם בשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' י) שפסק בתשובה קצרה שאין היתר חזרה לרופא תוך חילול שבת, וחילק בין דין זה ליוצאים להציל עם כליהם, והוא כעין חילוקו של הדרך ישרה. ובתשובת הגאון רבי יצחק אלחנן (נדפסה מכתב ידו בספר זיכרון לבעל פחד יצחק עמ' תקנו-ז, סי' טו) כתב לעניין תשלום שכר לרופא על ביקור חולה בשבת, ומשום התירו סופם משום תחילתם וכדי שלא להכשילם לעתיד לבוא, ופסק שישלמו לו אחרי שבת, אך שם הנידון הוא רק על שכר שבת ולא על עצם התשלום בשבת.

האיזור "מכוסה" על ידי האמבולנס, ואין הבדל גדול בין המקום הראשון והשני בהם הוא ממתין לקריאה.

בספר אסיא (ח"ט עמ' 145) הביא הרב ד"ר מרדכי הלפרין פסק מהחזון איש (בספר ארחות רבינו על הקהילות יעקב כרך א עמ' קנה) שכתב שאין לאסור על רופא לחזור לביתו כדי שלא להכשילו לעתיד לבוא. עוד הביא שם ששמע שהורה כן גם הגרי"ז סולוביצ'יק מבריסק, אלא שבשמו נוסף להורות לרופאים כן, כשיטת בעל אגרות משה, ואילו בשם החזון איש נאמר ש"לא לאסור", הדברים טעונים בדיקה קיב.

צד להיתר חזרת רופא

בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' קלב) נקט שגם על איסור תורה אמרינן התיר סופם משום תחילתם ושלא להכשילם לעתיד לבוא, והזכיר שם את הסברה שיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה גם בקום ועשה במקום מיגדר מילתא. דבריו טעונים ביאור.

אמנם יש לעיין מה הוא המיגדר מילתא ששייך כאן. ונראה לפי מה שידוע מספרי הראשונים, וכן מפורש בדברי הרמב"ם שהצדוקים והקראים ושאר מכחישי התורה שבעל פה, שתולים הכל רק בתורה שבכתב, אינם מסכימים לכלל שפקוח נפש דוחה את כל המצוות שבתורה חוץ משלוש העבירות

הרואה יראה עד כמה קשה לומר סברות אלו על לאו דאורייתא שיש בו סקילה, גם לא מובנים לי דבריו שזו רק גזירת חכמים משום מעשה שהיה, הרי המעשה נאמר בגמ' רק על הנחת כלי זיין בבית הסמוך לחומה, ולא על עיקר טלטול הכלים ממקום שהצילו עד שם, וצ"ע.

אכן גם לאוסרים לרופא לחזור, מ"מ אם הרופא לא מוכן לנסוע ולהציל חולה בלי שנאמר לו שמותר לו לחזור, בודאי שנתיר לו לחזור, ואין לנו אחריות על מעשיו כלפי שמיא, כי מטרתנו היא הצלה וזו הדרך היחידה ק"א. כלומר אין לנו לאסור עליו לחזור ולא רק שלא להתנות את יציאתו לרפאות בתנאי זה, ופשוט, אע"פ שמעיקר הדין אין לו היתר לחזור. והוא כעין מה שמצאנו בגמ' הלכה, ואין מורים כן (ראה אוצר הגאונים שבת חלק התשובות סי' תסד). דהיינו זהו גדר של דחוייה, כי כדי להציל עוברים על איסור.

ומסברא נראה להוסיף עוד שכל ההיתר שלא להכשילם לעתיד לבוא הוא רק במתנדבים. אבל רופא שזהו עיסוקו ומקצועו, והוא מקבל שכר על זה, יש לדון אם גם בו נאמר היתר זה, שהרי זו חובתו ועל כך הוא מקבל שכר, ובימינו שישנם מכשירי זימון ואיתור יכול הרופא לצאת עם האמבולנס לטפל בחולה, ולהישאר שם, ואם יהיה צורך יציעו אותו לבוא למקום החולה, והרי כל

ק"א. וכמו שנתבאר גבי העלה במצודה בשבת דגים ותינוק, אם אירע לפנינו מקרה של טביעת תינוק ח"ו ונמצא שם אדם רשע היודע להעלות במצודה מהים, והוא אמר לנו שאינו מוכן לטרוח ולהעלות את התינוק, אבל הוא רוצה עכשיו להעלות דגים מהים, ואם יעלה גם התינוק אין לו התנגדות, ואין לנו אפשרות הצלה נוספת, בודאי שנורה לו לפרוס את המצודה ללא שהיה בתקווה שיעלה גם את התינוק וינצל.

ק"ב. וראה עוד בספר אסיא חלק ג עמ' 71-60, בספר נשמת אברהם או"ח עמ' רכב, בספר תחומין ח"ג עמ' 48-38, חלק יז עמ' 85-66, שמירת שבת כהלכתה פרק מ סעיף טז, אנציקלופדיה רפואית הלכתית כרך ו ערך שבת עמ' 7-346, ועיין היטב בהערות.

מכחישי התורה שבעל פה, והיינו שכל חומרא בפקוח נפש שלא להתיר, היא פוגעת במסורת התורה שבעל פה, ומחזקת ח"ו את המתרחקים מהתורה, וזה הוא כוח חז"ל להתיר בפקוח נפש מלאכות שבת משום שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבוא.

מדברי מהרי"ל דיסקין ור"י מסלנט

בשו"ת מנחת שלמה שם הביא את תשובת המהרי"ל דיסקין (בקונטרס אחרון אות לד) שכתב, צא ולמד ממה שהתירו לזרוע בשביעית לחד טעמא משום ארנונא, מפני שמתים בתפיסה, ועיין תוס' פרק זה בורר, והתירו גם לעשירים, והיינו משום כיסופא דעניים, והותר כל הנ"ל אפילו למאן דאמר שביעית בזמן הזה מהתורה, עיי"ש ק"ג.

על דרך זה יש להסביר את ההיתר המפורסם של הג"ר ישראל מסלנט לאכול ביום הכיפורים בזמן מגיפת החולירע, היינו שכולם צריכים לאכול, כי אם לא נחיר לכולם, נמצא שגם אלו שחייבים לאכול בגלל חשש המגיפה לא יאכלו, הרי שהתיר לאכול, כדי שהחולה לא ימנע מלאכול (עיין בזה בשו"ת מצפה אריה תניא עניינים שונים סי' מה, ובאו"ח סי' לז).

החמורות. כפי שהדגיש הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת ה"ג), כשעושים דברים האלו אין עושים אותם לא על ידי גויים ולא על ידי קטנים וכו', ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור, עליהם הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם", עכ"ל (ראה אוצר הגאונים יומא חלק התשובות סי' פב-ג, ואוצר הגאונים סנהדרין סי' תתקעו).

מעתה נאמר שהיתר חילול שבת לצורך פקוח נפש, אע"פ שאי אפשר להתירו באופנים מסוימים על פי כללי ההלכה המקובלים, כמו בנידון שלנו להתיר לכתחילה לרופא לחזור לביתו תוך חילול שבת של תורה, שאין לחילול שבת זה שום תועלת לאותו חולה בו הוא טיפל, וההיתר מבוסס על כך שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבוא, אולי יש להסמך את ההיתר הזה למושג של מגדר מילתא, כלומר אין כאן רק נידון של מניעת סכנה לעתיד, אלא יש בזה גם מגדר מילתא להעמדת הדת על תילה כנגד המינים וכל

ק"ג. כך כתב בספר קיקיון דיונה, בסוף הספר בתוך חידושי אגדות, לעניין עבודה בשביעית, מתוך כך למד גם על עניין ריבית להתיר כיוצא בזה, ומקורו מדברי הט"ז.